

kwh
ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА СРБИЈЕ

ЕПС и SECI Energia S.p.A. основале ПД „Ибарске ХЕ“
У 10 ХЕ уложиће се 285 милиона евра

Проф. др Божо Драшковић о трансформацији ЈП ЕПС
Приватизација не значи продају

Округли сто: „Улога енергетике у развоју привреде Србије“
Улагања у енергетику најкориснија

ДОСИЈЕ: СОЦИЈАЛА И ЦЕНА ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ

СИРОМАХУ ЈЕДВА СВЕТЛИ

„kwh“ истражује: ЗДРАВЉЕ ЗАПОСЛЕНИХ
ЗАЈЕДНИЧКА БРИГА ПОСЛОДАВЦА И РАДНИКА

ПД „Центар“

Роде на бетонском стубу

НА ЛИЦУ МЕСТА: РЕМОНТИ У ТЕНТ А

Маневром до зелених киловата

страница 14

ВУЧКО ВУКОВИЋ, ГЕНЕРАЛНИ ДИРЕКТОР „РУДНАП ГРУП МИНЕЛ
КОТЛОГРАДЊЕ“

Криза ојачала ЕПС

страница 16

НОВИ ИНВЕСТИЦИОНИ ЦИКЛУС У ЕНЕРГЕТИЦИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И
ОГРАНИЧЕЊА У ЊЕГОВОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Промишљеном стратегијом до профитабилне компаније

страница 18

ПРИПРЕМЉЕНА СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ЕНЕРГЕТИКЕ БЕОГРАДА

Тимски рад већ почео

страница 20

ДОГАЂАЈИ

РЕГИОНАЛНА СТРАТЕШКА КОНФЕРЕНЦИЈА
О ЕНЕРГЕТИЦИ У ПОРТОРОЖУ

Стратешко партнерство
као модел

страница 09

НА СЦЕНИ СНП У НОВОМ САДУ
ОБЕЛЕЖЕНА 52-ГОДИШЊИЦА ПД
„ЕЛЕКТРОВОВОДИНА“

Купци – најважнији
пословни партнер

страница 12

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКА СИТУАЦИЈА

Клима-уређаји увећали
потрошњу

страница 13

ПРИВРЕДНА ДРУШТВА

ЕД НОВИ САД РЕСУРСИМА ПРАТИ
ПОТРЕБЕ И РАЗВОЈ ГЛАВНОГ ГРАДА
ВОЈВОДИНЕ И ЈОШ ДЕСЕТ ОПШТИНА

Нови објекти отварају
перспективу

страница 45

МОДЕРНИЗАЦИЈА И ИЗГРАДЊА НОВИХ
ОБЈЕКТА У ПРВОМ ПЛАНУ У ОГРАНКУ
ЕД ЧАЧАК

Значајан пад прекида у
испоруци

страница 46

СВЕТ

ЗОРАН В. СТОШИЋ, ДИРЕКТОР
МАРКЕТИНГА „АРЕВЕ“ ЗА ЕКС
ЈУГОСЛАВИЈУ

Нуклеарка је одговор за
одрживи развој

страница 48

НАШИ У СВЕТУ: ВУКОТА МАСТИЛОВИЋ
Живот са
електроенергетиком

страница 50

КУЛТУРА

БИОСКОПИ
„Чаробњаков шегрт“

страница 54

ЗДРАВЉЕ

ЗДРАВИ И НА ТРОПСКИМ
ТЕМПЕРАТУРАМА

Полисе важније од крема
за сунчање

страница 56

ЉУДИ

ЉУБИША СТЕВИЋ, ПОМОЋНИК
ДИРЕКТОРА И ПЧЕЛАР

Сладак живот

страница 58

УПОЗНАЈМО СРБИЈУ

ГИМНАЗИЈА СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ
Друга словенска школа

страница 60

КЊАЖЕВАЦ, „ЕЛЕКТРИЧНА ОПШТИНА“

Српска Венеција

страница 62

Србија има значајну позицију

Србију препоручују њени капацитети: детаљ са разговора

Генерални директор ЕПС-а Драгомир Марковић са најближим сарадницима сусрео се средином овог месеца са Зораном В. Стошићем, директором маркетинга „Ареве“ за земље бивше Југославије. Стошић је менаџерима ЕПС-а говорио о електроенергетској позицији Србије у региону југоисточне Европе и могућностима коришћења нуклеарне енергије у задовољавању потреба за електричном енергијом у региону. Он је казао да је овај регион нехомоген у погледу инсталисане снаге генератора и да ће, стога, све земље настојати да попуне своје празнине. У том погледу, Србија има значајне предности, јер сопствене потребе за електричном енергијом већим делом подмирује из домаће производње, а има и веома развијену 400-киловолтну преносну мрежу, која је сама по себи препоручује будућим инвеститорима.

А. Ц.

ПОЧЕЛА КУПОВИНА ПРЕМА ФИД-ИН ТАРИФИ

ЕПС купује „зелену“ енергију

„Електропривреда Србије“ потписала је осам уговора са повлашћеним произвођачима електричне енергије из обновљивих извора, чиме је почела куповина „зелене“ енергије, која ће се плаћати према фид-ин тарифи, коју је уредбом регулисала Влада Србије. Како је за наш лист рекао Драган Влаисављевић, директор Дирекције ЕПС-а за трговину електричном енергијом, реч је о куповини електричне енергије из малих хидроелектрана, снаге од 30 до 640 киловата, која ће се плаћати (у динарској противвредности) између 7,35 и 9,7 евроценти по киловат-сату, што зависи од тога да ли су ове ХЕ изграђене на постојећој инфраструктури или сепаратно од ње.

– Фактички, откуп електричне енергије из ових осам малих ХЕ почео је 1. јула, а прву фактуру ЕПС ће им платити у августу. До краја ове године новац за ову енергију, која је неколико пута скупља од произведене у електранама ЕПС-а, то јест са знатно је већом ценом од регулисане произвођачке за ЕПС, ићи ће на терет ЕПС-а – казао је Влаисављевић и наговестио да ће се „нивелизација“ ових трошкова решити електроенергетским билансом и планом пословања ЕПС-а за идућу годину.

Према речима Влаисављевића, Агенција за енергетику би овај трошак требало да уврсти у основ по коме би ЕПС имао право да подигне цену струје за крајње купце. С обзиром, међутим, на то да је реч о малим количинама „зелене“ енергије која се сада откупљује, поскупљење би могло да износи тек неколико промила, али уколико би стимулативне мере које предузима Влада Србије брзо уродиле плодом, па производња електричне енергије увећано кренула из ветрогенератора, соларних електрана или отпада, онда би „зелена“ тарифа и те како подигла цену киловат-сата у Србији.

Љубо Маћић, председник Савета АЕПС-а, изјавио је овим поводом да би, само ако би се изградило 500 MW у електранама на ветар и та електрична енергија пласирала потрошачима у Србији по фид-ин тарифи, цена електричне енергије у Србији за све потрошаче морала да се повећа више од шест одсто.

А. Ц.

„Социјална мудровања“ кочница развоја

Минулог месеца на два округла стола и још неколико окупљања енергетичара, највиши ауторитети и посленици ове струке, без изузетка, недвосмислено су оценили да је несхватљива упорност надлежних у Србији у одржавању депресираних односно неекономских цена електричне енергије вишеструко штетан чин у крајњем исходу понајвише за државу Србију. Јер, на тај начин (уз изузимање заштитне цене за социјално угрожене) није могуће обезбедити, ни инвестиције, развој, паре за амортизацију, па ни ремонте у ваљаној мери. Из тога проистиче и чињеница да нема ни привредног замаха, који у овом тренутку, како су се

на једном од округлих столова сложили стручњаци, може значајно да покрене само електропривреда, нема нових радних места, нема нових буџетских прихода, па самим тим ни повратног дејства - побољшавања социјалног положаја одређене категорије грађана. Дакле, ово је сасвим јасан лапац штетних дејстава.

Та „социјална компонента“ у садашњој цени струје, свима је већ одавно јасно, продукат је тих сталних несрећних популистичко-демагошких удварања актуелних власти народу. Тако смо и догурали до најјевтинијег киловат-часа у југоисточној Европи. Овако регулисана цена струје, значи, сама по себи већ представља део социјале, која је потпуно недиференцирано опредељена за повлашћени статус свих купаца електричне енергије, укључујући чак и оне са најдебљим тајкунским новчаницима, међу којима је пуно и оних који зими струјом греју стазе у вртovima, не би ли их моментално ослободили снега и леда!

Постоји ту још један нонсенс. Том ценом кљукамо „дебеле гуске“, што ће рећи неке пребогате иностране компаније, које раде у нашем атару. Оне својим иначе високим месечним профитима додају још по неколико милиона евра које зараде на нашој јевтиној струји, у односу на цену коју плаћају у некој другој земљи. Веле, тако им је обећано, па ваљда тај што им је обећао сада и „закива“ ову несрећну цену струје. Дакле, да будемо јаснији, ни један од угледних људи енергетске струке, на горе споменутим скуповима, није показао ни трунку разумевања за овакву ценовну политику. Али, исто тако нико се од њих није успротивио потреби да се социјално угрожене категорије грађана по овом питању збрину на најбољи могући начин.

Заштитне цене за социјално угрожене грађане и у другим земљама у транзицији су претходиле увођењу економских цена струје. Прво су заштитили сиромашне, па онда осталима прописали реалне цене струје. Међутим, шта се код нас догађа? Владин ресор најнадлежнији за утврђи-

Пише: Драган Обрадовић

вање тих социјалних критеријума, налази се у стању вишегодишњег мудровања, иако су од рецимо Агенције за енергетику Републике Србије (АЕРС-а) и још неких других учесника у том послу, већ одавно прибавили разна мишљења и тумачења и поодавно на „тацни“ добили какве се погодности дају социјално угроженим грађанима у нашем ближем и даљем окружењу, као и процену шта би било најцелисходније применити у нашем случају. На округлом столу на ту тему, који је ових дана одржан у организацији „Балкан магазина“, речено је да је рок за усвајање закона о заштити потрошача био крај 2009. године. Тренутно у вези с тим још нема ни одговарајућег предлога из Владе, а усвајање у Скупштини се најављује за крај ове године!

Представница Министарства за рад и социјалну политику исправила је неке претходнике на овом скупу и отклонила „крупну“ правну недоумицу да овде није реч ни о каквој социјалној карти, већ о појму критеријума за угроженог потрошача. Ако је ова ствар још у фази правно-појмовног надмудривања, онда мора да се укаже на недопустиво инертно понашање надлежног ресора и да би то питање хитно требало да се изнесе колико на првој наредној седници Владе Србије. Јер, јасно је да овај посао мора да претходи увођењу реалних цена електричне енергије и његовим окончањем отклања се и последња званична препрека за тај чин, који веома озбиљно утиче на коначно хватање замаха знатног дела српске привреде, које управо треба да покрене за сада једино опипљив замајац - електропривреда. Већ је начињена велика штета.

Нису потребна никаква даља надмудривања, јер, по наводима наших стручњака и пракси у окружењу, боље је донети одмах било какве критеријуме за угроженог потрошача, па их после мењати, да због тога електропривреда, како је изнето на поменутом округлом столу, не губи приход од око 400 милиона евра годишње у односу на већ усаглашену „пуну“ цену. С овим парама много

шта у српској привреди, па самим тим и пунијим буџетом и социјалом, може да се реши!

У пуној мери мора се уважити и чињеница да је предстојећа тржишна утакмица исувише озбиљна ствар и ЕПС за њу под хитно мора да се припреми, јер многи јаки играчи ван региона и те како припремају тим за наш терен. Зато се заиста не могу више толерисати којекаква административно-бироократска мудровања и сви облици заштите потрошача морају брзо да изађу из енергетског сектора, а да истовремено и социјална политика напусти цену струје. Та прича мора дефинитивно да се оконча, што пре - то боље!

Илустрација: Ј. Влаховић

Приватизација не значи и продају

Уколико би се део капитала ЕПС-а претворио у вредносне папире и поделио грађанима Србије, са тим акцијама могло би се трговати, али кључно је питање да ли треба препустити контролни пакет акција 50 одсто плус једна било ком другом власнику

Појам трансформације код нас се често своди на појам приватизације. Дакле, крене се заобилазним путем па се прво почне говорити о потреби трансформисања или реструктурисања јавних државних предузећа, а заправо се све време мисли како та предузећа приватизовати, односно најчешће продати странцима. Поборници захтева за трансформацијама предузећа, углавном су и присталице њихове приватизације, по сваку цену. Поборници захтева да се све у држави Србији распрода полазе од неодрживе претпоставке коју су претворили у аксиом – да је а priori приватно предузеће економски ефикасније од државног или мешовитог, а од друштвеног само по себи се подразумева, рекао је за „kWh“ др Божо Драшковић, професор Универзитета Унион у Београду, одговарајући на наше питање како трансформисати српску електропривреду.

Има ли неки други синоним за приватизацију?

Уколико се пак под трансформацијом предузећа не подразумева његова приватизација, већ повећање економске ефикасности и организованости, односно обезбеђивање његовог економског развоја, свакако да је она могућа и неопходна. Само ту је неопходно да се дају одговори на неколико кључних аспеката.

Први је питање политике цена. Уколико држава административно у циљу одржавања ниске (таргетиране) стопе инфлације кочи прилагођавање нивоа цена својим, а не развојним интересима, онда нема акумулације за инвестиције и за развој. Ових дана је то Мирко Цветковић, председник Владе Србије, недвосмислено и саопштио, изјавивши да неће бити предвиђеног повећања цена електричне енергије ни за планираних 10 одсто од 1 јула,

Проф. др Божо Драшковић

јер би оно довело до раста инфлације изнад циљаног оквира од пет до шест одсто годишње. Овакав приступ показује у ком циљу се жртвују неопходна улагања у развој електропривреде.

Други аспект је питање политике одржавања нивоа запослености. У условима економских криза често се, наиме, жртвује раст профита у јавном сектору у корист одржавања нивоа запослености. Прецизније, могао би и ЕПС бити економски ефикаснији само када би отпустио 10 процената запослених. Модел повећавања економске ефикасности предузећа, посредством смањивања броја запослених, а да се ништа не инвестира у само предузеће, већ је у свим варијантама „на живо“ примењен у транзиционим променама српске привреде од 2001 до данас. То, свакако, не значи да заговарам концепцију прекомерне запослености и одржавања вишкова радне снаге по сваку цену.

Трећи аспект је политика зарада. Уколико се у јавном предузећу води рестриктивна политика зарада, уз ограничену политику цена, онда се добија негативан ефекат по коме свако повећање зарада, уз одржавање ниских цена, показује да компанија има високо

учешће трошкова радне снаге у укупној структури трошкова, односно у релацији према укупној структури прихода. Уколико се повећају цене outputa, а то је овде електрична енергија, приход ће расти, а са њим ниво зарада имаће мање учешће у односу на укупан приход те ће се отворити могућност и за разумно померање на горе и самих зарада.

Четврти аспект се односи на корпоративно управљање. Овде постоји један парадокс. Како то да се представници који врше одговорну државну власт сматрају потпуно квалификованим у тој области, па и да тврде како треба да се држава потпуно повуче из утицаја управљања привредом, а да се истовремено здушно боре да заузму позиције у управним одборима јавних, па и других предузећа.

О чему се ради?

Представници политичких партија, које учествују у конституисању законодавне и извршне власти, добијају као „плен“ право да њихови представници учествују у управљању самим предузећима. Ово и не би био проблем уколико би делегирани представници претходно положили тест знања и способности да учествују у пословима корпоративног управљања. Други услов би био да ти представници не могу добити зелено светло за учешће

Ко је Божо Драшковић

Проф. др Божо Драшковић запослен је у Институту економских наука у Београду као истраживач већ 20 година. Предаје основе економије на Факултету за банкарство, осигурање и финансије Универзитета Унион. Неколико година је предавао и на Универзитету Сингиндунум о подручју узајамних односа екологије и економије.

у управљању, уколико су раније били у управљачкој или власничкој структури било које фирме која је пословала са губитком или супротно важећим законима. Последњи услов за учешће у управљању односи се на то да се морају ангажовати и професионални менаџери за оперативно управљање компанијама у складу са дефинисаним развојним циљевима и плановима остваривања профитабилности самих предузећа. Све то дакле представља, по мом виђењу, неке од кључних аспеката реструктурисања.

Држава је продала 51 одсто НИС-а, који ускоро као отворено друштво излази на берзу. Да ли је то могућ пут и за ЕПС?

Држава је, нажалост, по мом виђењу, направила дугорочно велики пропуст када је продала 51 одсто акција НИС-а страном компанији, без обзира и на то из које је она земље. Стратешки у појединим областима, као што је енергетика, ниједна земља не сме препустити контролни пакет акција над кључним ресурсима. Јер, цене нафтних деривата, након такве промене власништва, почеле су неумитно да расту, а питање „циљане“ инфлације се од представника власти уопште и не помиње.

Трговање акцијама НИС-а на берзи је само ситна игранка са маргиналним личним користима становништва које је добило акције. У суштини обавиће се концентрација власништва чак до 100 одсто те Србија, перспективно, неће имати никаквог директног утицаја на овом енергетском сектору. А нажалост, чак ни на тим природним ресурсима на њеној територији.

Шта онда са ЕПС-ом?

Уколико би се део капитала ЕПС-а претворио у акције и поделио грађанима Србије, са њима би се могло тр-

говати. Кључно је питање, међутим, у следећем – да ли треба препустити контролни пакет акција 50 одсто плус једна било ком другом власнику? Што се тиче ЕПС-а држава у сваком погледу мора да задржи власништво веће од 50 процената и да сачува контролни пакет акција. Са остатком од максимално 49 одсто акција може се трговати на берзи. Само у том случају купци акција могли би да очекују да нема преузимања контроле над компанијом, него само учешће у добити, односно приход у облику дивиденди или могућност да купљене акције продају другим купцима по већој цени.

Стручњаци сматрају да од ЕПС-а треба направити компанију која ће пословати на профитним принципима, односно без социјалне компоненте. Каква је Ваш став о томе?

ЕПС се, свакако, мора корпоратизовати. То није спорно. Проблем је у томе шта се подразумева под корпоративизацијом. Овде ваља претходно напоменути да је уобичајено пласирање лажне слике о томе да је циљ да компанија остварује профит. Прављење добити само је сегмент и када се то каже намерно се заборавља да се саопшти и следећа кључна чињеница. Циљна функција компанија није стварање профита, већ одржавање и стварање новог новчаног богатства за власнике компанија. Власници компанија - и када се посредно појављују преко других фирми - у крајњој инстанци нису некаква правна лица, већ су у приватизованим компанијама увек и искључиво неки појединци, физичка лица, која су често скривена од јавности.

С обзиром на то да заступам тезу о томе да држава мора да задржи минимално 50 плус један процената власништва над капиталом ЕПС-а, као и дру-

гих ЈП, то не значи да тим предузећима треба да управљају неучи политички чиновници из политичких партија на основу тога што су дошли до плена – да врше власт након избора. Потпуно ми је нејасно зашто није могуће, као и у случајевима великих мултинационалних компанија, да се менаџмент компанија бира конкурсом на основу програма и дефинисаних циљева које постављају власници. Када је већински власник држава значи циљеви треба да одражавају њене развојне интересе. Зашто не и интерес да се део прихода у буџету остварује из добити компанија и од капитала који поседује држава.

Из компанија ни у ком случају, па ни из ЕПС-а, не треба „протеривати“ социјалну компоненту. Питање је само мере, односно одређивања степена те компоненте. Под одржавањем социјалне компоненте не може се подразумевати ниво запослености који има раднике који ништа не раде, који немају вољу да се усавршавају, који захтевају високе зараде само зато што су привилеговано запослени у јавном предузећу. Насупрот овоме, у стварности је сурова чињеница да је већина запослених у приватном сектору социјално незаштићена, принуђена да ради за мали ниво зарада, да им се плате и доприноси месецима и годинама не исплаћују, да морају у циљу задржавања радног места да раде дуже од законом лимитираног радног времена. Уколико је примарни циљ приватних компанија генерисање профита, као основе за присвајање новчаног богатства за њене власнике, онда те компаније теже да трошкове рада, односно зараде минимизирају како би тај фактор што мање утицао на трошкове, а самим тим и на новчано богатство власника.

Циљ компанија у којима држава има доминантно власништво не мора да буде искључиво висина профита. Циљ државе мора да буде улагање добити у развој, одржавање нивоа запослености и зарада, одржавање социјалних давања и слично, а та давања делом се могу обављати и посредством компанија у њеном власништву. Дакле, остаје отворено питање динамичког одређивања равнотеже између улагања у развој и потрошње како на нивоу државе, тако и на нивоу компаније. Није одрживо да се посредством ниских цена електричне енергије финансира „социјални мир“ и покрива неуспешност економске политике у другим секторима привреде.

П. С. К.

Дугови близу буџетског дефицита

Дугови потрошача према ЕПС –у су огромни. Сума од 70 милијарди динара је близу износа буџетског дефицита Републике. У тим дуговима постоје делом дугови становништва које је несолвентно и које држава заправо финансира и кроз ниску цену киловат-сата и кроз социјална давања. Део потраживања је од посрнуле привреде, која је сада добрим делом приватизована, а нови власници нису куповали предузећа да би нешто радили већ да би дошли до имовине и није им интерес да плаћају трошкове, па ни издатке за електричну енергију. Када је цена неког ресурса ниска, потрошачи се понашају расипно. Троше га све више. Трошиће га још више ако не морају да га плате или уколико им тај ресурс плаћа неко други, на пример држава.

Такво стање је неодрживо. Цене електричне енергије мора порасти до нивоа који је достигнут у земљама у окружењу. Из тог повећања цена треба да се обезбеде средства за финансирање ремонта постројења, за финансирање нових улагања и за развој односно у освајање и примену нових технологија у производњи енергије из обновљивих и континуалних извора енергије. Пошто немамо сопствених средстава за улагања у развој, принуђени смо да узимамо кредите или да улазимо у заједничке аранжмане за изградњу нових постројења. Држава, стога, мора иновирати своју енергетску стратегију и озбиљно приступити ревитализацији овог сектора.

РЕКЛИ СУ...

Влада против
поскупљења струје

Мирко Цветковић
фото: FoNET

Влада Србије, како је изјавио премијер Мирко Цветковић, неће одобрити још једно повећање цене електричне енергије да не би угрозила циљану инфлацију за ову годину. А уколико буде и морала да дозволи ново повећање цена струје оно ће бити минимално и далеко испод тражених 35 до 40 одсто. Председник Владе Србије је подсетио да су за 2010. годину била планирана два поскупљења струје – 10 плус 10 одсто и почетком године је цена електричне енергије повећана за 10 процената, док се од другог поскупљења одустало. Видећемо сада да ли је то што смо одустали у реду или није, наравно мерећи ефекте на инфлацију – рекао је Цветковић.

Брана Ровни до краја
године

Александар
Продановић

Радови на брани Ровни на Јабланици код Ваљева завршиће се до краја 2010. године, када се очекује пуњење акумулације, изјавио је Александар Продановић, директор Републичке дирекције за воде. За наставак радова, како је рекао, држава је у 2009. години обезбедила више од 650 милиона динара, док је за завршне радове дато још 400 милиона динара. Са међународном заједницом договорено је да финансира цевовод са око 8,3 милиона евра, из НИП је обезбеђено пет милиона евра и од општина корисника још 1,3 милиона евра. Битно је и то да је за потребе ЕПС-а (за будућу ТЕ „Колубара Б“ у Каленићу код Уба) са ове акумулације обезбеђено 1.500 литара воде у секунди. Камен спотицања, међутим, може бити измештање манастира а раније цркве „Грачаница“.

Са нуклеарком јефтинија
електрична енергија

У Влади Србије озбиљно се размишља о градњи заједничке нуклеарке са Бугарском, изјавио је Петар Шкундрић, министар рударства и енергетике, у разговору са новинарима у Лесковцу приликом обиласка градилишта далековода од 400 kV од Ниша до границе са Македонијом. Шкундрић је још изјавио да лично нема ништа против ове идеје и додао да би градњом заједничке нуклеарке у Бугарској електрична енергија у нашој земљи била јефтинија, као и да би се Србија тиме боље позиционирала у односу на електроенергетски систем европских земаља.

Обиласку радова на том далеководу присуствовао је и Венсан Дежер, шеф делегације Европске уније у Ср-

НЕ „Белене“

бији, који је истакао да ће Србија од овог далековода, укупне вредности 42 милиона евра имати вишеструку корист. Завршетак његове изградње планиран је за 2012. годину, а до сада је урађено око 40 одсто предвиђених послова.

Пут опоравка привреде

Драган Вукмировић, директор Републичког завода за статистику, изјавио је Танјугу да најновији подаци потврђују да је Србија изашла из рецесије, наводећи да је раст бруто домаћег производа (БДП) у првом тромесечју ове године у поређењу са истим периодом лане износио 0,6 одсто, а у односу на последња три месеца 2009. године 0,8 одсто. БДП

расте, стога, што је и индустријска производња у првих пет месеци 2010. увећана за 5,4 одсто у односу на исти прошлогодишњи период. Да је Србија на путу опоравка показује и повећана спољнотрговинска размена. У мају по секторима највише је увећано вађење руде и камена за 10 одсто. Производња и дистрибуција електричне енергије порасла је за 1,8 одсто.

Јаловиште пуни корито

Зворничко језеро

Због већег оштећења на брани Рудника олова и цинка Сасе код Сребренице Дрина је потпуно замућена, као и Зворничко језеро, и то седам

километара – од ХЕ „Зворник“ до села Читлук. Отпадне воде, пуне опасних материја, буквално надиру ка ХЕ и доњем току Дрине. За „Новости“ ово

је потврдила и Нада Вукић, републички инспектор за заштиту животне средине, изражавајући забринутост што вода улази у Дрину баш преко пута љубовијских бунара. Алармирани

су и санитарни инспектори, јер воду за пиће мештани малог Зворника и Љубовије користе делом из Дрине, а делом из изворишта. Угинућа риба за сада нема.

Почиње градња 43 мале ХЕ у Љубовији

Општина Љубовија и београдски „Еко-енергоинжењеринг“ потписали су крајем јуна уговор о пословној сарадњи, којим је предвиђена изградња 43 мини ХЕ на овом подручју. Инвестиција је вредна око 25 милиона евра, а када буду завршене ове електране производиће годишње око 50 милиона киловат-часова електричне енергије, с тим што ће општини припасти три одсто вредности ове производње. Како је истакао Зоран Мојић, генерални директор „Еко-енергоинжењеринга“, Азбуковица је идеална за искоришћавање обновљивих извора енергије, а локална самоуправа је у томе препознала свој интерес. На

Азбуковица

основу урађеног мастер плана предвиђено је да ће се изградити 43 мале ХЕ у општини, укупне снаге 12 мегавата. У овој години биће завршене прве две на реци Љубовићи.

Италијени подижу ветрогенераторе у Бољевцу

Италијанска фирма „Bontkom greenenergy“ из Модене започела је у бољевачкој општини припремне радове на изградњи 40 ветрогенератора – уређаја за производњу струје. Ова инвестиција стаје 100 милиона евра. Како је рекао Небојша Марјановић, председник општине Бољевац, сваки генератор имаће 2,5 мегавата, тако да ће ветропарк на територији општине

имати укупну снагу од 100 мегавата. Са Италијанима је прецизирано и да у општински буџет на име накнада за коришћење земљишта, које им је дато у закуп на 30 година, уплаћују 1,5 одсто од цене произведене струје. У буџет ће, тако, годишње пристизати око милион евра.

П. Е.

РЕКЛИ СУ...

Закон о енергетици до краја године

Никола Рајаковић

Никола Рајаковић, државни секретар у Министарству рударства и енергетике, на прослави Дана „Електродистрибуције Крушевац“, рекао је да ће нови закон о енергетици бити усвојен до краја године. Производња електричне енергије у Србији претежно је заснована на термоенергетици због чега је наша земља увозно и високо зависна. Јер, око 40 одсто годишње потрошње електричне енергије у Србији зависи од увоза енергената. Према његовим речима, резерве угља, ако се изузме косовски басен, трајаће још 60 до 70 година, па је потребан заокрет ка другим решењима.

Јавнокомуналне делатности највећи потрошач

Др Миомира Лазовић

Србија има релативно висок енергетски интензитет, производња енергије највише је заснована на фосилним горивима, а више од половине произведене електричне енергије троши се у домаћинствима, истакла је Миомира Лазовић, саветник за обуку и образовање у области енергетске ефикасности у Агенцији за енергетску ефикасност Републике Србије, на семинару о енергетској ефикасности у организацији Уније послодаваца Србије и Конфедерације удружења послодаваца ЕУ. У нашој земљи се у јавнокомуналним делатностима троши око 37 одсто енергије, у саобраћају – 32, индустрији – 30 процента, док је ситуација у високоразвијеним земљама обрнута и тамо се највише троши у индустрији – око 37 одсто енергије. Уз повећање енергетске ефикасности и обновљивих извора, приоритет је и смањење енергетског интензитета.

У 10 ХЕ уложиће се 285 милиона евра

Оснивање заједничке фирме представља почетак реализације Протокола о сарадњи у области енергетике, који су 9. марта 2009. године закључиле Србија и Италија. – Прво удруживање капитала јавног и приватног сектора у електроенергетици омогућује улазак ЕПС-а у потпуно тржишне услове пословања

Електропривреда Србије и италијанска компанија SECI Energia S.p.A. потписале су уговор о оснивању Привредног друштва Ибарске хидроелектране д. о. о. Краљево, које ће изградити 10 хидроелектрана на Ибру, укупне снаге 103 мегавата. Вредност ове инвестиције износи 285 милиона евра.

Уговор су потписали Драгомир Марковић, генерални директор ЈП Електропривреда Србије, и Гаетано Макафери, председник групе Макафери, чија чланица је компанија SECI Energia S.p.A. Потписивању уговора присуствовали су проф. др Петар Шкундрић, министар рударства и енергетике у Влади Републике Србије, и његова екселенција Армандо Варикио, амбасадор Италије у Србији.

Оснивање заједничке фирме представља почетак реализације Протокола о сарадњи у области енергетике, који су 9. марта 2009. године закључиле Србија и Италија. Овим документом ЈП Електропривреда Србије и SECI Energia S.p.A. виђени су као стратешки партнери у реализацији пројекта за производњу електричне енергије, а један од њих је коришћење хидропотенцијала слива реке Ибар.

Министар Шкундрић је нагласио да је реч о једном од пројекта у оквиру ширег програма сарадње Србије и Италије. Говорећи о његовом значају,

министар је нагласио да је реч о удруживању капитала јавног и приватног сектора и да то представља улазак ЕПС-а у потпуно тржишне услове пословања.

– Овим чином ми практично улазимо у инвестициони циклус, који је веома значајан за ЕПС, али и за нашу економију и државу у целини. Укупна вредност хидроелектрана на Ибру је 20 одсто од онога што би требало да се реализује у оквиру програма сарадње две државе у области енергетике. Овај пројекат има све потребне и пожељне елементе, од стварања нове вредности до отварања нових радних места – рекао је Шкундрић. Захваливши италијанској влади на конструктивној сарадњи, он је изразио наду да ће се следеће године поставити и камен-темељац за прву хидроелектрану на Ибру.

Драгомир Марковић, генерални директор ЕПС-а, рекао је да је уговором који је потписан формирана заједничка фирма за пројектовање, израду документације, изградњу и експлоатацију хидроенергетских објеката на реци Ибар. Он се захвалио партнерима што су прихватили да седиште ове фирме буде у Краљеву, иако је било практичних разлога да то буде на другом месту. Навео је и три кључна разлога уласка ЕПС-а у овај по-

сао: улагање у нове изворе, односно чисту или зелену енергију као један од најважнијих приоритета ЕПС-а, затим, бригу о животnoj средини и њено стално унапређење које свака друштвено одговорна фирма има за циљ, а пројекат ХЕ на Ибру је управо тако оријентисан. Као трећи, али не мање важан разлог од претходних су веома позитивни комерцијални ефекти који проистичу из подстицајних мера италијанске владе.

– За ЕПС је од посебног значаја и то што је ово први пројекат којим наша компанија показује оријентацију ка профитном и тржишном начину пословања, а то ће, да подсетимо, већ од 1. јануара идуће године, бити и формално остварено кроз трансформацију ЕПС-а у акционарско друштво, у складу са важећим законским обавезама – рекао је Марковић.

Гаетано Макафери, председник групе Макафери, истакао је да Србија има значајне потенцијале у области обновљивих извора енергије и нагласио да је ово само први корак у тој сарадњи, који сада омогућава и споразум између Србије и Италије у овој области. Тај споразум управо омогућава бенефиције у вези са ценом електричне енергије, која се производи у Србији а продаје у Италији. Та цена омогућава значајан развој и брз поврат уложених средстава у овакве објекте – рекао је Макафери.

Амбасадор Италије у Србији Армандо Варикио изразио је задовољство потписивањем овог уговора, напоменувши да ће се наредних година ићи корак по корак у овој сарадњи. Он је, такође, истакао да Италија сматра да је Србија најзначајнија држава у региону и да ће бити покретачка снага за развој целог региона. Ови споразуми, рекао је, потврђују намеру Италије да са Србијом има најкомплетнију могућу сарадњу у најзначајнијим привредним секторима.

Д. Об.

Потписивање уговора: ЕПС и SECI Energia S.p.A. заједнички ће градити 10 ХЕ на Ибру

Стратешко партнерство као модел

Слаб и делимично приватизован енергетски сектор у југоисточној Европи није у стању да препозна циљеве приватизације и либерализације, истакао је Драгомир Марковић, генерални директор ЕПС-а

Драгомир Марковић, генерални директор „Електропривреде Србије“, изјавио је да су кључни фактори за напредак у процесу приватизације и либерализације трансфер знања и искуства, повећање нивоа инвестиција и унапређење конкурентности.

– Једини модел који комбинује ова три фактора јесте стратешко партнерство, чији је главни циљ повећање интегралног капитала. Нажалост, то често зависи од краткорочних интереса политичара, власти, инвеститора и локалних самоуправа – истакао је Марковић на „Регионалној стратешкој конференцији о енергетици“, одржаној 22. и 23. јуна у Порторожу, у организацији Енергетике.НЕТ, водећег енергетског портала у Словенији и извора информација из области енергетике у југоисточној Европи.

Слаб и делимично приватизован енергетски сектор у југоисточној Европи, који је додатно распарчан процесом сепарације вертикално интегрисаних електроенергетских компанија, са циљем да се спречи појава монопола, није у стању да препозна циљеве приватизације и либерализације, нагласио је Марковић и додао да, са друге стране, последице таквих модела приватизације и либерализације тржишта у овим условима могу да угрозе безбедност снабдевања и доведу до еколошког и финансијског колапса.

По његовим речима, 47 одсто српског тржишта електричне енергије је сада отворено. Марковић је истакао потребу за регионалним пројектима у којима би се анализирао утицај разних модела приватизације и либерализације на одрживи развој енергетског сектора у региону.

Одговор на питање колико брзо приватизација и либерализација тр-

Драгомир Марковић (у средини) на Регионалној стратешкој конференцији о енергетици у Порторожу

жишта може да донесе напредак, није једноставан ни једнозначан, јер старта позиција држава региона у енергетском сектору није једнака и зато ће се промене одвијати различитом брзином, рекао је на овом скупу Емир Агановић из Електропривреде БиХ.

– Уколико се погледају државе југоисточне Европе у транзицији, види се да је отварање тржишта електричне енергије почело, али се не одвија планираним темпом. Отварање тржишта и либерализација заправо не функционишу у пракси и те државе само су формално отвориле тржиште. У Босни и Херцеговини, на пример, само су два купца електричне енергије искористила могућност куповине електричне енергије на слободном тржишту уместо по регулисаним ценама. Проблем је у томе што владе и државе на тај проблем гледају краткорочно, а процеси приватизације и либерализације су дугорочни и пред-

ности долазе тек касније – рекао је Агановић.

Војћех Хан (Wojciech Hahn) из Deloitte CE рекао је да у државама средње Европе које су ушле раније у процес приватизације може да се каже да је остварење циљева приватизације било умерено. Он је рекао да је приватизација дала одговоре на питања како управљати предузећем, али не и на то како постићи профит. Приватизација не може да реши све проблеме предузећа, али је додао да државе у средњој Европи које нису ушле у овакве процесе приватизације сада имају велике проблеме у привлачењу капитала за планиране инвестиције.

Урбан Прелог, из Директората за енергију у Министарству привреде Словеније, нагласио је да приватизација у Словенији није омиљена реч, бар не у електроенергетском сектору, а тако ће остати и у будуће. Словенија у овом тренутку производи довољно електричне енергије, а довољно има и планираних инвестиција. По њему, једино питање јесте да ли су планиране инвестиције довољно ефикасне, јер их изводе предузећа у државном власништву, која нису једнако профитабилна и конкурентна.

Д. ОБ. – М. П.

Разноврсност извора енергије и добављача

Постојећи капацитети не подмирују потребе у будућности електроенергетског сектора у региону и за већу сигурност снабдевања неопходна је разноврсност извора енергије и добављача, рекао је на скупу у Порторожу, Драгомир Марковић. Према изнетим проценама, у сектор електроенергетике би до 2015. године требало уложити 60 милијарди евра, а Електропривреда Србије ће за инвестиције до 2015. обезбедити девет милијарди евра. Последњих година је за побољшање енергетске ефикасности у термоелектране у Србији, како је рекао Марковић, уложено око три милијарде евра.

ЕПС покретач развоја српске привреде

Улагања у енергетику најкориснија

Инвестирање у енергетски систем било би најрентабилније јер би се у најкраћем року могли остварити ефекти са позитивним утицајем на привреду

Да има довољно средстава рационално би било да Србија данас, на високу незапосленост, покрене класичну индустрију са новим технологијама, јер ни једна класична индустрија није напуштена. Али, тих пара нема. Зато је енергетика делатност где би улагања била најкориснија. Сачуван је интегритет електроенергетског система, упркос томе што за 26 година није направљена ни једна електрана. Улагање у тај систем било би најрентабилније јер би се у најкраћем року могли остварити ефекти, који имају позитиван утицај на целу привреду Србије. Ово је у уводном излагању напоменуо др Благоје Бабић, сарадник листа „Геополитика“, у чијој организацији је 1. јула ове године у Медија центру у Београду, одржан округли сто на тему „Улога енергетике у развоју привреде Србије“.

- Енергетика је предуслов да Србија крене у поновну индустријализацију и грана привреде, која је, ипак, најмање страдала материјално и кадровски, мада је и ту изгубљен значајан

део кадра. Овај систем Србија мора да чува једноставно због тога да би опстала. Пошто нужно предстоји изградња нових електрана, енергетика може да има и то „њудиловско дејство“ и на тај начин утиче на подстицање грађевинарства машинске, електро и друге индустрије. У свим земљама у ближем и даљем окружењу стварају се стратегије за модернизацију енергетског система и Србија у том процесу не сме да заостаје и не сме да дође до исељавања енергетског кадра - рекао је др Бабић.

Др Аца Марковић, председник Управног одбора ЕПС-а, је нагласио да једино поред великих систем могу да постоје средња и мала предузећа. Последњих година се учинило да је решење у приватизацији а сада се иде у другу крајност да држава треба да води економију. Између те две крајности решење је, како каже, у средини, а између тих крајности је знање као највећи проблем и оно је једино ограничено. Неке наше веће енергетс-

ке фирме, које су приватизоване, како је рекао Марковић, нису показале виталност зато што су приватне и баш имају проблеме, јер је и ту потребно знање и како фирма расте тако мора да расте и знање.

Приватно власништво није гаранција успеха

- Дефинитивно искључиво власништво није једини начин да се успешно управља привредом, односно предузећима. Инжењери, знање и технологија много значе. Имамо и позитиван пример. Био је велики ризик укључити „Пупин аутоматику“ за прављење аутоматизације за вођење блока у „Колубари“ па после у Обреновцу. То више није ризик, зато што они знају то да раде и то је знак да наша привреда може да уђе у многе послове на електроенергетским објектима чија изградња предстоји. Када је реч о обновљивим изворима енергија правна регулатива није више препре-

ка, јер донете су одговарајуће одлуке. ЕПС планира да у наредних неколико година уложи око девет милијарди евра. Ове године планирали смо да уложимо у реконструкције 64 милијарде динара, од чега би велики део био намењен нашој привреди, али с тим да се испоштује договорено повећање цена електричне енергије. Али, то се није десило и ремонти ће морати да се редукују, а то ће се одразити на сигурност система и фирме које с нама сарађују - рекао је Марковић.

Божко Буха директор Дирекције ЕПС-а за производњу енергије, је напоменуо овом приликом, да, ако би двадесетак стратешких фирми у Србији неким случајем штрајковало, ЕПС би имао велики проблем, јер су се они за три-четири деценије толико инкорпорирали у електропривредни систем, да једноставно неки послови без њих не би могли да се обављају.

- Наша привреда, иначе, врло тешко добија послове у електропривреди у конкуренцији са страним фирмама, али се ту ствари сада мењају. Многи нису веровали шта све наши људи и фирме могу ураде. Због тога што у Србији није направљен одговарајући амбијент пословања, у сопственој држави постајемо слуге неким страним компанијама. Сада смо и ми развили неке производе, које иначе развијају компаније од угледа, попут „Siemensа“, „Alstoma“... На пример, Пупин је са ЕПС-овим инжењерима развио комплетан систем управљања на термоблоковима од 300 мегавата. Исто се односи и на електрофилтере, које су наши стручњаци развили са „Енергопројектом“ и Електротехничким факултетом и сада можемо да кажемо да имамо домаћи филтер, који за блок од 300 мегавата кошта седам до осам милиона евра. Значи, те паре једноставно сада могу да остану у овој држави. У наредном периоду инвестираћемо око девет милијарди евра и треба се спремити да у тим пројектима учествује што више домаћих предузећа. Мислим да ће најбоља вежба у том погледу бити ревитализација блока од 350 мегавата у Костолцу, који је добио конзорцијум домаћих фирми, на челу са „Енергопројектом“ и ту ће се видети и могућности те привреде и Електропривреде да их упосли. ЧЕЗ, на пример, масовно чешку привреду укључује у све своје пројекте. Заиста је неопходно да и Србија створи одговарајући амбијент пословања, пре свега прилагођавањем Закона о јавним набавкама, како би наша привреда

добила многе послове, које је раније изгубила. Реконструкција у Костолцу би требало да буде прекретница у том погледу - рекао је Буха.

Др Божо Драшковић из Економског института у Београду рекао је да данас имамо класичан случај деиндустријализације и да се свуда по Србији могу видети гробља од бивших индустријских постројења.

- Учешће индустрије у БДП (брuto друштвеном производу) од 1989. године је опало са 48 на 29 одсто 2000. године, а од 2000. уместо да дође до каквог-таквог преокрета, јер је земља раније била под санкција и трпела губитке због екстерних утицаја, долази до даљег пада на 20 одсто. То је, свакако, катастрофално стање. Дакле, процес деиндустријализације мора да се заустави. Грешка економске политике је у развојном аспект, а добрим делом и енергетика је погрешна концепција једне тријаде: либерализација, дерегулација и приватизација. Све три су се у својој суштини и у комбинацији у свим земљама у транзицији показале неуспешним. Како наћи ту средину? Апсолутно није спас у државном интервенционизму, али свакако није спас ни у одустајању од разумног утицаја државе - рекао је др Драшковић.

Он, даље, напомиње да би, када је реч о стратегији развоја енергетике, требало да се одржи позиција државе и да она у власништву мора да учествује 51 одсто - плус... - На стабилност једне економије, свакако, највише утичу енергетика и индустрија, па онда иде низ других фактора. Курс валуте се не може бранити ако нема прилива прихода из иностранства. Може се бранити задуживањима и новим продајама домаћих капацитета; ако се, на пример, продају телекомуникације. Онда ћемо будуће приходе као профит потрошити сада, а те паре ће се за шест - седам година добити кроз профит. Значи, продаћемо будуће приходе да би их потрошили сада! То сигурно није добро решење. - каже др Драшковић

Слободан Петровић, секретар Удружења за енергетику Привредне коморе Србије рекао је да, ако се осврнемо на последњих десетак година, реструктурирање електропривреде је на добром путу, јер је она прво поставила своју организацију вертикално, што онемогућава да кроз приватизацију буде поцепана и продата кроз поједине сегменте. Искуства земаља из окружења дају сасвим добре примере да приватизација тог сектора није дала

добре резултате и јасно се показало да већински пакет акција треба да остане у рукама државе.

Докапитализација - право решење

- Нама је сада потребна докапитализација, односно средства за развој и ово што се сада ради сматрамо да је засновано на тим принципима. То би требало, свакако, да утиче и на покретање домаће привреде, која је у овом периоду била запостављена. Претходних година добијали смо доста донација, а тада донатори обично диктирају неке своје услове. И повољни инострани кредити су на сличан начин били условљавани. Сада смо у периоду када много више можемо да се ослонимо сами на себе. Сматрам да смо на добром путу и да ПКС помаже да се створи повољан амбијент у том погледу између Владе и привреде и да се на тај начин иницирају неке измене постојећих и доношење нових закона. Конзорцијум који је недавно оформљен и чији је први промотер била ПКС, сада добија све више послова у електропривреди. Надамо се да ће тим примером кренути и друга предузећа. То ће стварати и значајне могућности за наступ наше привреде и ван земље - рекао је Петровић.

- Захвални смо ЕПС-у што је пред српску привреду поставио високе захтеве и стандарде и од нас тражио квалитет, који је у сваком тренутку еквивалентан оном који се реализује у свету - рекао је Младен Симовић, директор „Енергопројект Ентела“ и председник конзорцијума фирми српске електромашиноградње. - То нам је дало могућност да радимо у земљи, али и у свету, са референцама, које стичемо овде. Електропривреда је мотор развоја и центар окупљања српске привреде. Ми не производимо све у Србији и не треба да производимо, али је огромна разлика у томе да ли ми имамо у Србији процес и знање, а купујемо недостајућу опрему или кажемо да немамо ништа и да ћемо све и процес и технологију и знање довести споља и онда ћемо остати без ичега. И без ангажовања наше радне снаге и без могућности развоја. Ако држимо цену електричне енергије (изузимајући социјалну категорију) на нивоу да она не обезбеђује развој и инвестиције, па можда чак ни не покрива амортизацију, онда се поставља питање хоћемо ли тако да девастирамо цео систем.

Д. Обрадовић

Купци – најважнији пословни партнер

У даљим улагањима у електроенергетску мрежу циљ је да ово привредно друштво што пре пређе на 20/0,4 kV трансформацију

На Видовдан, 28. јуна, решењем Извршног већа Народне скупштине Републике Србије, а пре свега због купаца и њихове преке потребе за квалитетном, поузданом и континуираном испоруком електричне енергије, основано је ПД „Електровојводина“. И после протекле 52 године купци остају наш основни приоритет и најважнији пословни партнер. Много је постигнуто, самим тим, уколико нас они не спомињу због лошег напона или прекида у напајању електричном енергијом. А вероватно нас помињу једном месечно, и то онда када дође време за плаћање електричне енергије.

Ово је, између осталог, нагласио Томислав Папић, директор ПД „Електровојводина“, на свечаности поводом обележавања рођендана и Дана ПД, који је посебно истакао да ће ова дистрибуција и даље улагати у електроенергетску мрежу; затим да је циљ да читава „Електровојводина“ што пре пређе на 20/0,4 kV трансформацију,

Томислав Папић: предност улагањима у електроенергетску мрежу

као и да ће ПД развијати нове услуге, а са тежњом да постане јавни сервис у највећем броју дисциплинованих, уредних и ажурних купаца. Папић није пропустио да помене и првог директора овог предузећа, Александра Чанка, који је и сам рођен на Видовдан, нагласивши да су претходници оставили кућу на добрим темељима, подметнувши и рамена да се преко њих попнемо – до лидера у делатности. Одужићемо

им се наставком увођења нових техничких и технолошких решења, подстицањем учења и сазнавања, бригом о сваком запосленом. Желимо да новој генерацији запослених оставимо фирму и да с поносом можемо рећи да смо испунили завет претходника.

У име Управног одбора и генералног директора ЈП ЕПС-а, најсрданије честитке слављенику упутио је др Аца Марковић, председник Управног одбора ЕПС-а, који је, при том, говорио и о амбициозним развојним плановима ЕПС-а. Радослав Стриковић, покрајински секретар за енергетику, упутио је поздравне речи у име Владе Војводине и њеног председника Бојана Пајтића, а посебно је напоменуо значај привлачења инвеститора у обновљиве изворе енергије (ветар, биомасу, итд), а тиме и у енергетску ефикасност и у заштиту животне средине, за шта су сада створени и подстицајни законски предуслови.

М. Чолић

КОНФЕРЕНЦИЈА ЗА НОВИНАРЕ У ПД „ЕЛЕКТРОСРБИЈА“

Крађе „однеле“ 14 милиона евра

У 2009. години ПД „Електросрбија“ поднела више од 1.200 кривичних пријава, истакнуто је на конференцији за новинаре

дан Михајловић. – Интензивирани су зато контроле купаца, а за откривање крадљиваца користе се нове технике и ангажују се најквалитетнији кадрови, затим измештају се мерна места из објеката у које нам се не дозвољава приступ. Чини се све што је у функцији смањења губитака, јер је у њима најзначајнији извор инвестиција. Са улагањем у мрежу и објекте, уједно се смањују и технички губици. У наредном периоду једна од мера за смањење губитака, која ће се чешће примењивати, јесте измештање мерног места. Анализа показује да је од укупног броја обављених контрола крађа откривена само у један одсто случајева. Али, зато случајеви у којима је приступ мерном месту био спречен или немогућ чине два одсто.

Како је истакао Јовановић, ЕПС у борби против крадљиваца нема праву подршку органа државе. Сусрећемо се, стога, са низом проблема у откривању крађа, а кад их откријемо и са неадекватном казненом политиком. У око 80 одсто случајева судови додељују само условне казне! Имамо чак и повратнике на условне казне. Радован Станић је, пре свега, апеловао на правосудје и полицију да се активније укључи у решавање ових проблема.

Р. Весковић

Грађани који неовлашћено користе електричну енергију ПД „Електросрбија“ годишње оштете за више од 14 милиона евра. То је износ раван укупним инвестицијама „Електросрбије“ предвиђеним за ову годину! У циљу јачања свести грађана о штетама које ова крађа наноси ЕПС-у, али и целој држави, у ПД „Електросрбија“ је крајем прошлог месеца одржана конференција за новинаре о неовлашћеном коришћењу електричне енергије. О губицима који услед тога настају, мерама које се предузимају, али и недостатку подршке ЕПС-у од стране других сегмената државе говорили су Животије Јовановић, директор Дирекције ЕПС-а за дистрибуцију електричне енергије ЕПС-а, Радован Станић, помоћник директора Дирекције ЕПС-а за дистрибуцију, Слободан Михајловић, директор ПД „Електросрбија“, и Зоран Милашиновић, директор Дирекције за трговину у ПД „Електросрбија“.

На подручју „Електросрбије“ прошле године исказан је губитак електричне енергије од 15,31 одсто. Од тога 4,22 чине нетехнички губици, односно украдена електрична енергија. На подручју које покрива „Електросрбија“ губици су највећи у Огранку Краљево – Погон Нови Пазар, где је прошле године губитак електричне енергије достигао рекордних 35,60 одсто, од чега су нетехнички губици скоро 19 одсто.

– У смањењу губитака лежи наш највећи инвестициони потенцијал – рекао је Слободан

Клима-уређаји увећали потрошњу

С врелим данима дневна потрошња електричне енергије у Републици Србији достигла готово 99 милиона kWh. - Дотоци опали, проточне ХЕ раде пуном снагом

Доток Дунава је од почетка овога месеца опао на 7.500 метара кубних у секунди, што је омогућило максималну производњу у двама ђердапским електранама, које су претходног месеца систему дневно давале и до 10 милиона kWh мање управо због високог водостаја. У последњој недељи јуна, на пример, доток на профилу ХЕ „Ђердап“ достигао је чак 13.200 метара у секунди иако се неколико дана пре тога чинило да ће коначно опасти. Но, у јулу је боље кренуло. Захваљујући већој производњи у проточним ХЕ, одахнуле су термоелектране на угаљ, које су својим максималним ангажовањем претходног месеца надомештале мањак енергије из хидроелектрана.

Додуше, све последице великих вода из претходног периода не могу да се санирају, јер је вода отишла и собом однела добар део планираног извоза електричне енергије у јуну. При свему томе, унутрашње балансирање у систему ЕПС-а тарифни купци електричне

енергије у Србији нису ни осетили, јер су њихове потребе уредно намириване. Потрошња је, истина, била нешто већа од планиране и 4,6 одсто већа него прошлогодишњег јуна, а укупна производња из расположивих капацитета ЕПС-а нешто нижа од билансиране. Овога јуна њихов скор био је мањи и од остварења у истом месецу прошле године, и то 5,6 одсто. У њему је, како се види из податка Дирекције ЕПС-а за трговину електричном енергијом, садржан управо онај мањак енергије из проточних хидроелектрана. Акумулационе ХЕ, међутим, произвеле су готово пет пута више него што је планирано и двоструко више него истог месеца лане.

Остварење електроенергетског биланса у јуну, како је рекао Јовица Вранић, шеф Службе за дугорочно планирање у овој дирекцији ЕПС-а, јесте било отежано због великих вода које су умањивале снагу хидроелектрана, а у исто време одвијали су се и

ремонтни у термоелектранама. Ипак, биле су то осцилације какве ЕПС-ов систем може да издржи.

- Временске прилике имају директан утицај не само на производњу него и на потрошњу. У првој декади јула, када је спољна температура нагло скочила, а клима-уређаји постали неизбежни, дневни бруто конзум у Србији достигао је готово 99 милиона kWh. Такву потрошњу треба очекивати и у наредним данима будући да се високе температуре прогнозирају скоро до краја овог месеца. У јуну, рецимо, који је незнатно био топлији од уобичајеног, просечни дневни бруто конзум био је око 90 милиона kWh - рекао је Вранић и навео да су на средини јула резерве воде у језерима акумулационих ХЕ биле нешто испод билансираних, а на депонијама ТЕ више је угља него што је планирано за овај период.

А. Ц.

ПОСЕБАН РЕЖИМ РАДА ХЕ „ГАЗИВОДЕ“

Агрегати „хватају“ воду

Хидроелектрана „Газиводе“

Хидроелектрана „Газиводе“ у Зубином Потoku биће под посебним режимом рада до краја овог месеца. Уместо да предаје енергију на 110 киловолти, како је радила још од 1981. године, пласираће је преко 35-киловолтног далековода, који је пре две године ЕПС изградио обезбеђујући већу сигурност напајања Ибарског Колашина на северу Косова и Метохије. Драгутин Марковић, директор Сектора у Дирекцији ЕПС-а за косметска предузећа, каже да је привремени прелазак на нови режим рада условљен тиме што је настављена ревитализација трафо-станице „Валач“ 110/35 kV, која је главна спона ове електране са целином електроенергетског система ЕПС-а. Ревитализацију „Валача“ обавља ЈП „Електромрежа Србије“, која њоме управља, а у овој фази реконструисаће се бетонски портални стубови и поставити портали са новим изолаторима. Ради тога мораће да се искључи далековод на 110 kV, али хидроелектрана неће стати.

- Вода из акумулационог језера мора да се испушта ради снабдевања привредних капацитета, наводњавања, обезбеђења воде за становништво и одржавања биолошког минимума воде у Ибру. Да би барем делом била искоришћена и за производњу електричне енергије, у електрани ће непрестано радити један или други агрегат. Тако произведена енергија преносиће се на 35 киловолти, и то је једно сасвим ново искуство у дуггодишњој

експлоатацији ове електране. Да би све протекло без проблема, благовремено се обављају неопходне припреме и на самој електрани - каже Марковић.

Он наводи да је реконструкција ТС „Валач“, која је изграђена још 1953, почела 1992. године, да се одвијала у фазама и да је сада дошао тренутак када може да се заокружи њено и обнављање и осавремењавање. Ова трафо-станција најстарија је „стодесетка“ на Косову и Метохији и представља најважније чвориште на северу КиМ, преко кога се остварује високонапонска веза између Новог Пазара и ХЕ „Газиводе“. Такође, преко „Валача“ може да се остварује веза термоелектрана „Косово“ у Обилићу са метохијским делом електроенергетског система.

Марковић наглашава да због посебног режима рада ХЕ „Газиводе“ нису планиране редуције потрошње у северном делу Покрајине, која је и иначе опала у поређењу са зимом. Језеро Газиводе је и даље пуно иако су оба агрегата на хидроелектрани зимус и пролетос радила више него уобичајено. Да подсетимо, ХЕ „Газиводе“ је снаге 35 мегавата и има статус вршне електране.

А. Ц.

Маневром до зелених киловата

Ревитализација блока А 6 представља и највеће радилиште у Србији, јер кроз њега свакодневно прође између 800 и 1.000 људи. - Повећање ефикасности перманентан задатак

Увек ме обузме страхопоштовање и неодољиви осећај да сам само безначајна мрва кад се затекнем у подножју Термоелектране "Никола Тесла" А. Па и сада, када сам дошао да пишем о ремонту блока А 6, с којим се заокружује велики инвестициони циклус који је планиран за прву декаду овог века... Највећи у Електропривреди Србије у последњих двадесетак година.

Инжењер Ђорђи Биљановски, заменик директора ПД ТЕНТ, вели да је цена ремонта "шестице" око 107 милиона евра, те да је зато посао подељен у две фазе, наглашавајући да је све предузето сопственим парамима!

– Уверен сам да је ово највеће радилиште у Србији, јер кроз њега свакодневно прође између осамсто и хиљаду људи који раде у сменама, свих 24 часа – каже Биљановски. – Да се не ради тако, овај сложени захват би трајао десет-дванаест месеци.

Засуо ме је обиљем техничких података, напунио сам блок, могао бих роман да напишем. Али, ако бих то морао да сведем на вест, ево: овај ремонт продужиће радни век блока за још 100.000 сати и обезбедити му већу сигурност, али и омогућити да с истом количином угља производи више електричне енергије, уз повећање снаге за око 13 одсто. С друге стране, тих 760.000 тона угља мање за исту количину произведене електричне енергије није пука уштеда, већ еколошки маневар којим се добијају такозвани зелени киловати... без обзира на нов електрофилтер којим ће се смањити емисија штетних гасова и честица у атмосферу.

– Поставили смо себи рокове за усаглашавање с разноразним међународним прописима који су краћи од оних које је прописала Европска унија, али то ће омогућити добијање лиценце без које ће бити немогуће пословати на тржишту електричне енергије, па ни код нас, у Србији...

Показао ми је графиконе који и лаицима илуструју ефекте овог ремонта. Мени се највише допао онај на којем се види да ови захвати на блоку А 6 омогућују да се петнаест дана "ради без угља".

– Од 2002. године инвестирано је у ТЕНТ-у 390 милиона евра. То је, заиста, много пара. – наставља Биљановски. – Али, 2003. године производили смо 16,2 милијарде киловат-часова, а данас више од двадесет милијарди. То је разлика као да смо у међувремену изградили још један блок од 400 мегавата... што би нас коштало 700 милиона евра. Затим, да смо ту енергију увозили, то би нас

Ђорђи Биљановски

коштало још 400 милиона евра. Кад се све сабере, испада да се сваки динар који смо овде инвестирали враћа – троструко! Због тога, ова инвестиција ће се вратити кроз само пет година.

Припреме за ремонт блока 6 почеле су још 2006. године, што сведочи о озбиљности и обиму посла.

– Специфично за овај ремонт је то што је реч о завршетку рехабилитације читаве електране, значи, крај циклуса који је почео још 2002. године – истиче заменик директора ПД ТЕНТ. – Наиме, тек после ревитализације свих блокова може се ићи у имплементацију европских еколошких стандарда. Захваљујући обављеним захватима поузданост постројења ТЕНТ-а износи чак 94,6 одсто! Практично, као да је реч о новим блоковима. Блок А 4, после ревитализације, имао је поузданост од 99 одсто. Повећање ефикасности је перманентан задатак, али ту границу ћемо померати једино модернизацијом опреме и смањењем потрошње угља. Следећи корак су – нови капацитети! Али, не само за нас, већ за ЕПС, за државу.

Ремонт „шестице“ у две фазе кошта 107 милиона евра

Нови систем аутоматизације управљања
термоблоком и у светској понуди

Улазак у нову технолошку еру

С радовима на блоку 6, који су управо у току, заокружује се осмогодишњи циклус ремонта свих постројења у ТЕ “Никола Тесла” А. У сенци тих захвата неоправдано је остао скрајнут посао којим су стручњаци ТЕНТ-а и Института “Михаило Пупин” на велика врата ушли у друштво малобројних европских компанија које израђују комплетне системе управљања термоенергетским постројењима.

– У оквиру ремонта и ревитализација успели смо да ангажујемо много домаће памети, индустрије и услуга – почео је инжењер Михаило Николић, директор ТЕНТ-а. – Најзахтевније у томе било је оно што смо урадили Институт “Михајло Пупин” и ми. Кад је у ТЕНТ-у 2003. године рађена ревитализација блока А 3, коју је донацијама финансирала Европска унија, први пут смо имали контакт с новим постројењем за контролу и управљање системом. Посао су радили странци, а испорука контролног система припала је “Сименсу”. Морали смо претходно да демонтирамо стари релејни систем, технологију из шездесетих и да заменимо читав “нервни систем” блока већег од 300 MW. Огроман посао. После неколико наших неслагања с начином на који је кренула реализација тог посла, наложено је да се екипа ТЕНТ-а А укључи у тај посао, иако је већина нас први пут видела такав систем. Али, тада је почело каљење наших стручњака. Следеће године је

урађено исто на “петици”, али наши стручњаци су већ знали шта је и како је и укључили су се у пројекат са “Сименсом” од самог почетка.

За то време почиње и друга прича. Институт “Михајло Пупин-Аутоматика” 2004. године добија од ЕПС-а и ТЕНТ-а шансу да на блоку од 125 MW у ТЕ “Морава”, испројектује и угради свој контролни систем уместо dotрајалог постојећег. Био је то пионирски посао у Србији. Ту је успешно и у року, после ремонта, пуштен блок са домаћим системом управљања. Следеће године ове две екипе су се спојиле у ТЕНТ-у, на блоку А 2. Удруживањем знања и искустава две комплементарне екипе, аутоматизација блока са домаћим системом управљања је урађена на много обимнијем и вишем нивоу, уз уважавање многих нових решења и стечених искустава.

Уследиле су године заједничког рада. ТЕНТ је постављао захтеве, а Институт успешно на њих одговарао.

Резултат су домаћи системи на блоку А 1, а на крају 2008 и на А 6. Уведено је, дакле, потпуно компјутеризовано вођење блокова.

За овакве послове било је потребно много самопоуздања. Јер, тада су улазили у нешто што, у случају неуспеха, не би могло да се врати на старо!

– Али, испоставило се да је то била сасвим друга прича од оне са странцима. Наши инжењери су се и те како разумели у тај посао и радећи заједно са “Пупиновим” стручњацима добили смо ДЦС систем који је могао да стане уз раме са онима које испоручују највеће светске компаније... и то по много нижој цени инсталације и одржавања. Систем је усавршаван и унапређиван, па се испоставило да ТЕНТ и Институт могу да се носе с овим изазовом.

– Тада нам је било важније што смо успели да изградимо систем и уради-мо посао вишеструко јевтиније него странци, можда и несвесни да улазимо у нову еру технолошког развоја. Јер, наставили смо и коначно добили је-

дан зрео, способан тим стручњака који могу да пројектују све системе на постројењима за производњу електричне енергије.

Пројекат турбинског регулатора започет је 2008. године у Институту „Михајло Пупин“, уз подршку Министарства за науку и ТЕНТ-а. Развијани су хардверски модули, унапређивана су софтверска решења, рађена су истраживања и моделирања неопходна за израду система регулације и заштите турбине.

Прошле године није било великих рехабилитација, па су се посветили припремама за 2010, за капитални ремонт блока А 2 и другу фазу ремонта „шестице“.

– „Двојка“ има руску турбину К-200-139-1 ЛМЗ, са системом механичко-хидрауличке регулације који је задовољавао функције, али то је уређај старе генерације, с елементима старим и 40 година, које је данас готово немогуће наћи. Морали смо да га заменимо новим и модернијим. Али, како? Ако бисмо га купили, а нуде га велике светске компаније, како бисмо га имплементирали на турбину стару четири деценије? То смо могли једино сами.

А за само 75 дана! Уз то, са променом или прилагођавањем дела опреме!

Кратки рокови уградње сложеност и захтевног система изискивали су месеце припреме, тестирања и верификације резултата у лабораторијским условима. За ту фазу био је потребан мултидисциплинарни приступ. Концепт техничких захтева електронског дела система дао је Жељко Гагић, водећи инжењер ТЕНТ-а, а за реализацију на брижљиво припреманој софтверско-хардверској платформи Института „Михајло Пупин“ био је задужен инжењер Небојша Радмиловић.

– Месеци тестирања и симулација на електронском моделу турбине који је за потребе овога пројекта посебно направљен, морале су се 2. јула опробати уживо, када је било планирано да блок А 2 изађе из ремонта. Али, сада са новим турбинским регулатором.

– Може се замислити како смо се осећали тог петка, 2. јула у 23,55 часова, када смо блок А 2 везали на мрежу, после свих неопходних тестирања система турбинске регулације и после великих захвата који су рађени на ремонту турбине? После само неколико дана, блок смо превели на потпуно аутоматизован режим рада!

Милош Лазич
Фото: М. Дрча

САРАДЊА ПРИВРЕДЕ И ЕЛЕКТРОПРИВРЕДЕ

Криза ојачала ЕПС

С разумном економском ценом киловат-часа, ЕПС би много боље пословао, више запошљавао и развијао не само себе, него и целу заједницу, каже Вучко Вуковић, генерални директор „Руднап груп Минел котлоградње“

Електропривреда Србије одувек је била велики послодавац за пратећу индустрију. И у оној „старој“ Југославији, јер је Србија увек имала веома развијену електропривреду, а поготово данас после свих уставних и територијалних промена, који су задесиле државу. И знате ли шта је у свему томе најпохвалније – ЕПС је из свега тога, па и из санкција и ратних дејстава, изашао не само нетакнут, већ је ту кризу пребродио јачајући снагу и потенцијале. Остала му је огромна, не само техничка, већ и кадровска способност с којом ће колико сутра моћи да крене у нове развојне изазове, каже за kWh Вучко Вуковић, генерални директор „Руднап груп Минел котлоградње“, старог, али и новог партнера наше куће, одговарајући на питање – како из угла компаније коју води види место и улогу ЕПС-а у нашој привреди са свим изазовима који га прате као јавно и највеће предузеће у Србији.

Колико од укупног прихода остварујете у сарадњи са ЕПС-ом?

Прецизности ради морам да кажем да ми у пословима са регионалним електропривредама, а под тим појмом подразумевам електроенергетске компаније у Србији и Босни и Херцеговини, остварујемо од 60 до 70 одсто укупног прихода. Остатак чине послови за комуналну енергетику и индустрију. Враћамо се полако на македонско, али и на словеначко тржиште. Разлог сасвим разумљив. Електропривреде су најмање изложене

Вучко Вуковић

ударима кризе, јер струје, једноставно, мора да буде.

У том контексту, гледајући ЕПС са стране, као неко ко за њега обавља многе послове, а рачуна и на нове, али и поредећи га са компанијама с којим такође радимо, није тешко доћи до закључка да је наша електропривреда веома јак и уређен систем. У то смо се уверили и приликом недавне посете нашем великом партнеру „Хитачију“ у Немачкој. Том приликом смо заједно са представницима ЕПС-а и ТЕНТ-а обишли чувену термоелектрану „Вајс Вајлер“ и заједнички закључак нам је био да ова електрана ни по чему, ни споља ни изнутра, није боља од нашег ТЕНТ „Б“.

Креће ревитализација Костолца. У изгледу су и много већи послови.

„Руднап груп Минел котлоградња“ некад и сад

„Минел котлоградња“ је стара кућа. Основана је у бившој Југославији да би подизала електроенергетске и индустријске капацитете, али и пратила тадашња достигнућа на истоку и западу. И онда и данас има два своја дела – котлове и опрему под притиском и млинско-вентилаторски део. Седмдесетих година прошлог века ова фирма имала је све најзначајније лиценце западних кућа за готово све што се радило. Тада се дошло и до највећих „ноу-хау“ сазнања, показало се злата вредних у време санкција. На аукцији јуна 2006. појавио се „Руднап груп“ као једини купац. И то је нешто говорило. Од тада у „Руднап груп Минел котлоградњу“ уложено је око десет милиона евра. Вишеструко изнад онога што је било предвиђено уговором о купопродаји са Агенцијом за приватизацију. Вредна помена је похвала Агенције да је то једна од успешнијих приватизација у Србији. Фирма је купљена са 360, а данас има 260 стално запослених са старосним просеком од 45 година.

Како видите своју фирму пред тим изазовима?

После приватизације, обављене јуна 2006. године, у изузетној смо прилици да се вратимо на путеве старе славе. Чини ми се да смо веома близу томе. Требало нам је неколико година да, након уласка приватног власника у доста оронолу фабрику, на савременији технолошки начин покренемо производњу и у нормалу вратимо све остале процесе. Сада пуно тога можемо да понудимо нашим партнерима, па и самом ЕПС-у, како самостално, тако и на пројекту „ТЕ Костолац Б 2“, кроз конзорцијум домаћих фирми које предводи „Енергопројект Ентел“.

Посао на „двојци“ у Костолцу није само ствар пословног, производног или технолошког значаја за „Руднап груп Минел котлоградња“, већ и за целокупан електросектор и машински сектор Србије. Први пут један такав велики капитални ремонт радимо сами. И до сада смо то радили, али као подизвођачи страних фирми. Само по постигнутој цени на тендеру овој држави мора бити јасно колико је пара уштедела прихватајући наше, а не туђе референце. Коначно, а где да их стекнемо ако не код своје куће, да не причам о свим осталим посредним и непосредним ефектима по целу привреду и стандард запослених на том великом послу. У питању су хиљаде радника машинске струке.

Сви ми који се бавимо овим и сличним пословима добро знамо шта и колико можемо сами да урадимо и где су нам границе. Разумемо и ситуације у којима нам је неопходна туђа помоћ и подршка, али не у подређеном положају у односу на стране фирме већ као партнери. Ово је сада нешто сасвим друго и биће ми веома драго ако је то одлучан заокрет у правцу давања шансе домаћој електриндустији и машинској индустрији Србије. У томе, још једном да поновим, видим велику улогу и значај домаћег конзорцијума. Не тражимо никакве погодности у односу на инострану конкуренцију, већ

У капиталном ремонту ТЕ „Костолац Б-2“ „Руднап груп Минел котлоградња“ ради у конзорцијуму

само подједнаку шансу да код куће радимо и зарадимо. Чекамо, такође, да се у потпуности разбистри ситуација и са кинеским кредитом за изградњу костолачке „тројке“, па да се и за тај велики изазов полако спремимо.

Да ли сте, ко год да добије тај посао, стручно, технички, технолошки, организационо, кадровски... спремни за тако велики залагај?

Потпуно и несумњиво. То смо за последње четири године доказали неколико пута. Произвели смо за „Београдске електране“ котао од 116 мегавата. Завршавамо у сарадњи са нашим партнером „Кирком сури“ још један већи од 140 мегавата, направили смо 12 нових млинова и економјајзер за термоелектрану у Тузли. У току је реализација пројекта ревитализације 16 ДГС млинова на ТЕНТ-у, који радимо заједно у партнерству са „Хитачијем“. Оpreмамо ТЕ „Шоштањ“ у Словенији, са чиме смо закорачили и у Европску унију. Ни у Костолцу нас не чека ништа друго од оног што смо у последње две године радили широм бивше Југославије. За нас ту нема ништа ново и непознато.

Како Вам се чини ова ситуација у којој стручна државна тела и људи од

ауторитета говоре о неопходности мањих, али учесталијих поскупљења струје, док с друге стране нека министарства о томе имају сасвим опречан став? Да ли ЕПС с багателном ценом енергије може у исти час да чува оронолу стандард грађана, али и да буде велики инвеститор и послодавац?

Из сасвим неутралне позиције, признајем, да су место и улога ЕПС-а одиста независни. Прво је несхватљиво двојство критеријума у енергетској политици. Једна мерила важе за одређивање цена за течна горива, која прате некаке светске и друге цене, али то ни изблиза не важи за електричну енергију. Као да је имамо у изобиљу и да је можемо трошити немилице по ниској цени. Такав неравноправан положај мора и лаику да засмета, а камоли људима који воде економску и енергетску политику ове земље.

Сматрам да би сваки наш грађанин мање осетио по џепу неку тржишну цену струје него што се то уопштено мисли. С разумном, тржишном, да не кажем економском ценом киловат-часа, ЕПС би много боље пословао, више запошљавао и развијао не само себе, већ и целу заједницу. Грађани којима би струја била скупа брзо би се снашли прелазећи на алтернативне изворе топлоте, а Србија би тек тада могла озбиљније да размишља и спроводи мере из домена енергетске ефикасности. Исто се односи и на цену даљинског грејања. Морамо се, дакле, определити између тржишне и договорне економије. Мешавина ни које добра неће донети, а поготово не ЕПС-у.

П. С. К.

Нова фабрика у Обреновцу

Како је истакао Вуковић, за три до пет година у плану је да се изгради нова фабрика, и то на новој локацији – у Обреновцу, у близини ТЕНТ-а. У индустријској зони. Земљу, око пет хектара, већ смо купили пре три године. Да није актуелне кризе ми бисмо већ градили, али ни овако се не касни пуно. „Енергопројект“ је урадио и главни пројекат. Добијамо полако и локацијске дозволе. Селимо се комплетно са локације на Карабурми, која нас прилично ограничава јер се налазимо у самом насељу.

Градимо фабрику од 12.000 и пословни простор од 3.000 квадратних метара. Рок изградње и пресељења је 18 месеци. Први радови би требало да отпочну током септембра. Предрачунска цена саме фабрике је око десет, а са набавком нове опреме и свих 15 милиона евра. Када фабрика буде готова број запослених биће увећан за бар 150 нових радника.

Промишљеном стратегијом до профитабилне компаније

Потребно да се хитно реше питања која утичу на привлачење инвеститора. – Светска економска криза, како се наводи у овом сагледавању Дирекције ЕПС-а за стратегију и инвестиције, није битно утицала на структуру потрошње енергије код нас

Уз промишљену стратегију развоја ЈП ЕПС може да се доведе у много бољу финансијску позицију и постане профитабилна компанија чије су акције атрактивне и најбољим светским фирмама. Узимајући у обзир значај страних инвестиција за реализацију планираних и започетих пројеката, евидентна је потреба да се претходно хитно реше питања која утичу на привлачење инвеститора и на стварање подстицајних услова за страни инвестициони капитал у изградњи нових енергетских објеката за производњу електричне енергије.

Ово је закључак сагледавања новог инвестиционог циклуса у енергетици Србије и ограничења у његовој реализацији, који су у Дирекцији ЕПС-а за стратегију и инвестиције сачинили Слободан Митровић, помоћник директора ове дирекције, и Јелена Милосављевић, водећи инжењер за регионално тржиште.

Уговор о енергетској заједници југоисточне Европе обавезао нас је на праћење енергетске политике ЕУ, па су нужна прилагођавања ради задовољења националне енергетске политике са захтеваним циљевима одрживог енергетског развоја.

Криза више била изражена у енергетском сектору ЕУ

Због релативно ниске потрошње електричне енергије у индустрији и некомерцијалном сектору услуга, на структуру потрошње електричне енергије у земљама региона југоисточне Европе неће битно утицати текући економски услови. Управо због недовољне развијености економија ових земаља, светска економска криза, како се наводи у овом сагледавању, није битно утицала на структуру потрошње енергије код нас и у сличним земљама региона. На слици 1 видимо да су у земљама из суседства у 2009. го-

дини, под утицајем светске економске кризе, опале потребе за електричном енергијом (изузетак Мађарска, као земља која је прошла транзицију), ако их поредимо са потребама из 2008. године. У случају Србије ова разлика је врло мало изражена.

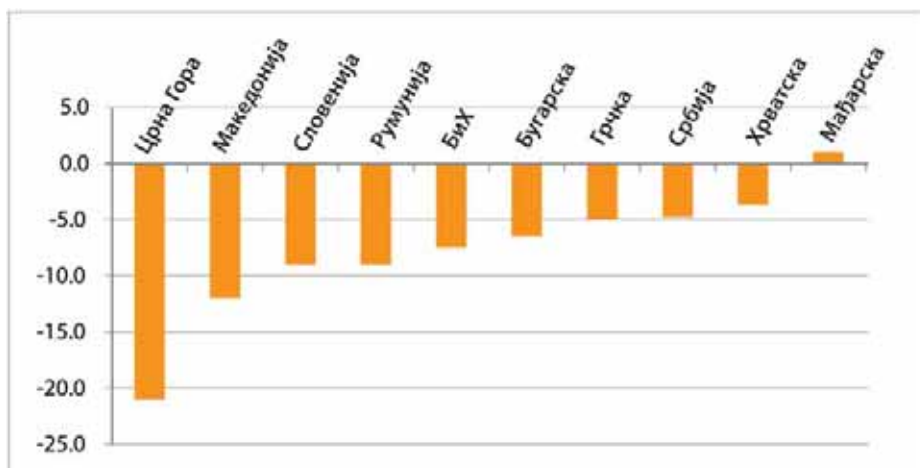
У бруто додатој вредности Србије енергетика учествује са пет до шест одсто, а у бруто додатој вредности индустрије са 22 одсто. Ако се по стандарду грађана поредимо са земљама ЕУ, гледано у референтним јединицама, ППС-овима, БДП наших грађана је тек мало виши од трећине просека земаља ЕУ, односно износи 37 одсто од просека ЕУ–27. Утицај светске финансијске кризе на земље чланице ЕУ много више се осетио у енергетском сектору. Саме потребе за електричном енергијом су први пут у десетогодишњем низу почеле да опадају од почетка 2009. године.

Уколико нови производни капацитети у региону буду уговорени и пуштени у рад у планираном року, очекивани вишак у производњи електричне енергије у региону југоисточне Европе задржаће се на нивоу од четири до седам милијарди киловат-ча-

сова до 2015. године. Међутим, свако кашњење у инвестирању у нове производне капацитете условиће мањак у билансу електричне енергије и нестабилност цене електричне енергије на енергетским тржиштима.

У септембру се на мрежу УСТЕ прикључује и Турска, која је велики потрошач електричне енергије, а има веома високу увозну зависност, чак 62 одсто (извор: Евростат, 2009). Очекује се да ће њено прикључење изазвати повећање цена на тржиштима гаса пре свега (највише је зависна од увоза гаса), а посредно и на тржиштима електричне енергије и то не једнократно, самим прикључењем, већ у дужем предстојећем периоду. Главни разлог за ову претпоставку је то што, без обзира на планиране нове производне капацитете, њене потребе за енергијом расту много брже, па ће увозна зависност Турске и даље расти, тако да се пројектује да ће у 2020. години достићи чак 76,5 одсто.

ЈП ЕПС, како је наведено у анализи, посебно брине чињеница што се дуготрајност транзиције одражава и на инвестиције у нове производне капацитете, које су већ планиране и/или

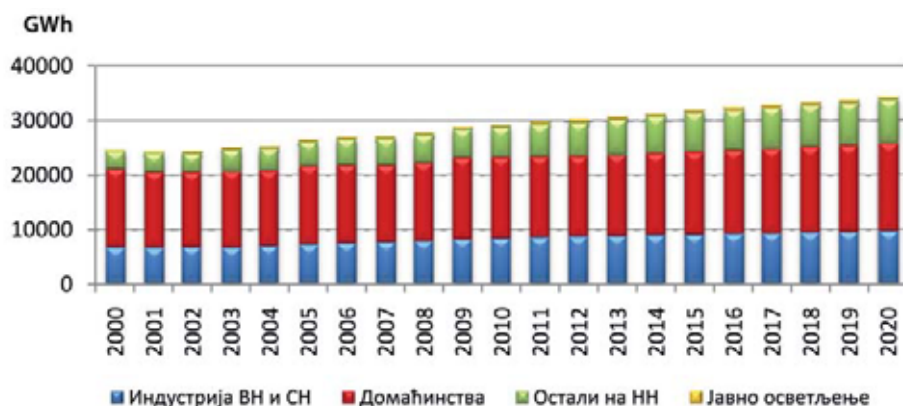
Слика 1 – Разлика потреба за електричном енергијом 2009/2008. у процентима у региону југоисточне Европе, извор: подаци за 2008. Евростат, за 2009. неформални подаци

уговорене. Посебно што изградња тих нових производних капацитета, још незапочетих, мора да буде у складу не само са постојећом регулативом, већ мора да узме у обзир и предвиђања будућих измена у регулативи, како домаћој, тако и у Европској унији.

Измене регулатива забрињавају ЕПС

Очекиване измене регулатива које највише у овом тренутку забрињавају ЈП ЕПС везане су за превазилажење проблема климатских промена и примену нове интегрисане Директиве 2008/01/ЕС о свеобухватном спречавању и контроли загађења. Прецизни механизми решавања проблема климатских промена су још недефинисани, а сигурно је, с обзиром на то да је у питању глобални проблем, да ће по дефинисању бити обавезни за примену. Посткјото механизми, за период после 2012. године за ублажавање климатских промена, још нису близу усаглашавања, па је неизвесно до које цене емитованог угљен-диоксида могу довести. Оно што је извесно јесте обавеза контроле емисије угљен-диоксида и да ће из тога произићи трошкови који ће утицати на раст цене произведеног киловат-часа. Постављени су услови за дозвољене емисије полутаната који настају сагоревањем у термоенергетским производним постројењима и захтев усаглашавања примењених технологија са референтним (BREF) BAT – Best Available Techniques, што је временски променљива категорија.

Србија, нажалост, а са њом и ЈП ЕПС, нема могућности да учествује ни у једној од установљене 32 радне групе на нивоу земаља ЕУ и земаља кандидата, које се тематски баве праћењем BAT технологија и које активно учествују у дефинисању услова нових регулатива. Ово значи да све што планирамо да грађимо морамо да подигнемо у складу са оним што индиректно пропишу највећи произвођачи опреме, кроз своје представнике у раду неке од 32 радне групе. Услов усаглашавања са BREF BAT технологијама, практично, значи да би већ при започињању изградње нових производних капацитета, дефинисању уговора о изградњи, ЈП ЕПС морао да „гледа у будућност“, барем за период колико је потребно да се нови производни капацитет пусти у погон и што прецизније предвиди услове које ће у тренутку пуштања у погон нове електране морати да задовоље, односно

Слика 2 – Структура финалне потрошње електричне енергије по категоријама потрошача ЈП ЕПС 2000–2020. година, извор: пројекције ЕПС-а

у ком правцу иду даље измене у важећим регулативама. Несумњиво је да ће све будуће измене ових регулатива за последицу имати и додатне трошкове, а ово директно поскупљује планирану и започету инвестицију.

Повећање енергетске ефикасности је препознато и у приоритетима важеће енергетске Стратегије Србије, а у ЈП ЕПС се, како је наведено у анализи, настоји да мере енергетске ефикасности спроведемо дуж читавог ланца, од примарне до добијања финалне енергије. Наши потрошачи електричне енергије троше две трећине од просека потрошача у ЕУ–27, али се много нерационалније понашају према електричној енергији и гледано према укупној енергији. У анализи је уочено да у поређењу са ЕУ грађани Србије, односно потрошачи ЈП ЕПС, укупну примарну енергију користе 1,6 пута више од просека ЕУ (гледано сведено на ППП, извор: Евростат, 2009.), што значи да би много више него до сада требало да посветимо пажњу унапређењу енергетске ефикасности.

Повећање енергетске ефикасности

На нивоу Енергетске заједнице југоисточне Европе, 18. децембра 2009. године, донета је нова регулатива за енергетску ефикасност. Њоме се инсистира на што већој енергетској ефикасности зграда, повећању ефикасности у делу крајње потрошње енергије и у енергетским услугама, као и о обавезном енергетском означавању кућних уређаја. Очекује се доношење националног акционог плана енергетске ефикасности, по коме се Србија определила за повећање од девет одсто енергетске ефикасности у односу на 2010. у финалној енергији до 2018. године. Земље чланице ЕУ су 30.

јуна 2007. поднеле Европској комисији свој први национални акциони план, у коме су се обавезале за повећање од девет одсто енергетских уштеда до 2016. године.

Околности у вези са новим инвестицијама

Пројекције потреба за електричном енергијом на конзумном подручју које покрива ЈП ЕПС дате су на слици 2. Просечна стопа пораста потрошње електричне енергије је, по најновијим сагледавањима, око 1,2 одсто годишње, за период до 2020. године.

Потреба да се постојећа постројења за производњу електричне енергије модернизују, да им се повећа енергетска ефикасност, а самим тим да постану конкурентнија на тржишту разлог је неопходан да би ЈП ЕПС реално могао успешно да учествује на регионалном тржишту електричне енергије. Замена старих, неефикасних постројења која су већ при крају века експлоатације, али и задовољење све строжих еколошких стандарда, још су неки разлози, не мање битни за улазак ЈП ЕПС у интензиван инвестициони циклус.

Отежавајуће околности које се морају узети у обзир, у вези са инвестицијама ЈП ЕПС у нове производне капацитете, јесу: за изградњу новог производног термокапацитета потребно је не мање од пет година; за хидро-производни капацитет не мање од три године, а за постројење са комбинованим циклусом најмање две године. ЈП ЕПС нема могућности да само сопственим средствима реализује инвестиције у изградњу нових производних капацитета и влада је донела закључке да се нови производни капацитети граде са стратешким партнерима. Ту су и друге отежавајуће околности...

Уз решавање поменутих отежавајућих околности, основни предуслов да би се планиране инвестиције реализовале јесте обезбеђивање потребних финансијских средстава. Сматра се да је ЈП ЕПС-у до 2015. године потребно преко девет милијарди евра. Из сопствених средстава ЈП ЕПС планира да обезбеди око 3,4 милијарде евра, из кредита и очекиваних кредита око 3,8 милијарди евра, 1,8 милијарди евра учешћем стратешких партнера, а остала средства до 0,2 милијарде евра обезбедила би се из донација, средстава потрошача и еколошке таксе.

Предуслови за остварење планираних инвестиције

Истовремено је неопходан раст цена електричне енергије до нивоа који би омогућио економски позитивно пословање. Претпостављен је раст цена електричне енергије до 2012. године на најмање осам евроценти/kWh, да би до 2015. достигао 10 евроценти/kWh. Предвиђени су и смањени губици у електродистрибутивној мрежи, чија је вредност од садашњих око 15 одсто недопустиво висока. Предвиђена је и повећана наплата заосталих потраживања. За ефикасно смањење губитака, посебно нетехничких, крађа, ЈП ЕПС-у је неопходна подршка и опредељеност државе, јер се једино удруженом акцијом ЕПС-а, полиције и судства може успешно, ефикасно и трајно решити овај проблем.

Дуги низ година ЈП ЕПС третиран је као установа за решавање социјалних проблема, цена електричне енергије је из тог разлога држана депресивно, испод нивоа који се може оправдати за успешно пословање, а диспаритети цена енергената нису решавани. Прошле године влада је донела документ, који је изузетно битан за ЈП ЕПС – Акциони план за заштиту социјално угрожених потрошача електричне енергије. Идеја документа је да се социјално угрожене групе потрошача измисте из субвенционисања ЈП ЕПС. Агенција за енергетику је урадила Упоредну анализу заштите енергетски угрожених потрошача у појединим земљама и доставила је Министарству рада. Што бржа операционализација овог документа је од великог значаја за пословање ЈП ЕПС као компаније, јер би тиме били створени предуслови за економски оправдано пословање, речено је на крају анализе.

(Приредио Д. Об.)

ПРИПРЕМЉЕНА СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ЕНЕРГЕТИКЕ БЕОГРАДА

Тимски рад већ почео

Београђани могу да очекују већу сигурност у снабдевању енергијом. – У граду формиран радна група и чвориште, а на нивоу државе оперативни тим како би се што пре обезбедило стабилније снабдевање електричном енергијом и боље преносне везе

Електрификација острва Лидо није најважније и најсложеније питање снабдевања грађана Београда електричном енергијом, али се нама, док смо припремали овај текст о стратегији развоја енергетике Београда, документу који је већ ушао у процедуру градске скупштине, учинило најилустративнијим у осликавању начина дефинисања циљева развоја електроенергетике главног града Србије. Не зато што је за електрификацију овог излетничког кутка Београђана животни заинтересовано неколико власника угоститељских објеката и људи који у први сумрак морају да журе на десну обалу Дунава, већ стога што овог пројекта нема ни у назнакама у плановима развоја енергетике града до 2030. године.

Зашто нема, одговорио нам је Марко Стојановић, директор Управе за енергетику града Београда:

– Град Београд не може да се опредељује око електрификације све док се не одреди будућа намена целог Великог ратног острва, чији је Лидо део. Довођење електричне енергије до Лиде веома је скупо, јер изискује, као једино безбедно напајање, постављање подводног кабла, а то не можемо да

Марко Стојановић

радимо док не знамо какву ће намену добити овај велики природни резерват и да ли би оволико улагање било исплативо само за садржаје Лиде.

Одговорност, докле

Посредно, Стојановић је својим одговором наговестио више питања о надлежностима и одговорностима у креирању развојне политике електроенергетике, почев од опште страте-

Експертски приступ

Министарство рударства и енергетике Србије припремило је Пројекат израде стратегије развоја енергетике Републике Србије до 2025. године са пројекцијама до 2030. Према казивању др Месаровића, у изради овог развојног документа биће практично задржан експертски приступ, којим је рађена и сада важећа Стратегија развоја до 2015. И методски приступ остао је исти, јер се експертски тимови делегирају и формирају по секторима, што значи да ће свако планирати развој свог сектора.

– Ако се има у виду неоспорна чињеница да међу појединим енергетским секторима постоји природна конкуренција, остаје нејасно како ће се обезбедити неопходна оптимална структура снабдевања потрошача енергијом и да ли ће Министарство својом координацијом моћи да помири самосталне и често међусобно супротстављене пројекције развоја појединих енергетских субјекта. Постоји чак и опасност да се оваквим приступом државна стратегија развоја енергетике сведе на скуп међусобно неусаглашених планова дугорочног развоја појединих грана или предузећа – сматра др Месаровић.

гије душтвеноекономског развоја, па до дефинисања конкретних циљева у електроенергетском сектору државе, где, између осталог, још није јасно на који начин ће и до ког нивоа надлежности поједини субјекти преузимати и носити свој део одговорности за одрживи развој у овој области. Но, то је већ нешто што превазилази, ма колико да додирује, оквире стратегије развоја на локалном нивоу, којом смо се овога пута позабавили.

Увези с документом о развоју енергетике на територији града Београда, Стојановић је рекао да је припремљен на бази постојећих закона, обавеза из Уговора о енергетској заједници југо-источне Европе и, у складу с тим, на основу постојећих и планираних потреба грађана Београда за енергијом до 2030. године. Нацрт стратегије израдио је београдски „Енергопројект–Ентел“, чијим је тимом руководио др Миодраг Месаровић, који је за наш лист рекао да, после усвајања овог документа, грађани Београда могу очекивати већу сигурност снабдевања енергијом, примерену главном граду и великој концентрацији становништва. С обзиром на то да су стратегијом обухваћени сви расположиви видови енергије, првенствено електрична енергија, гас и нафта, дефинисани су и циљеви заштите животне средине, за које др Месаровић каже да су постављени с намером да се Београду обезбеди много здравија средина у будућности.

У погледу електричне енергије, чија је производња и потрошња са аспекта „Електропривреде Србије“ и њеног ПД „Електродистрибуција Београд“ у центру нашег интересовања, др Месаровић је казао да је предвиђено значајно смањење њене потрошње за грејање, на рачун ширења топлификације и гасификације, чији ће развој бити усаглашенији. Он је навео да је, поред постојећих великих произвођача (ТЕНТ и „Колубара“ су на територији града Београда), за производњу електричне енергије планирана изградња једног

Др Миодраг Месаровић

већег постројења са гасно-парним циклусом и више мањих постројења са гасним циклусом уз веће топлане, затим коришћење соларне енергије, ветроенергије и комуналног отпада. Нашим читаоцима ће, без сумње, бити занимљиво да је поново предвиђено и довршење давно започетог пројекта топлификације Београда из Обреновца, за који др Месаровић каже да омогућује већу сигурност снабдевања топлотом с обзиром на то да се увозно гориво замењује домаћим.

Оператива пре документа

Директор Управе за енергетику града Београда био је изричит у оцени да је сада важећим законским поставкама град прилично развлашћен и са малим ингеренцијама у одлучивању о енергетици, али је истовремено нагласио да сада нема времена да се сагледава ко је кривац што је Београд доведен у ситуацију у којој јесте у погледу изграђености енергетске инфраструктуре и сигурности снабдевања грађана енергијом.

Наводећи да је на нивоу града формирана радна група, у чијем су саставу представници свих градских комуналних предузећа и ресорних секретаријата, с једне, и ЕДБ-а и ЕМС-а, с дру-

ге стране, која већ ефикасно делује у погледу планирања и координације активности на изградњи комуналне инфраструктуре, Стојановић је казао да је задатак овог тима и да изгради нове, ефикасније, канале комуникације међу овим субјектима. Такође, он је нагласио да је у оквиру градске управе формирано ново тело, тзв. чвориште, које оперативно усклађује све текуће радове комуналних предузећа, како би се у истом временском интервалу одрадило све што треба да се одради на одређеној локацији. Очито пример таквог начина рада тренутно је реконструкција Булевара краља Александра,

– На неки начин, посредно, и чвориште и радна група јесу системски утемељени, иако законима нису децидирано дефинисани. Ми смо ове организационе облике установили јер су заиста били неопходни будући да је комуникација градских комуналних предузећа са ЕДБ-ом и ЕМС-ом била недопустиво неефикасна, готово никаква, а иначе је од виталног значаја за функционисање живота у граду – објаснио је Стојановић.

Стеван Милићевић

Пошто смо му скренули пажњу да нам је Стеван Милићевић, директор ПД ЕДБ, већ казао да је у Секретаријату за урбанизам недавно оформљено посебно одељење које третира само захтеве ЈКП и ЕДБ-а, а не заједно са захтевима свих грађана, чиме је значајно скраћено чекање на решења овог градског органа, Стојановић је изразио уверење да ће сви ови облици новог организовања на локалу сигурно опстати. Јер, од почетка се показују врло ефикасним и сврсисходним. Такође, рекао је он, резултати овог новог начина рада

Стање диктира потезе

– Нацртом стратегије предложена су и нова законска решења и одговарајући развој системских институција, па и Управе за енергетику, да би се будуће активности системски организовале и водиле. Како, међутим, измене закона споро теку, градска влада је у датим условима започела већи број активности којима ће се обезбедити сигурније снабдевање грађана енергијом. Горуће проблеме идентификовали смо припремајући се за усвајање стратегије развоја енергетике, али пре свега стога што су они постали ограничавајући фактор у развоју града иако би енергетика требало да буде онај потенцијал који вуче напред – рекао је Стојановић.

У Београду се снабдева много купаца, са великом потрошњом, са само једне високонапонске линије

треба да иницирају промене до којих мора да дође с преузимањем одговарајуће одговорности градске управе за будући развој града.

Био је то, истовремено, и одговор на наше питање да ли ће нови облици рада надживети мандат актуелне градске власти. А када смо већ код тога, и наш је лист писао о подухвату ЕДБ-а и градске владе да се по најбржем поступку до краја ове године изгради 147 преко потребних трафо-станица, од којих је више од стотину већ подигнуто. Ипак, ни један од ове двојице наших саговорника није желео да лицитира са роковима завршетка онога што је круцијални проблем у снабдевању електричном енергијом центра Београда. Реч је о тзв. електродистрибутивној газели, како је дистрибутери зову, с асоцијацијом за ону саобраћајну „Газелу“, али за чију реконструкцију ће, поред великог новца, бити потребно, чини се, и доста година.

– Стање високонапонске мреже, од које зависи снабдевање центра града, на недопустиво је ниском нивоу. Трафо-станција „Београд 20“ не може брзо да се заврши, а при томе најмање је спорна локација самог објекта трафостанице. Под знаком питања су много више два прикључна далековода, од 400 и од 110 киловолти. Из ЕМС-а, инвеститора ове изградње, кажу да имају велике тешкоће због „дивље“

градње на планираним трасама. Сада заједно морамо да видимо како то да превазиђемо. Министарство рударства и енергетике прошлог месеца формирало је оперативни тим, који треба да дефинише задатке, утврди рокове и адресира одговорност, како би се градња што брже привела крају. Ми из града тражили смо да се направе ортофото снимци целих траса оба далековода и да се потом анализира део по део. Верујем да ће део трасе морати да се мења, али, у сваком случају, далеководе морамо што пре да изградимо. Недопустиво је да снабдевање центра овако великог града, где су готово све кључне републичке и градске институције и најважнији медицински центри, почива на само једној 110-киловолтној вези – изричит је Стојановић.

Милићевић, наравно, на овај проблем гледа са позиција ЕДБ, који треба да снабдева много купаца, са прилично великом потрошњом, са само једне високонапонске линије. Он скреће пажњу да ТС „Београд 20“ касни најмање 30 година, током којих је центар добијао све већи број становника и све већу потрошњу електричне енергије. Барем 15 година, каже он, центар се држи на једној 110-киловолтној вези, а како то уопште функционише – па тако што су дистрибутери непрестано у стању приправности.

Други велики проблем у снабдевању Београда електричном енер-

гијом јесте недовољна изграђеност ЕД капацитета у ободним општинама. И на том плану су градска власт и ЕДБ нашли начина да брже отклањају „уска грла“. На питање како то да Сопот има високоразвијену гасну инфраструктуру, а само једно, радијално, напајање на 35 киловолти, Милићевић је одговорио да ту постоје додатне 10-киловолтне везе, а за честе падове напона у подвалским селима рекао је да је својевремено у највећем делу ових насеља мрежа пројектована за викенд насеља. Сада људи тамо стално живе и отуда тешкоће у квалитету снабдевања.

Темељи будућег рада

Нисмо хтели да се удубљујемо у ову проблематику из простог разлога што но-

вински простор то не дозвољава. Помињемо је да бисмо осликали стање у коме локална власт, следствено новим тенденцијама у задовољавању потреба грађана, преузима значајан део надлежности и одговорности за стабилно и квалитетно снабдевање електричном енергијом. Као што су наши саговорници истакли, стратегија развоја енергетике трасира правце тог развоја, али у граду се већ одвијају активности које наговештавају тај прокламовани нови однос према потребама становника главног града. Оцењујући нови начин рада и нове облике координације у вођењу активности, Стојановић и Милићевић су изнели готово неподељено мишљење да се оваквим радом темељно утире пут за реализацију будућих програма који ће произаћи из стратегије развоја.

Наш трећи саговорник, др Месаровић, више говорећи о општим начелима будућег развоја енергетике, истакао је да стратегија развоја енергетике Београда мора да буде у сагласности са стратегијом развоја енергетике Републике Србије, уз уважавање локалних специфичности главног града. Новинару, међутим, остаје да примети да Београд креира политику развоја енергетике до 2030, а да је Стратегија развоја енергетике Србије орочена до 2015. Отуда и она питања на почетку текста.

Анка Цвијановић

Сиромасу једва светли

Мада ЕПС даје значајне попусте, многи их не користе јер ни умањене рачуне не могу да плате. – Нови закон о социјалној заштити прошириће права и омогућити већи обухват корисника, а ЕПС је спреман да и то прихвати и издржи

Нема обједињене евиденције колико породица у Србији живи без електричне енергије иако су им електроинсталације и енергија на домаку. Тек понекад у медијима се појави прича о некој од њих, у дистрибуцијама ЕПС-а знају за по неколико случајева са свог терена, а како ти људи стварно живе и колико је дубоко заронио њихов праг сиромаштва, мало ко заиста зна осим њих самих. Може ли тако да буде у 21. веку? Може, јер „капитал нема душу“, а власт је, по дефиницији, „исувише далеко од човека“.

Није овде реч о категоријама, социјалним слојевима или колективним центрима у којима још живе избеглице и расељени са Косова и Метохије. Имамо на уму појединца, чији се обрис једва назире у системским решењима и начелним декларацијама. Оног појединца који не може да се смести ни у једну групацију грађана којима држава и државна предузећа помажу да преживе, јер су критеријуми направљени за такође сиромашне, али ипак, барем формално, сиромашније. Како њих видети?

Видимо људе изблиза

Милан Миросављевић, директор Сектора за тарифе и односе са тарифним купцима у Дирекцији ЕПС-а за дистрибуцију електричне енергије, каже за наш лист да све те грађане виде и лично познају дистрибутери, који барем једном месечно уђу у сваку кућу у Србији, виде људе изблиза, поразговарају с њима о рачуну за струју, али и о њиховом животу.

– Верујем да нико боље од нас у ЕПС-у нема увида у то како се живи у појединим крајевима и колико људи једва преживљава. Велики је број старачких домаћинстава, радника који су без своје кривице остали без посла. Имају они кућу и окућницу, али динара ниоткуда. Како осамдесетогодишњаци на селу да дођу и до сто динара ако им их неко не да? А како тек да остваре право на попуст у рачуну за утроше-

Милан Миросављевић

ну електричну енергију када је услов редовно плаћање доспелог рачуна? Уколико су, наравно, обухваћени неким од видова социјалне заштите, што је први услов за могућност добијања попушта – не пита, већ осликава Миросављевић.

Љубинко Пешовић, директор Огранка ПД „Електросрбија“ – „Електродистрибуција Краљево“ каже да, нажалост, ЕД не може никоме да омогући попуст у плаћању рачуна ако нема уредан документ да је обухваћен материјалним обезбеђењем или да је у стању изузетне социјалне потребе. Поготово никога не може да ослободи обавезе плаћања рачуна.

– Велики број људи, међутим, долази не само на шалтер дистрибуције него и код мене лично да каже да нема новца да плати рачун. Показују ми потврде о примањима која су заиста мала или о томе да месецима нису примили плату. Има и оних који никада не дођу да се жале, али наши монтери и инкасанти виде како људи живе, да често немају ни за храну. У свим таквим случајевима покушавамо да нађемо решење, омогућујемо да се дуг измири у ратама које су за одређено домаћинство прихватљиве. Углавном, трудимо се да помогнемо колико год можемо. Нажалост, има и оних који ни најмањи

могући износ рате не могу да плате – тврди Пешовић.

Електродистрибуција, наравно, није дужна нити има право да се бави социјалном заштитом, чак и када види да код сиромаса једва светли. Пешовић каже да шалтерски службеници и монтери нису ни оспособљени да утврђују социјални статус грађана, па отуда се и не воде евиденције колико је сиромашних на подручју које покрива ЕД. Зна се једино колико купаца има право на попуст по основу социјале. Те податке добили смо, међутим, са нивоа ЕПС-а, за целу Србију.

Не користе сви попусте

Како је навео Миросављевић, у прва три месеца ове године просечно месечно право на попуст, по основу социјалног статуса и евиденције Центра за социјални рад, остварио је 15.061 купац електричне енергије. На основу права на попуст од 35 одсто за потрошњу до 450 kWh активне енергије месечно и за обрачунску снагу, њима је за ова три месеца збирно обрачунато попушта у вредности од 14.248.000 динара, што је просечно месечно више

Љубинко Пешовић

од 4,7 милиона динара. Поред ових корисника права на материјално обезбеђење, ЕПС даје попуст на рачуне и купцима чија су домаћинства у стању социјалне потребе, то јест онима који примају помоћ за негу, дејчи додатак или су хранитељске породице. За прва три месеца ове године овај попуст искористило је око 6.700 купаца, и то за месечну потрошњу до 350 kWh. Сви они остварују право на 35 одсто попушта на месечни рачун и, како каже Миросављевић, такви, умањени, рачуни им се достављају са датим роком до којег треба да их плате.

Симптоматично је, међутим, да је право на попуст из обе ове категорије могло да оствари око 107.000 купаца, који су дистрибуцијама доставили доказе да припадају некој од групација обухваћених социјалном заштитом, а да га је искористило само 20 одсто. На нивоу првог овогодишњег тромесечја то је укупно око 65.000 купаца, или просечно месечно близу 22.000 купаца.

Миросављевић сматра да се ова појава може посматрати, пре свега, са аспекта да један број људи у стању социјалне потребе нема средстава да плати ни умањене рачуне, али не искључује ни преливање односа који узима маха међу бољестојећим грађанима да је „струја опште добро и да не мора да се плаћа“. У сваком случају, што се ЕПС-а тиче, неоспорно је да је Управни одбор ЕПС-а својим одлукама преузео део одговорности за помоћ најсиромашнијима и да се то чини на рачун свих купаца.

– У свим уређеним државама води се рачуна о социјалној сигурности грађана, па и када је реч о давањима за покривање потреба у енер-

гији. Тако је и у Србији. То може да се чини директно из државног буџета, што значи да би средства за те намене обезбеђивали сви грађани који плаћају ПДВ, или овако како је сада, преко државне компаније, ЕПС-а, где су ова давања издатак свих који троше и плаћају електричну енергију. У том смислу, попусти за сиромашне део су пословне политике ЕПС-а, која се доследно спроводи у складу са мерама које утврђује Влада Републике Србије – истиче Миросављевић.

Према одлуци Управног одбора ЕПС-а, поред сиромашних, право на пет одсто попушта имају и сви купци електричне енергије из категорије „домаћинство“ који уредно измирују месечне рачуне. У прва три месеца ове године право на овај попуст остварило је више од 3,8 милиона купаца кумулативно, а просечно месечно готово 1,3 милиона купаца. На тромесечном нивоу, укупан износ овог попушта по основу уредног плаћања био је већи од 388 милиона динара, или просечно месечно више од 129 милиона.

– То значи да је попусте по свим основама, социјале или уредног плаћања, у прва три месеца ове године остварило укупно близу четири милиона купаца, то јест 42,76 одсто оних који спадају у категорију „домаћинство“. Укупан тромесечни износ свих ових попушта био је већи од 420 милиона динара, или просечно месечно већи од 140 милиона динара, што представља 2,15 одсто вредности месечно продате енергије овој категорији купаца. То са аспекта пословања ЕПС-а у садашњим условима јесте веома респектабилно издвајање, али ако би цена електричне енергије била на нивоу економске,

Љиљана Лучић

онда би ЕПС могао да пружи значајније погодности у социјалном домену – нагласио је Миросављевић.

Већа права и већи обухват?

Ни по ком основу, међутим, ЕПС не може да се упушта у дефинисање нивоа социјалне сигурности грађана и оцењивање њиховог социјалног статуса. То чине одговарајући државни органи, али социјала све више постаје предмет интересовања и невладиних организација и разних удружења грађана. У настојању да допунимо социјалну слику Србије, покушали смо на разним сајтовима да прикупимо податке о броју сиромашних, о онима који добијају сталну или повремену помоћ, о радницима који су остали без посла и „преселили“ се у категорију сиромашних, али, упркос мноштву навода, поуздане информације нисмо нашли.

Обратили смо се Министарству рада и социјалне политике. Љиљана Лучић, државни секретар у овом министарству, одговорила је на неколико наших питања. Пре свега, навела је, право на материјално обезбеђење остварује 69.800 породица или 177.904 лица. Они месечно примају између 5.538 динара (једночлана породица) и 11.082 динара (породица са пет и више чланова). За ове намене из републичког буџета месечно се издваја више од 447 милиона динара. Право на дејчи додатак остварује више од двеста хиљада породица, или више од 380.000 деце. За то се из буџета издваја близу 780 милиона динара. Према томе, како је казала Лучићева, из републичког буџета финансијски је подржано

Сиромашни мало дугују

У првих шест месеци ове године електродистрибутивни сектор ЕПС-а остварио је наплатни задатак са 92,47 процената. Из прегледа извештаја које из привредних друштава добија Дирекција ЕПС-а за дистрибуцију види се да ово остварење расте из месеца у месец, почев од јануара, када је износило 84,85 одсто, па све до јуна, када је достигло 99,39 процената на месечном нивоу. Захваљујући томе, смањен је укупан дуг купаца за утрошену електричну енергију и на крају јуна износио је нешто више од 63 милијарде динара, за разлику од пре месец-два, када је премашивао 67 милијарди. Додуше, остварена наплата према фактурисаној реализацији нешто је мања и за шестомесечје износи 91,28 одсто.

Тумачећи дијаграм потраживања од купаца у категорији „домаћинство“, за претходне две и прву половину ове године, Миросављевић каже да се и у графичком приказу јасно види да једна категорија ових купаца, оних који сада дугују до 10.000 динара, задржава позицију с малом потрошњом и (релативно) малим дугом. То су они који морају да штеде на свему. Код осталих дугови много брже расту, нарочито код оних од којих се потражује више од сто хиљада динара.

Пред шалтере долазе они који могу да плате рачун: из ЕД Крушевац

укупно 270.288 социјално угрожених породица, или 559.020 лица. На месечном нивоу, за те потребе из буџета се издваја више од 1,2 милијарде динара.

Поред социјалних давања на нивоу државе, локалне самоуправе обезбеђују, у складу са својим могућностима, и друге видове помоћи, као што су једнократне новчане помоћи, субвенције на рачуне комуналних услуга, услуге вртића, стипендије за сиромашне ученике, бесплатан превоз за ученике и старе, огрев и слично.

Овако набројана, чини се да је помоћ социјално угроженима и значајна и разноврсна, а опет изгледа као да нису сви којима је потребна обухваћени мерама социјалне заштите. Некима је, како смо видели, проблем и да докажу да немају од чега да живе.

Љиљана Лучић је истакла да се новим законом о социјалној заштити предвиђају решења која ће донети веће износе права и већи обухват корисника материјалног обезбеђења. Према њеним речима, процењује се да

би обухват могао да буде већи 60 одсто, а укупна средства за финансирање овог права око 80 одсто. Нема сумње да се ресорно министарство у конципирању новог закона о социјалној заштити руководило реалним стањем ствари у погледу социјалне сигурности грађана, као и могућностима да се та сигурност нивелише буџетским издвајањима, имајући у виду целину Републике Србије.

С обзиром, пак, на неуједначену развијеност региона, али и политику ЕУ у погледу активирања регионалних и локалних заједница у овом домену, могло би се, вероватно, очекивати да ће региони и општине у Србији, такође, настојати да увећају видове и опсег помоћи социјално угроженима на свом терену. Колико би ко морао да уради, може се претпоставити на основу података о броју сиромашних у појединим деловима земље, које смо пронашли на једном од сајтова. Наводно, у централној Србији 10,7 одсто становника је сиромашно или је на граници сиромаштва, у Војводини таквих је 8,7 одсто, а у Београду 4,3 одсто. Нажалост, и ови показатељи скривају оног човека, појединца, с почетка нашег текста, ма колико веродостојна била изрека „Сиромаштво се не да сакрити“.

А. Цвијановић

Услови и циљеви

Драгомир Марковић, генерални директор ЕПС-а, изјавио је недавно да је ЕПС спреман да прихвати и издржи увећан број корисника попушта на рачуне за електричну енергију, па и ако тај попуст буде већи него што је сада. Штавише, ЕПС ће, казао је, понудити попусте и производним предузећима која раде, јер ће тако помоћи опоравку привреде и, у крајњем, запосленим радницима у тим предузећима. Услови да ЕПС издржи су оно што је окосница циљева пословне политике Електропривреде Србије.

На првом месту то је економска цена електричне енергије у Србији, која је сада најнижа (уз Бугарску) у региону југоисточне Европе. На овом нивоу регулисана цена већ сама по себи представља део социјале, која је недиференцирано опредељена за повлашћени статус свих купаца, па и оних који имају значајне профите. Следи, потом, боља наплата потрошње, која посустаје у последње време, али тако што све више дугова гомилају они који троше приличне количине електричне енергије. Треће, не и последње, јесте смањење губитака електричне енергије, који због крађе на дистрибутивном нивоу премашују све стандарде развијених земаља.

Влада отеже са социјалним картама

Србија још далеко од усвајања прописа којим се дефинишу критеријуми и индикатори за утврђивање потребног нивоа заштите за угрожене потрошаче

Влада Србије је октобра прошле године усвојила Акциони план за решавање социјалних последица енергетске заједнице, чија је једна од кључних тачака обезбеђивање потребног нивоа заштите за угрожене потрошаче, а у складу са одрживим и конкурентним тржиштем енергената. Да би се то остварило потребно је усвојити пропис којим се дефинишу критеријуми и индикатори за утврђивање потребног нивоа заштите за угрожене потрошача. Али, пре тога, неопходно је направити својеврсну „социјалну карту становништва“. Док се то не уради цене енергената – струје, гаса и топлотне енергије биће социјалне категорије, на којима ће политичке партије убирати поене. Неки су склони да тврде како власт отеже са решавањем ових проблема да би побољшала рејтинг, уместо да помаже и грађанима и привреди, која без тржишних услова пословања тешко да може бити конкурентна и успешна.

Истражујући докле је држава стигла са овим послом, битним за предузећа из енергетског сектора, али посебно за сиромашне грађане Србије, редакција интернет часописа „Балканмагазин“ – www.balkanmagazin.net – организовала је 29. јуна округли сто са темом „Зашто Србија још нема социјалне карте“.

Влада касни

А није се стигло далеко. Мада је Акционим планом било предвиђено да гро задатака буде урађен до краја прошле године, у већини случајева то није учињено. Рок за усвајање Закона о заштити потрошача, на пример, био је крај 2009. године, а на скупу је речено да ће предлог овог документа бити усвојен до краја јуна, а сам закон у Народној скупштини до краја 2010. године.

У међувремену у јавности, поприлично необавештеној о актуелним могућностима за умањење рачуна

Гордана Танић: социјалне карте – налог из трећег енергетског пакета

за струју, почело се говорити о томе да ће Србија коначно направити социјалне карте. Сам термин „социјалне карте“ засметао је, међутим, представницима Владе Србије, па је Радмила Букумирић-Катић, помоћник министра у Министарству за рад и социјалну политику, на овом округлом столу била изричита:

„Ниједног секунда нисам поменула социјалну карту. Нити ћу је поменути јер не говоримо о социјалној карти. Правим разлику између социјалне карте и дефинисања појма и критеријума за угроженог потрошача. То није исто. Задатак из Акционог плана је доношење критеријума и мера како ће се утврђивати ко су угрожени потрошачи. Да ли ће се нешто доносити није у надлежности Министарства рада и ми не разговарамо о социјалној карти. Законом о социјалној заштити предвиђено је далеко транспарентније вођење кампања за различите врсте заштите.“

Најављујући даље да ће и Закон о социјалној заштити у Скупштини бити усвојен до краја године, Радмила Букумирић-Катић је рекла да ће прописи и критеријуми за помоћ социјално уг-

роженим категоријама становништва бити установљени три месеца по усвајању закона.

На новинарско питање о томе „да ли је социјална карта предуслов да се заштите потрошачи“, представница Министарства за рад и социјалну политику пребацила је лопту на друге:

„Појам социјалне карте је изузетно широк. То је, пре свега, ствар локала. Општине и градови покушавају да евидентирају социјално угрожене категорије становништва. Али то није знак једнакости за социјалне карте“, рекла је Радмила Букумирић-Катић, која је, иначе, организаторима скупа замерила што се овом темом баве пре него што је посао завршен.

ЕПС тражи решење

Став организатора, као и осталих учесника, био је јасан. Посао од општег интереса не завршава се на време, грађани нису информисани о садашњим врстама доступне помоћи, као и о томе шта им се припрема убудуће. Из питања „седме силе“ лако се дало закључити да ни самим новинарима, који и друге информишу, није најјасније како ће се доћи до јединствене „социјалне енергетске карте“, без критеријума који ће важити на територији целе државе, и то без обзира на то како се ови појмови зову.

Произвођачи, међутим, истичу да им је пословање угрожено због тога што немају тржишну цену енергената. Др Аца Марковић, председник Управног одбора ЈП ЕПС, истакао је да је ЕПС заинтересован да се овај проблем што пре реши, и то на нивоу државе.

– ЕПС и сада спроводи помоћ социјално угроженим грађанима. Одобравамо погодности за све оне о којима добијемо податке од центара за социјални рад – напоменуо је Марковић. – А да бисмо кренули у офанзивнију политику поводом цена и развоја фирме неопходно је да се дефинише

Са округлог стола „Зашто Србија још нема социјалне карте“

појам угроженог потрошача и како да му се помогне, поготово зими када је то и највећи проблем. Појам угроженог потрошача битан је и за потрошњу електричне енергије и за потрошњу гаса, с тим што то није иста ситуација, јер је струја јефтинија. Да би ишли брже у гасификацију потребно је установити паритет цена енергената. Тржиште је озбиљна утакмица за коју треба бити спреман. Када би ЕПС-у била одобрена „пуна“ цена електричне енергије, максимално одобрен приход био би за 40 милијарди динара већи – рекао је Марковић, напомињући да би „са таквим средствима ЕПС могао, кроз продају струје, више да допринесе пуњењу буџета, у коме би онда било више новца и за помоћ социјално угроженима.

АЕРС предлаже ваучере

Гордан Танић, руководилац Сектора за економско-финансијске послове у Агенцији за енергетику Србије, истиче да „законодавац када је доносио Закон о енергетици није имао у виду да се АЕРС бави и социјалним питањима. Али, међународна регулатива и директива ЕУ и трећи енергетски пакет из јула 2009. године препознали су овај проблем и дали су налог свим земљама чланицама ЕУ, као и енергетске заједнице, да овом питању посвете посебну пажњу. Тим пре пошто је то и препрека увођењу тржишних услова у енергетски сектор. Директиве ЕУ инсистирају на отварању тржишта енергије, а што је у њој и учињено од 1. јула 2007. године, тако да сваки купац може

да бира снабдевача електричном енергијом и гасом. Србија је отпочела са усклађивањем тих прописа.

Наглашавајући да је „ин тема у Европи заштита потрошача“, Танић објашњава и да се она може схватити у ужем и ширем смислу.

– Сада говоримо само о заштити социјално угрожених потрошача. Било је покушаја на нивоу ЕУ да се направи дефиниција енергетски угроженог потрошача, али то није дало резултате, због специфичности енергетике у различитим земљама. Трећи енергетски пакет препоручио је, стога, да све државе, у складу са могућностима и специфичностима донесу своје критеријуме енергетски угрожених потрошача – каже Танић, подсећајући да је „време јефтине енергије прошло. На то утиче више фактора, а пре свега раст цена примарне енергије и инсистирање на обновљивим изворима, као на једном од начина заштите животне средине и смањење емисија штетних гасова. Положај потрошача у овим новим условима је изузетно тежак и потребно је, да би се створио простор за усклађивање цена енергената, препознати угрожене и дефинисати мере њихове заштите. У ЕУ се тражи да мере заштите потрошача не смеју да иду на штету развоја тржишних механизма. Због тога ЕУ инсистира да, кроз тарифне системе, који су се обично користили као један од начина заштите тих потрошача, односно, кроз социјалне или блок тарифе, а које су у неким земљама имале исту такву функцију, да та решења буду

прелазна у неком краћем периоду, а да се траже она која не представљају препреку даљем развоју тржишта.

Препоручено је, стога, да – уз инсистирање на демонополизацији тржишта и развоју конкуренције а да не би дошло до дискриминаторног положаја појединих учесника на тржишту – ови облици заштите изађу из енергетског сектора, као и да се социјална политика више не води кроз цене енергената него да надлежна државна тела преузму ту улогу и да то реше на други начин. АЕРС је урадио свој посао дефинисан акционим планом и дао је преглед међународне праксе – који су све начини заштите угрожених потрошача. Дате су, такође, и препоруке о томе који би начин заштите био најпримеренији за Србију.

Танић је још истакао да смо на прекретници и да постојећи ниво цене није довољан да обезбеди неопходна средства за развој привреде и за покретање инвестиционог циклуса, што би довело до смањења стопе незапослености. Предуслов за развој једне земље јесте да има довољне количине енергената. Од свих начина заштите потрошача АЕРС препоручује модел ваучеризације, а Танић указује да „треба дефинисати неопходну количину енергената за задовољење egzистенцијалног минимума потрошача“. Сам модел ваучеризације подразумева да се на ваучеру – папиру дефинише количина енергије и износ пара за који потрошач има право да буде субвенционисан. Тај ваучер, дакле, био би средство плаћања.

Јелица Путниковић

Олакшице за сиромашне

За субвенционисање рачуна за електричну енергију најугроженијих породица Влада Републике Српске ће ове године издвојити осам милиона конвертибилних марака. – Корисници социјално заштитних права у Црној Гори могу да рачунају и на попуст од 40 одсто. – У Словенији бесплатна струја уз потврду надлежних институција

Влада Републике Српске ће до истека ове године за субвенционисање рачуна за електричну енергију социјално угрожених домаћинстава издвојити, како је планирано, осам милиона конвертибилних марака. Дакле, нешто више него лане када је за део дуга ових купаца дала преко 7,7 милиона КМ. Као и до сада, право на субвенционисање 150 киловат-часова у дугу за утрошену електричну енергију имају пензионери са најнижим припадностима, корисници сталне новчане помоћи, додатка за помоћ и негу другог лица, материнског додатка или додатка за децу.

У току реализације овог програма из квартала у квартал је током године растао број оних који су остваривали право на субвенционисање рачуна за струју. И то, првенствено, због тога што грађани нису одмах знали за овај програм па су се многи регистровали накнадно. Тако је, примера ради, у првом тромесечју 2008. субвенцију добило 30.364, а у четвртном кварталу 2009. године 37.725 домаћинстава. Рачуна се, иначе, да у Републици Српској има и више потенцијалних корисника права на субвенцију рачуна за струју, али да је доста оних који се до сада нису регистровали за одобравање ове олакшице.

За припрему спискова потрошача којима се одобрава оваква помоћ у Републици Српској надлежни су Министарство рада и борачко-инвалидске заштите и Министарство здравља и социјалне заштите, док је њихова финална обрада као и дозначавање средстава електродистрибуцијама на Министарству индустрије, енергетике и рударства. Програм заштите социјално угрожених категорија потрошача електричне енергије Влада РС донела је, иначе, крајем 2008.

Од почетка ове године медији у Црној Гори нису се много бавили темом субвенционисања рачуна за струју. По-

Бањалука: повећава се број потрошача који остварују право на субвенционисање рачуна за струју

мало штуром информацијом о олакшицама за поједине категорије потрошача тако се може наћи само на сајту Електропривреде Црне Горе. Ове године, како је наведено, право на субвенцију имају само корисници социјално заштитних права, у складу са Програмом субвенционисања потрошача електричне енергије усвојеним 2008. године. Дакле, корисници социјално заштитних права могу да рачунају на попуст од 40 одсто, уколико њихов рачун за струју не премашује 60 евра, док они са већом потрошњом киловат-сати имају право на умањење месечног задужења за фиксна 24 евра. За уредне и редовне платише, наведено је, важи петопроцентни попуст на месечна задужења.

Прича се, по свему судећи, разликује од лањске, када су право на субвенцију у плаћању рачуна за утрошене киловат-сате од 12,5 одсто имала сва

домаћинства чија укупна месечна примања не премашују 1.200 евра, под условом да дистрибуцији не дугују више од два задужења и да су њихови рачуни у години раније износили између 15 и 80 евра. На другој страни, домаћинства са већим месечним задужењима могла су да рачунају на фиксну субвенцију од 10 евра. Независно од ове акције важио је и петопроцентни попуст за редовне платише, на шта је право имало око 90.000 потрошача.

Субвенција за оне који не дугују више од две фактуре

Програмом субвенција биле су предвиђене и олакшице за кориснике социјално-заштитних права, чији су рачуни до 80 евра умањивани за 45 одсто. Већи потрошачи чији је дуг премашивао тај износ рачунали су на

умањење задужења за 36 евра. Влада Црне Горе је, иначе, прошле године, од јануара до септембра, на име субвенција за утрошену електричну енергију издвојила 4,7 милиона евра.

Упркос бројим замеркама, у Хрватској је и даље на снази одлука којом се субвенционисање поскупљење струје оним потрошачима који троше мање електричне енергије. Када је киловат-сат 2008. године поскупео 20 одсто, Влада Хрватске је донела и одлуку о субвенционисању тог поскупљења за 20 процената домаћинствима која годишње троше мање од 2.000 киловат-сати, затим, за 15 одсто потрошачима чија се потрошња креће између 2.000 и 2.500 kWh, као и за десет одсто онима која троше од 2.500 до 3.000 kWh за годину дана. Тако је, други пут, продужена одлука хрватске владе из 2008. да двадесетопроцентно поскупљење струје „амортизује“ потрошачима који троше мање од 3.000 киловат-сати годишње. „Праву“ тарифу ће, по свему судећи, бар још наредне године плаћати само она домаћинства која од јануара до децембра утроше више од три хиљаде киловат-сати електричне енергије.

Оваква одлука хрватске владе одмах је изазвала реакцију Ненада Куртовића, председника Савеза удружења за заштиту потрошача, који је навео званичан податак ХЕП-а да просечно домаћинство у Хрватској годишње троши 3.000 kWh, а да се потрошња мања од 2.000 киловат-часова бележи само у викендицама, подрумима и гаражама, празним становима, самачким домаћинствима. По његовим речима, давање оваквих олакшица у најнеповољнији положај је довело домаћинства у Далмацији, Истри и Кварнеру, подручјима која нису гасификована и чији житељи немају друго решење осим да се греју ТА пећима. Потрошња тих до-

У Дубровачкој жупанији највећа потрошња електричне енергије

маћинстава неретко достиже између 5.000 и 6.000 kWh годишње. За њих, дакле, олакшице не важе. Највише струје се, према његовим речима, троши у Дубровачкој жупанији – у просеку 4.200 киловат-сати годишње по домаћинству, у Сплитској је просечна потрошња 4.000 kWh, а у Истарској жупанији 3.800 kWh.

У Словенији право на бесплатну струју, односно, на то да њихов трошак за утрошене киловат-сате покрива системски оператер дистрибутивне мреже, имају они потрошачи којима надлежна социјална служба изда потврду о немогућности плаћања електричне енергије. Оваква олакшица се одобрава и потрошачима који донесу потврду лекара да су им за преживљавање неопходни одређени електрични уређаји.

До модела – свако за себе

Земље из суседства, очигледно свака за себе, траже моделе како да, када је реч о плаћању струје, изађу у сусрет угроженим потрошачима. Надлежне организације и институције Европске уније и Енергетске заједнице југоисточне Европе већ дуже покушавају да установе неке заједничке елементе који би могли да послуже као основа за дефинисање енергетски угроженог

потрошача. То је подстакнуто директивама ЕУ које заштиту угрожених потрошача виде као једну од битних претпоставки за успешно функционисање енергетског тржишта, навео је др Гордан Танић, руководилац Сектора за економско-финансијске послове Агенције за енергетику Републике Србије, у тексту посвећеном упоредној анализи заштите енергетски угрожених потрошача у појединим земљама. Како је Танић истакао, произилази да не постоји јединствено схватање као ни дефиниција

енергетски угроженог потрошача, како у међународној заједници и земљама ЕУ, тако ни у Енергетској заједници. Не постоје ни јединствени критеријуми који се користе за идентификацију енергетски угрожених потрошача, али је један од најчешће употребљаваних ниво месечних примања.

– Много је чешћа пракса да заштита угрожених потрошача представља део општих социјалних мера које се примењују за заштиту одређених социјално угрожених група становништва и да она не укључује посебне подстицајне шеме које се односе специфично на енергетски угрожене потрошаче – каже Танић. – Традиционални облици пружања помоћи купцима енергије најчешће се свode на одобравање одређеног попушта на одобрени ниво цена или пак на увођење такозваних социјалних тарифа. У појединим земљама се срећемо и са директном државном помоћи која се трансферише одређеним групама потрошача за утрошене специфичне облике енергије – наводи између осталог Танић.

Према речима Танића, заштита енергетски угрожених потрошача, у мери у којој је потребна, треба да почива на тржишно прихватљивим инструментима. Помоћ која се тим потрошачима пружа треба да буде измештена из енергетских субјеката и пребачена на надлежне државне институције, при чему мора да буде заснована и на јасно дефинисаним критеријумима који би обезбедили да је добију они потрошачи којима је стварно и неопходна. Та заштита треба да обухвата помоћ у плаћању рачуна за утрошену енергију која је дефинисана као минимум егзистенцијалних потреба, са посебним процедурама у случају кашњења у плаћању рачуна и код искључења са мреже и као помоћ за побољшање енергетске ефикасности.

Маја Перовић

Заштита потрошача – део законодавства

Директиве ЕУ 2003/54 и 2003/55 одређују да заштита потрошача мора да буде саставни део законодавства сваке земље и посебно истичу потребу заштите за такозване социјално угрожене категорије потрошача. Трећи законодавни оквир за регулацију тржишта гаса и електричне енергије, који је ЕУ донела лане, потребу заштите потрошача додатно наглашава. У члановима 3. Директиве за електричну енергију и Директиве за гас предвиђено је да свака земља чланица дефинише концепт заштите енергетски угрожених потрошача и у оквиру тога предвиди забрану њиховог искључења са мреже у критичним периодима, наводи Танић и додаје да треба имати у виду да ове директиве још нису обавезне за земље чланице Енергетске заједнице. Али, с обзиром на њихову заједнички изражену жељу за придруживањем ЕУ, треба их имати у виду и деловати у том правцу.

Сиромашне чува повеља

**Инвалиди и грађани са ниским примањима остварују право на бесплатне енергетске услуге.
– Промена снабдевача поједностављена законски и оперативно**

Ступањем на снагу Повеље Европске уније од децембра 2007. купцима електричне енергије и гаса максимално су заштићена потрошачка, али и људска права. Повеља се заснива на четири принципа: на већој бризи за грађане са ниским примањима, бољем информисању купаца електричне енергије и гаса, максимално поједностављеној процедури код промене испоручилаца струје и на одбрани потрошача од некоректних метода продаје. Усвајањем Повеље први пут права потрошача у Европској унији практично се решавају једним документом.

Циљ доношења Повеље је да она буде препорука владиним и регулаторним институцијама у ситуацији када се отворило енергетско тржиште ЕУ пре три године. С друге стране, купац ће бити добро информисан и заштићен. То је предуслов да се донесе добра одлука при избору снабдевача електричном енергијом. У ситуацији када стално прети повећање цене електричне енергије, ЕУ је одлучила да заштити онај слој потрошача који има тање новчанике или је на ветрометини због губитка сталног посла. Зато аутори Повеље препоручују чланицама ЕУ да купце са скромним примањима и специјалним потребама помогну мерама социјалне помоћи приликом набавке енергије. Такви потрошачи имају право на основне енергетске потребе по разумној цени или бесплатно, када је то неопходно.

Повеља је у протекле три године омогућила бесплатну промену снабдевача електричном енергијом и предвидиви ниво сигурности у испоруци гаса и струје. Период промене снабдевача је лимитиран на месец дана. Продавци енергије морају стално обавештавати купце о извору

Брисел: заштита потрошача због тањих новчаника или услед губитка сталног посла

производње струје, њеном утицају на животну средину, укључујући ниво емисије угљен-диоксида и радиоактивности. Потрошачи су имали на располагању широк избор плаћања, а структура цене струје и гаса им је приказивана на једноставан, упоредив и лак начин. Незадовољни купци могли су, такође, да остваре јефтин, али ефикасан жалбени поступак у споровима са снабдевачима електричном енергијом. Дужина судских спорова је ограничена на три месеца, без трошкова за потрошаче. Типски уговори су максимално поједностављени, али садрже све елементе битне за заштиту потрошача: ниво квалитета енергетских услуга, цена одржавања, начин ажурирања података о тарифама, услови за обнову уговора и накнаде купцу за нижи квалитет услуга.

Иначе, у Европској унији струју најскупље плаћају Данци (24,26 евроценти за киловат-час), а просечна ин-

дустријска цена је, по подацима Евростата, 10,26 евроцента за киловат-час. За породично домаћинство за киловат-час у земљама ЕУ просечна цена је 16,45 евроценти. Када је реч о цени киловат-часа, са просечном потрошњом од 3.500 киловат-часова годишње, од чега је трећина ноћу, најјефтиније је у Летонији (8,8 евроцента), следе Грчка (8,9 евроцента), Литванија (9,1), Естонија (9,1), Бугарска (9,3), Малта (10,5), Чешка (11,6), Финска (12,8), Румунија (13), Словенија (13,2), Француска (13,8), Велика Британија (13,8), Пољска (14), Шпанија (14,3), Кипар (14,4), Мађарска (14,8), све до најскупље Данске (26,8 евроцента).

Јасно је да бивше руске републике Литванија и Летонија уживају благодети испоруке гаса из Русије, а Француска је у повољнијем положају због оријентације на нуклеарне електране, где су цене фиксирани годинама.

Б. С.

Оспособљавање за штедњу – најбоља социјала

У Чешкој лансирана иницијатива за увођење тзв. wattson-а уређаја који могу доста помоћи у штедњи струје

У Чешкој, Словачкој, Пољској, као и у већини, ако не и свим новим чланицама ЕУ, које су ступиле у Унију 2004. године, цена електричне енергије је још знатно раније регулисана, тачније постала економска и нема никакву социјалну функцију. То, наравно, не значи да поједине владе повремено популистички не „шти-те“ народ од „претераних апетита“ продаваца струје, посебно ако су у питању странци. Али, то остаје, углавном, на речима или се постигне само неки краткорочни ефекат у замену за неку повољност од стране владе.

Иако има још доста произвођача и продаваца струје који су у државном власништву, често и већинском (највећа електроенергетска и уопште најскупља фирма у посткомунистичким земљама јесте ЧЕЗ, у коме држава има 70-постотни удео) држава не дира битно у економске законе и све електроенергетске фирме послују у принципу по истим условима. Социјала, ако има потребе за њом, долази у принципу накнадно, не деформишући деловање економских законитости и обухвата само оне којима је заиста потребна.

То, наравно, не значи да је непотребна и унапред осуђена на неуспех свака појединачна или шира друштвена иницијатива да се грађанима помогне у ово кризно време. У Чешкој прошле и ове године цена електричне енергије, иако је осетно пала произвођачка цена (максимална је била 90 евра за мегават, а најнижа је сада око 50 евра за мегават), незнатно је смањена за широку потрошњу зато што су порасле друге ставке у структури малопродајне цене. А ове године, упркос најнижој цени на велико, домаћинства ће платити у просеку за око 10 одсто вишу цену (месечно то износи за просечно домаћинство, које не користи струју за грејање, око 100 круна тј. око четири евра), како би се дотирала прескупа струја из соларних извора.

Због енормног раста продукције из соларних извора (Чешка, у којој је, како сами Чеси кажу, сунце „ретка и мила појава“) постаје, парадоксално, по становнику, и највећи светски произвођач соларне енергије. А тај рачун апсурдно расипне еколошкости плаћају потрошачи, иако их за то нико није питао. Идуће године тај цех ће бити још два пута већи, већ се о томе говори као о највећем инвестиционом и економском промашају коме је кумовала држава законима који иду на руку лобијима, домаћим и страним. И о хиљаду милијарди круна тј. око 40 милијарди евра, колико ће због тога бити штете до 2025. године.

Политичари су осетили да због тога (оправдано) расте незадовољство народа па је група њих из Грађанске демократске странке (ОДС – конзервативни либерали) у сусрет изборима лансирала иницијативу за увођење тзв. wattson-а, уређаја који могу доста помоћи у штедњи струје. Укратко, пошли су од тога да

потрошачима треба омогућити бар какав-такав амортизер ефеката нерационалних политичких одлука. На првом месту, то значи помоћи им у рационалном постављању у потрошњи, чиме би се макар ублажили ефекти поскупљења струје. И тако су у предизборној кампањи почели обећавати да ће принудити ЧЕЗ и друге продавце енергије да све своје кориснике опреме wattson-има.

Тај уређај је, иначе, у масовној употреби засад само у Великој Британији, али о његовим ефектима већ се толико прича да је у ЕУ постигнут начелан договор да би до 2020. године свако домаћинство требало да има такав уређај. У Великој Британији домаћинства са њиме у просеку уштеде око четвртину потрошње. Тај уређај се веома лако припоји струјомеру и онда потом на неком дисплеју, на видљивом месту у стану, показује укућанима колико тренутно троше струју и колико то кошта. То је као поглед на таксиметар који страшно брзо откуца-

Праг: закони на руку лобијима, домаћим и страним

ва и због кога вам дође да прекинете вожњу и одмах изађете из аута. Купац енергије ће реаговати сасвим логично и упитати се сваки пут кад погледа у дисплеј wattson-а да ли има нешто од електричних потрошача што се може искључити или што ће бар потрошњу смањити на минимум. Нема шта, хвале вредна и племенита идеја, можда чак и мало испред времена!

Спорно и повезивање wattson-а на струјомере

Та група политичара је, међутим, у унутарстраначким изборима „изви-сила“ и практично остала без утицаја и представника у врху странке и нове владе која се формира. И тако је и идеја коју су покренули са увођењем wattson-а, практично, пала у воду. Огласили су се стручни ауторитети из ЧЕЗ-а који су из свег гласа указивали да је ту идеју тешко спровести. Јер, тренутно, наводно, само седми део струјомера може да се повеже с wattson-има. Из неких других извора се, међутим, тврди да то није тачно и да је тај проценат доста већи, као и да би велики део струјомера могао да се јевтино надгради да би кореспондирао са wattson-има. А зашто не би и држава помогла тако што би, на пример, ти модернији струјомери били ослобођени ПДВ-а?

Покретачи иницијативе су ствар, иначе, замислили тако што би ЧЕЗ и други дистрибутери купили wattson-е за своје потрошаче (један кошта око 100 евра), а потрошачи би за њега платили залог односно кауцију и користили га, а могли би да га врате ако га више неће или ако се селе. Али, продавцима струје се не свиђа, наравно, да издвоје око 12 милијарди круна, тј. око 480 милиона евра колико је потребно за набавку wattson-а. Иако управо Мартин Роман, шеф ЧЕЗ-а, ових дана грми против соларних централа и износи апокалиптичне рачунице о штетама по чешку привреду. Намеће се, међутим, питање ко би други ако не врх ЧЕЗ-а морао раније реаговати на овај промашај, а што није учињено да се не би нашкодило интересима лобиста, подржаних не само од инвеститора него и од политичара. Том јадном потрошачу који плаћа огромни рачун таквог промашаја треба омогућити да може што пре макар ефективно да штеди.

Милан Лазаревић

АУСТРАЛИЈА НУДИ ПОТРОШАЧИМА ШИРОКУ ЛЕПЕЗУ У КУПОВИНИ КИЛОВАТ-ЧАСОВА

Три врсте тарифе

Цене електричне енергије међу нижима у западној хемисфери. – Уштеда је могућа избором најјефтиније компаније дистрибутера и склапањем дугогодишњих уговора

Канбера: Аустралија спада у земље са јефтинијим киловат-часовима

Аустралија својим потрошачима електричне енергије нуди једноставну поруку: нема попушта за сиромашне, али се може значајно уштедети избором добре и јефтине дистрибутивне компаније и склапањем вишегодишњих уговора са гарантованом ценом киловат-часа. Свака провинција сопственом законском регулативом ближе одређује услове за куповину киловат-часова, тарифе и евентуалне попусте за ђаке, студенте и пензионере. Незапослени и сиромашни немају посебних попушта, пошто се сматра да су висина социјалне помоћи и коришћење државних бенефицираних станова сасвим довољни за нормалан живот. У поређењу са остатком света, Аустралија са ценом од нешто више од 11 центи по киловат-часу спада међу земље са јефтинијим киловат-часовима, нарочито међу индустријски развијеним земљама. У пракси постоје три врсте тарифе: домаћа (за приватна домаћинства), економска и суперекономска.

Пре три године (2007) са ценом од 7,11 центи по киловат-часу била је

одмах иза САД по јефтиној електричној енергији у западном свету. Асоцијација за енергетско снабдевање (ЕСАА) још одолева значајним притисцима за повећање цена електричне енергије, јер би то значајно променило социјалну карту 20 милиона становника. Како би се константно обезбедила максимално могућа ниска произвођачка цена струје, дистрибутивне компаније тргују међусобно. Тако се према подацима из 2009. године произвођачка цена у три најнасељеније провинције (Викторија, Нови Јужни Велс и Квинсленд) кретала у распону од 3,5 до четири цента по киловат-часу. Тешкоће настају када треба ускладити потребе становништва, које варирају од провинције до провинције.

Илустрације ради, цене струје за становништво у Аустралији су у просеку 36 одсто ниже него у Јапану, а чак 50 одсто него у земљама Европске уније. Цене електричне енергије за индустрију су 30 одсто ниже од Јапана и 60 одсто од Европе.

Б. С.

Струја као живот

Кина реформом цена електричне енергије за становништво и индустрију покушава да уведе економске параметре нарочито у милионским градовима. - Индија масовно субвенционисе милионе сиротиње на селу и у мегалополисима

Азија је као најмногољуднији континент, специфична и по томе како решава огромне проблеме приликом плаћања испоручене електричне енергије стотинама милиона сиромашних. Реч је, пре свега, о Кини (1,3 милијарде) и Индији (1,1 милијарда становника), земљама које су далеко испред свих на планети по броју становника. Заједничко за оба ова колоса је да широком лезом државних субвенција покушавају да обезбеде бар минимум енергетских потреба за армију незапослених и болесних одраслих, али и деце и старца.

Кина је најавила пре две године радикалне реформе цена електричне енергије за становништво и комерцијални сектор. Незабележен привредни развој има своју цену: расте армија незапослених, а посебно су угрожена сеоска подручја у сликовима великих река. Комисија за национални развој и реформе (NDRC) најавила је скок цена у комерцијалном сектору за 2,8 фена (0,4 америчка цента) по киловат-часу на националном нивоу. Цена електричне енергије за становништво иначе је 50 фена по киловат-часу у просеку на нивоу Кине. С обзиром на то да се у Кини електрична енергија још највише производи у термоелектранама на угаљ, због енормних потреба становништва и индустрије, цена црног злата драстично је скочила на тржишту. То се пре, или касније, морало одразити

Пекинг: проблем је како дугорочно наплатити киловат-часове

и на цену електричне енергије. Министарство енергетике је свесно да су државне субвенције неминовност бар у наредних десетак година, док се потпуно не отвори енергетско тржиште. Главна битка се води на плану запошљавања, како би се обезбедила наплата испоручене струје. Колико год се нарочито у хидроенергетици повећавали инсталисани капацитети

(већ сада је друга хидро-енергетска сила на свету), проблем је како дугорочно наплатити киловат-часове.

Индија, са друге стране, има додатни проблем: електрификацију доброг дела потконтинента, а нарочито у долинама Ганга и Брамапутре. Када се то за десетак година заврши, Министарство енергетике у Њу Делхију тренутно брине како да успостави систем доброг процента наплате. Енергетско тржиште се споро, али полако развија, јер су процене међународних експерата да је бар сто милиона становника платежно онемогућено да плаћа било какве рачуне. Тренутно је, због свега тога, могуће понудити потенцијалним купцима само 15 одсто од укупно произведене струје, како би дугорочно обезбедили повољнију цену.

На другом крају азијског континента, у Јапану, првој економској сили континента, тренутно преко стотину дистрибутивних компанија нуди потрошачима широку гаму „дилова“, како би у годинама које долазе прошли што јефтиније. Просечна цена киловат-часова електричне енергије у Јапану је око 20 центи, са свим порезима. За једну од најскупљих земаља за живот на свету, то је сасвим прихватљиво. Званично, попушта нема, али су могућности штедње велике, што је за Јапанце посебан изазов.

Б. С.

Попусти кроз штедњу

Трка за склапање најповољнијих могућих уговора са десетинама милиона потрошача. – Политику цена у Канади диктирају две највеће компаније: „Хидро-Квебек“ и „Онтарио хидро“. – У Мексику муку муче са наплатом рачуна за струју због огромне беспослице у руралним подручјима

Северна Америка као континентална суперсила у енергетици има најразвијенији систем понуде за куповину киловат-часова од Аљаске до Мексичког залива, где живи око 450 милиона људи. Генерално, свака од 10 провинција на северу огромне Канаде сама прописује како ће се дистрибуирати и продавати електрична енергија. Федерални закон о енергетици само је оквирна капа за изузетно исплатив бизнис. Политику цена диктирају две највеће енергетске компаније: „Хидро-Квебек“ и „Онтарио хидро“ на истоку и „БК хидро“ на пацифичкој обали. Остали се само прилагођавају и уклапају према стању на тржишту понуде и тражње киловат-часова. Попуста за сиромашне фактички нема, јер се сматра да просечни рачуни за струју, 50–60 долара месечно, који се плаћају на месец и по дана, нису терет ни за њихове полупразне џепове. Треба знати да Канада има веома развијену социјалну политику и да се држава брине о беспосленима са низом бенефиција док траже нови посао. У ту лепезу спадају: бесплатно лечење, становање у зградама које је изградила провинција или држава са стимулативним киријама, што је знатно већи трошак од рачуна за електричну енергију.

С друге стране, попусти се остварују кроз штедњу. Уочи недавног

Отава: попушта за сиромашне нема, али држава има веома развијену социјалну политику

најављеног мајског поскупљења струје у Онтарију (9,9 центи по киловат-часу), компанија „Канада енерџи“ је позвала потрошаче да склопе уговор и у наредних пет година имају гарантовану цену од 7,49 центи по киловат-часу. Канада има у просеку нешто нижу цену електричне енергије (8,18

центи по киловат-часу) од великог комшије са југа (САД – 9,47 центи по киловат-часу).

У САД је армија незапослених вишеструко већа, али су у далеко лошијој ситуацији него прве комшије: немају ни приближно тако велику помоћ државе код лечења и становања. Рачуни се морају плаћати, у противном следи искључење и мрак.

Велику пажњу је изазвала америчка дистрибутерска компанија Nstar (седиште у Бостону), која има око милион потрошача у савезној држави Масачусетс. Nstar је најавио смањење цена струје овог лета од 10 одсто, што практично значи да би цена по киловат-часу пала испод осам центи (7,98 центи). Уштеда би била пет долара по домаћинству и важи до краја ове године.

На југу, у Мексику који доживљава експлозију наталитета (преко 110 милиона становника), власти имају огромних проблема око наплате милијарди долара дуга за испоручену електричну енергију. Разлог је врло једноставан: милиони

Мексиканаца не раде, нарочито у руралним деловима, и немају одакле да плате рачуне. Федерално министарство у Сијудад Мексику је свесно да се не може унедоглед ради социјалног мира отписивати део дуга, али правог решења нема.

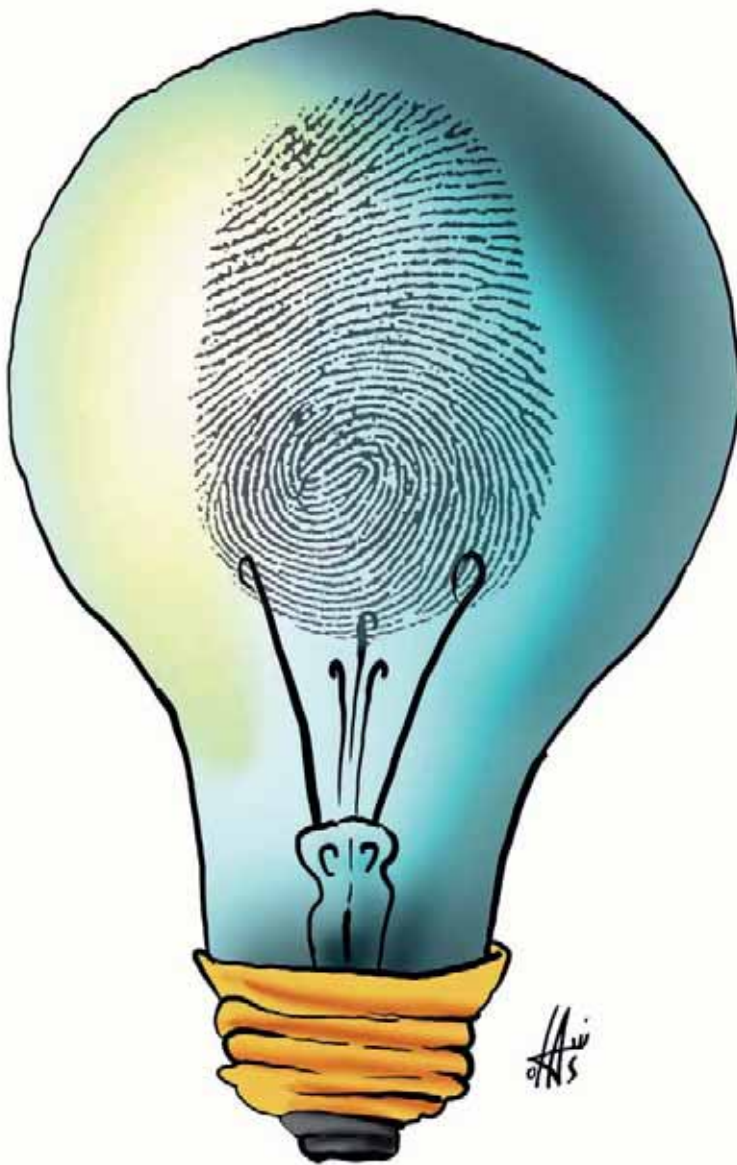
Б. С.

Побркани појмови

Како још нема ни дефиниције „енергетски угроженог потрошача” свака земља је на свој начин решавала који су то купци и како им помагати

Веома је карактеристично образложење европске регулативе којим се свим земљама ЕУ, па и чланицама Енергетске заједнице међу којима је и Србија, налаже да решавају увођење социјалне тарифе за сиромашне да не би ометали увођење тржишта електричне енергије?! Како још нема ни дефиниције „енергетски угроженог потрошача”, свака земља је на свој начин решавала полазне ставке тог поступка: како утврдити који су то угрожени потрошачи и како им помагати, Мере заштите су разнолике, а многе земље су се жестоко опеделе. У Великој Британији су, на пример, одлучили да сваком домаћинству из буџета надокнађују новац уколико фактуре за електричну енергију премашују десет одсто месечног прихода. Кад је електрична енергија поскупела, а број домаћинстава са тим правом нарастао, буџет није издржао, па је то право укинута. Испоставило се да су расипници добијали новац из буџета, јер је дефинисан праг сиромаштва, али не и ниво потрошње.

У другим земљама је искоришћено ово искуство па су утврдили ниво потрошње за који се примењује социјална тарифа и даје државна помоћ. Праг је 50 киловат-часова месечно?! Опет је дошло до збрке појмова и судара два принципа. По једном (о ком је било речи у овом листу), снабдевање електричном

Илустрација: Н. Оташ

енергијом полако прераста у категорију људских права, јер је савремена цивилизација незамислива без електричне енергије. По другом, међутим, отварањем тржишта електричне енергије престаје потреба постојања тарифних система, цене се уговарају у тржишним условима. Неке земље су отвориле могућност избора: тарифирање или уговарање.

Код свих, ипак, задржан је основни принцип – социјала је брига државе.

Србија је, опет, изузетак. Иако се деценијама расправља у увођењу социјалне карте, утврђивању прага сиромаштва и мерама заштите, код потрошње електричне енергије ЕПС сноси терет помоћи социјалним категоријама. Умањују се рачуни за 30 одсто по списку који праве општинске службе социјалне заштите. Праг потрошње је 450 kWh месечно, а за остале угрожене је 350 kWh!?! Свакако да је европским земљама лако да пропишу 50 киловат-часова, када је просечна потрошња домаћинстава 200 kWh месечно (драстично је смањена променом енергената за грејање, кување и уопште термичке потребе и набавком енергетски ефикасних апарата и уређаја). У Србији, пак, домаћинства троше дупло више него у Европи – просек је 400 kWh месечно. Али, и за такав просек превисок је праг за који се умањују рачуни.

Све ово подсећа и на давну причу о посети

једне делегације из Шведске: кад су наши набројали мере социјалне заштите Швеђани су рекли да они то не могу јер им држава није довољно богата. Треба ли, међутим, подсећати да је Шведска међу најбогатијим државама света и да им је социјална заштита узор многима? Или је посреди суморан закључак: да се мало мењамо?

Драган Недељковић

Заједничка брига послодавца и радника

Закон о безбедности на раду, који је ступио на снагу пре неколико година, налаже много одговорнији приступ према сваком запосленом

Звучи невероватно, али најздравији су људи који здрави и одлазе код лекара, а један од разлога због којег код њих не одлазимо док се не разболимо јесте време које треба издвојити за обично бескрајна чекања, као и страх да ће се то морати да уради баш у радно време. Већина запослених у Србији вероватно никад није ни чула да бригу о свом здрављу може и треба да „подели“ са својим послодавцем.

Закон о безбедности на раду, који је ступио на снагу пре неколико година, налаже много одговорнији приступ према сваком запосленом и у поређењу са претходним документом много је детаљнији и прецизнији. Свако радно место детаљно се процењује кад је реч о условима рада, али и о тежини и сложености послова у односу на ризике

којима су запослени изложени. Послодавац је обавезан да утврди превентивне мере када је реч о безбедности, а утицаји микроклиме, буке, хемијске и биолошке изложености два пута годишње се морају мерити на сваком радном месту. А обавезан је, такође, да све запослене оспособи за безбедан рад, да стриктно примењује законске мере, као и да редовно упућује на лекарске прегледе раднике на пословима са повећаним ризиком.

Мали је, нажалост, број послодаваца у Србији који ово слово на папиру спроводе и у дело. Предлагач и аутор ових веома хуманих законских одредби сигурно би био веома задовољан кад би којим случајем бацио поглед на здравствене картоне радника ЕПС-а.

Систематски прегледи чувају здравље

Како истиче Милисав Чепић, водећи стручни сарадник за безбедност и здравље на раду у ЈП ЕПС, сваки динар уложен у здравље запослених сигурно је добра инвестиција, а наша искуства потврђују да се са добро организованом лекарском бригом веома брзо смањи време које радници проводе на боловањима. – Наш послодавац је имао много слуха за ове законске одредбе и ми их примењујемо већ неколико година. Поред редовних годишњих систематских прегледа за 470 запослених у Дирекцији ЕПС-а, за наше раднице организујемо и редовне гинеколошке прегледе, као и прегледе на онколошкој клиници. Одзив је одличан и више од осамдесет одсто запослених редовно одлази на ове годишње систематске прегледе. А оно што је веома важно, било је и случајева да су, управо захваљујући овим прегледима, неколицини запослених на време откривене неке веома тешке болести. Наравно, сви медицински подаци, као и лекарски картони, строга су тајна, а радници извештаје о резултатима прегледа добијају у запечаћеним ковертама.

– Дежурно објашњење за неодазак код лекара су гужве испред ординације и управо због тога смо се потрудили да поједине прегледе организујемо у ок-

виру наше пословне зграде – наглашава Чепић. – Захваљујући томе радници не губе време у домовима здравља, много више се одлучују да ураде систематске прегледе и најчешће за свега два сата успеју да заврше чак неколико неопходних контрола. У зависности од понуде одлучујемо се за дом здравља који је за нас најповољнији, а имамо веома добру сарадњу са свима њима. Радници посебно хвале лекаре из београдског Дома здравља Савски венац. Морам да нагласим да за систематске прегледе не ангажујемо приватне ординације, па уколико су потребни додатни прегледи наши радници одлазе у државне клинике. Лекари у домовима здравља касније одлучују да ли је, на основу резултата свих прегледа, потребно упутити неког на бањску рехабилитацију. Користимо сва бањска лечилишта, наравно по препоруци лекара и по листи приоритета. Радници који одлазе на рехабилитацију могу да поведу и брачног друга, а ми им омогућавамо да за супружнике плате боравак у неколико рата.

Према речима Чепића, следећи упутства законодавца о процени ризика за свако радно место, за запослене који раде на високостресним пословима обезбеђено је похађање антистрес програма у београдском СПЦ „Ташмај-

Милисав Чепић

дан“. Иако у почетку није било много заинтересованих, сада се тражи „карта више“, а наше колегинице су посебно заинтересоване за пратеће садржаје које нуди овај спортски центар. Резултат свега овога су радници који су сада много више заинтересовани за превентивни одлазак код лекара, мање је болесних, а успостављена и веома добра сарадња са синдикатима који се кроз програм рекреација успешно укључују у ову заједничку бригу заштите здравља радника, закључује Чепић.

Улагања исплатива инвестиција

Крајем јуна у Рударски басен „Колубара“, од сертификационе куће Biron Veritas стигла је потврда о добијању сертификата безбедности и здравља на раду OHSAS 18001. Примени овог важног документа претходиле су бројне активности, процедуре и усклађивање са актуелним домаћим и европским стандардима и законима. До средине априла у овом ПД тадашње службе заштите на раду и заштите од пожара биле су организоване по огранцима, да би се постепеном применом нове организационе шеме ови послови интегрисали у целину која чини садашњи Сектор за безбедност и здравље и заштиту од пожара. Организација овог сектора базирана је на прописима које налажу Закон о безбедности и здрављу на раду и Закон о рударству, према којима је лице које њиме руководи непосредно одговорно послодавцу, а који је дужан да омогући независно и самостално обављање послова и приступ неопходним подацима.

Служба заштите од пожара, такође, у оквиру је овог сектора, а према Закону о заштити од пожара који је у примени од децембра прошле године, Министарство унутрашњих послова извршило је категоризацију према угрожености. РБ „Колубара“ је у првој категорији, што налаже потребну техничку опремљеност ватрогасне јединице, неопходан број ватрогасаца и лица стручно оспособљена за овај посао.

Сектор безбедности и здравља уређен је и интерним правилником, који је на основу Акта о процени ризика, дефинисао и одредио радна места са повећаним ризиком и прописао средства и опрему за личну заштиту на раду. Треба рећи да ће се Акт о процени ризика на радном месту и околини у потпуности примењивати у овом привредном друштву што ће регулисати безбедност и здравље сваког запосленог, без обзира на којем радном месту обавља своје послове. Тиме би ризик од повређивања и професионалних обољења био сведен на најмању меру или потпуно

уклоњен. Обавеза послодавца и стручних служби је да у циљу отклањања и смањења штетности направи план активности по задатим мерама које предвиђа Акт о процени ризика.

Према речима мр Зорана Кулића, руководиоца сектора, увођење система OHSAS представља документовање способности РБ „Колубара“ да ће доследно испунити све захтеве стандарда, спроводити усвојену политику и циљеве, поштовати све законске прописе и вршити константно преиспитивање и побољшање система.

Многобројне превентивне активности

Како је истакла др Мирјана Домић, специјалиста медицине рада, основна, општа и специфична здравствена заштита радника ПД ТЕНТ обезбеђује се преко овлашћених здравствених установа. Обим и врсте здравствене заштите дефинисани су уговорима које ПД ТЕНТ склапа са овлашћеним установама. За прегледе запослених на радним

местима са повећаним ризиком ПД ТЕНТ има уговоре са две здравствене установе: ДЗ „Обреновац“ и Заводом за здравствену заштиту радника у железничком транспорту.

У Амбуланти ТЕНТ-а, а у сарадњи са, најпре, Сектором за управљање ризицима (Служба БЗР), а затим и Сектором за људске ресурсе, Сектором ИТ, Службом за заштиту животне средине, обављају се следеће превентивне активности испитивања и процене: здравственог стања запослених и радне способности кроз превентивне (претходне и периодичне) здравствене прегледе и кроз индивидуални рад психолога, социјалног радника и дијететичара; ризика од повређивања на раду и анализа психолошких фактора повређивања на раду; ризика и штетности проузрокованих радом и радним условима, утицаја радних услова на понашање радника, однос према раду и радној организацији, физичког и физиолошког напора при раду и анализа степена искоришћености кадрова, повећаног ризика од разболевања проузрокованог радним условима и нескладом између психофизичких могућности, особина, интересовања и очекивања, као и индивидуалне осетљивости радника.

Дежурства лекарских екипа у време ремонта

У сарадњи са овлашћеним институцијама врши се процена физичких, хемијских и биолошких експозиција на радном месту и утврђивања психолошких захтева послова и радних задатака, социјалног, породичног и економског статуса запослених, избора и примене психолошких техника у процени здравља запослених, навика у исхрани и понашању и ризика повезаних са исхраном и културом запослених, потреба за упућивањем на рехабилитацију, потреба за упућивањем у друге установе за превенцију и лечење фактора повезаних са здрављем и радном способношћу радника.

У превентивне активности убраја се и праћење морбидитета, боловања, података у вези са жи-

РБ „Колубара“ у првој категорији по угрожености од пожара

вотном средином, процена ризика и штетности на становништву, психосоцијалних фактора и анализа неоправданог изостајања са посла, података о школовању, функционалном образовању, даљем вертикалном образовању, вештини и друштвеном ангажовању запослених, података о самопроцени сопствених предности и недостатака у оквиру свог социјалног статуса, социјалних појава и проблема у новонасталим условима транзиције, проблема у вези са болестима зависности, прихватања хигијенско-дијететских мера и здравих стилова живота и понашања.

Превентивни периодични прегледи запослених ПД ТЕНТ и извођача радова у ТЕНТ-у обављају се током целе године према унапред утврђеном плану, а сходно указаним потребама врше се и претходни, ванредни и циљани прегледи радника. Прегледи се обављају у просторијама Амбуланта ТЕНТ „А“, а ради прегледа радника ТЕ „Морава“ из Свилајнца одлази се на терен. О здравственом стању и проблемима запослених дају се годишњи извештаји, у складу са индикаторима и захтевима СЗО и ЕУ. Са аспекта пословања фирме, приказани показатељи служе за прављење бизнис планова. Са аспекта здравља и безбедности па раду, на основу ових показатеља прави се годишњи план посебних активности, које би требало да доведу до побољшања појединих негативних показатеља у наредном периоду. У амбулантама ТЕНТ А и Б запосленима и извођачима пружа се основна куративна (лечење код изабраних лекара) здравствена заштита из области опште медицине и стоматологије. Када су у току ремонти или друге врсте ванредних активности, ПД ТЕНТ ангажује двадесетчетворочасовно присуство лекарских екипа ДЗ „Обреновац“ за потребе збрињавања радника.

Осим ових, Законом о безбедности и здрављу на раду регулисаних прегледа, ПД ТЕНТ има склопљене уговоре о различитим врстама систематских и циљаних прегледа са другим здравственим установама, а запосленима су омогућени и прегледи у вези са поједи-

ПД ТЕНТ за запослене са повећаним ризиком има уговоре са две здравствене установе

ним специфичним проблемима: у програму превенције рака, систематски гинеколошки за жене, као и различити специјалистички прегледи и интервенције, са брзом медицинском дијагностиком (МР; ЦТ, Доплер, УЗ, ендоскопије и слично).

Са увећаним ризиком – 70 одсто радних места

ПД „ТЕ-КО Костолац“ посебну пажњу поклања безбедности и здрављу на раду. У компанији су препознали да је инвестирање у ову област пословања и улагање у будућност. Област безбедности и здравља на раду регулисана је законом који је донет 2005. године, а који је потпуно усаглашен са европском законском регулативом. Што се тиче Акта о процени ризика на радном месту, чија је израда трајала годину дана, у ПД је усвојен почетком године. На основу његових одредаба, извршена је процена ризика на свим радним местима. У ПД „ТЕ-КО Костолац“ их је приближно 1.500, од којих је чак 70 процената проглашено радним местима са увећаним ризиком. Најважнији су рад на висини, отвореном простору у условима и екстремно ниских односно високих температуре, бука, вибрација, прашина. Сада

се у континуитету интензивно ради на управљању поменутих ризицима у циљу њихове контроле како би се они ако не потпуно елиминисали оно бар свели на најмању могућу меру.

Надлежне службе у оквиру Сектора за интегрисани систем менаџмента константно организују едукације и провере запослених у поштовању мера из области безбедности и здравља на раду, пре свега оних који раде на радним местима са повећаним ризиком. Посебна пажња указује се коришћењу личних заштитних средстава која су сада квалитетнија и стандардизована. Осим тога, у складу са законом и актом о процени ризика, сви радници који раде на местима са повећаним ризиком, упућују се једном годишње на периодичне лекарске прегледе дефинисане и Правилником о здравственим прегледима. У 2010. години тај број је достигао 2.570 радника од укупно 3.400 запослених у компанији. Крајем 2009. године организовани су и систематски прегледи за око 500 колегиница, који је обухватио гинеколошки и мамографски преглед и лабораторијске анализе.

У ПД предузимају се и мере које су изнад законски обавезних. У току је, на име, реализација пројекта приближавања здравствене заштите запосленим, а што подразумева да се у сарадњи са представницима Здравственог центра Пожаревац у најскорије време опреме амбуланта на Површинском копу „Дрмно“ и у ТЕ „Костолац Б“, где ће, осим изабраних лекара опште праксе, запосленима у непосредној близини радних места на располагању бити лекари медицине рада, као и сви други специјалисти по потреби. Тиме ће се створити

Јачи надзор у случајевима повећаног обима посла

У сталним амбулантама у ХЕ „Ђердап 1“ и ХЕ „Ђердап 2“ ординирају лекар специјалиста медицине рада и две медицинске сестре – на по четири и осам сати дневно. У време појачаних ремонтних и ревитализационих радова, поред њих, ангажује се и медицински техничар, који дежура током обављања повећаног обима посла, ради благовремене интервенције у случају нежељених инцидената. У случајевима када радник мора да обави одређене специјалистичке прегледе или да се подвргне лекарском третману у већим градским центрима, ван места становања, радна организација му, такође, помаже у обезбеђењу превоза, смештаја или набавци потребних лекова.

услови за обављање превентивних лекарских прегледа током читаве године, а на основу информација о здравственом стању запослених, предузимаће се оптималне мере за његово побољшање. А чак 425 запослених у ПД „ТЕ-КО Костолац“ који имају лекарске налазе о потреби рехабилитације, осим тога, ове ће године боравити у специјализованим здравственим установама и бањима.

Редовно се, односно у законским роковима, обављају и периодични прегледи машина од стране овлашћених установа, што је услов за добијање сертификата, односно стручних налаза да су и оне безбедне за рад. Периодични сервиси и годишњи ремонти користе се за отклањање крупнијих недостатака и тиме се смањује ризик од повреда. Врше се и испитивања микроклиме у циљу испитивања микрофизичке штетности и на тај начин у целини се побољшавају услови рада.

Праћење свих фактора за 399 радних места

Заштити здравља и живота радника од опасности које прете на раду од повреда и професионалних обољења посвећује се у ПД ХЕ „Ђердап“ посебна пажња. Како сазнајемо од Милана Степановића, руководиоца Центра за заштиту радне и животне средине, ова област се на нивоу ПД реализује у оквиру овог центра, пошто се заштита здравља и живота радника тесно преплићу са проблематиком заштите радне и животне средине, нарочито у сфери утицаја технолошких процеса на услове рада и спољну средину. Заправо, преко центра се остварује координација, док се у огранцима и секторима реализују конкретне активности у свим областима заштите, укључујући заштиту здравља запослених. Одлуком директора ПД ХЕ „Ђердап“ одређена су стручна лица за сва четири огранка, односно у Сектору за одржавање приобаља у Пожаревцу, да се старају о доследној реализацији Закона о безбедности и здрављу на раду. Ови радници са посебним овлашћењима за свој рад директно одговарају руководиоцима организационих целина, док се преко центра реализује координација реализације читаве лезе одговорних организационо-технолошких послова директно повезаних са структуром руковођења.

Уз податак да од 2005. године „Ђердап“ има успостављен систем менаџ-

Професионална обољења нису изражена

Када је реч о професионалним обољењима, Мијодраг Читаковић каже да она нису у великој мери изражена у ПД „Дринско-Лимске ХЕ“, али извесни здравствени проблеми попут повишеног крвног притиска, дијабетеса, срчаних сметњи и поремећаја сна последица су сменског рада који је у основи врло стресан. Такве стресне ситуације нарочито су изражене у току ремонта и одговорних послова за које се захтева велика прецизност, брзина и квалитет. А поред тога, радници ангажовани на правним и финансијским пословима изложени су, исто тако, стресним ситуацијама, које доводе до здравствених проблема.

мента квалитетом према захтевима стандарда (ISO 9001), а од 2008. године систем менаџмента животном средином (ISO 14001), Степановић истиче активности на увођењу и система менаџмента здрављем и безбедношћу на раду (ISO 18001). У погледу нормативног уређења ове области додаје да је крајем прошле године донет и Акт о процени ризика за сва радна места, укључујући и радну околину, на основу праћења свих фактора у процесу рада и могућих опасности штетности које могу да доведу до повреда или нарушавања здравља извршилаца послова и радних задатака на 399 радних места, где је тренутно распоређено нешто више од 1.000 запослених.

– У оквиру здравствене превентиве и заштите, у ПД ХЕ „Ђердап“ обезбеђени су периодични лекарски прегледи за све запослене, а не само за раднике на одређеним радним местима са повећаним ризиком који су законски обавезни – истиче Ружица Констадиновић, руководиоца Одељења за заштиту радне и животне средине ХЕ „Ђердап 1“, уз нагласак да се посебна пажња посвећује здравственој превенцији запослених жена. Њима се, између осталог, омогућују редовни специјалистички онколошки прегледи.

У сарадњи са организацијом синди-

ката редовно се организује слање радника на рехабилитацију у одговарајуће центре и бањска лечилишта у Србији. Око стотину радника, у складу са препорукама лекара, годишње користи ове услуге у просеку десетак дана.

Бањски третман у два циклуса

На нивоу ПД „Дринско-Лимске ХЕ“ плански и редовно спроводе се програми здравствене заштите, рехабилитације и рекреације радника, који укључују систематске лекарске прегледе, бањске третмане, рекреативне екскурзије и коришћење спортско-рекреативних садржаја, а све у циљу повећања психофизичке способности запослених. Тим програмима подједнако су обухваћени сви радници, како они у производњи тако и радници у администрацији.

И ове године, у пролеће, спроведен је систематски лекарски преглед који је прошло преко 450 радника, а он је нарочито обавезан за запослене чија су радна места изложена повећаном ризику. Поред тога у наредном периоду биће спроведен и додатни специјалистички преглед за око 70 жена. Лекарски прегледи спроводе се сваке године и њима се утврђују радне способности запослених, посебно оних

У ПД „Дринско-Лимске ХЕ“ прописане мере заштите уведене у пуном ефекту

који раде на одговорним и специјалним радним местима. Ради се, углавном, о превентивним контролним прегледима, али у неким случајевима и о раном дијагностиковању болести у вези са радом, што захтева додатно лечење. На основу извршених прегледа доносе се одговарајуће одлуке које су битне за прављење планова за идућу годину.

Када је реч о бањском третману он се углавном спроводи у два циклуса. Први део је остварен до 1. јула, имајући у виду да од тада почиње највећи обим радова у хидроелектранама ПД „Дринско-лимске“, и то на ревитализацији (ХЕ „Бајина Башта“ и ХЕ „Електроморава“), али и ванредним пословима, попут ремонта затварача агрегата Х-1 у ХЕ „Бајина Башта“, који ће трајати до друге половине августа. Други циклус бањског лечења за раднике наставиће се током септембра и октобра и у периодима када се послови буду обављали у мањем обиму.

– Ове године третман у бањским лечилиштима (Врњачка Бања, Бања

Ковиљача, Нишка Бања) добило је око 70 радника ПД у ванремонтној сезони, за раднике је организовано периодично коришћење базена и сала за рекреацију, а све у духу повећања физичке кондиције и психофизичких способности – истиче Мијодраг Читаковић, директор ПД „Дринско-Лимске ХЕ“. Поред наведених програма, радницима је омогућено учешће у спортским играма и такмичењима. Читаковић у том смислу истиче подједнако добру сарадњу и са синдикалном организацијом и са радницима, као и са здравственим, рехабилитационим и туристичким установама у којима се спровode наведени програми. ПД „Дринско-Лимске ХЕ“ велику пажњу поклања превентивној здравственој заштити запослених и спровођењу прописаних активности. У том смислу, једна од значајних мера је обавезно коришћење ХТЗ опреме коју радници добијају сваке године, а захваљујући томе у протеклом периоду било је веома мали број повреда на раду. Чита-

ковић наглашава и да ће дисциплиновано понашање на радном месту, као и увођење прописаних мера, у пуном ефекту дати добре резултате, јер је реч о веома тешким и захтевним пословима. Првенствено се то односи на ремонтне радове и активности на рехабилитацији агрегата ХЕ „Бајина Башта“ и ХЕ „Електроморава“, као и у припреме за ревитализацију ХЕ „Зворник“ и „Лимске ХЕ“ које су увелико у току и изискују појачано радно ангажовање.

Служба за безбедност и здравље на раду на нивоу ПД брине се о спровођењу мера и активности усмерених на стварање и развијање свести о потреби здравог начина живота и рада, као и мера за одвицавање од штетних навика, обичаја и понашања на раду. У том смислу предузете су најоштрије мере за забрану пушења у свим затвореним просторијама и спроведене су строге контроле противпожарних апарата, с обзиром на то да су хидроелектране стратешки објекти од великог значаја за привреду Србије.

Дистрибутивна привредна друштва

Прегледи мањи трошак од боловања

У складу са Законом о безбедности и заштити на раду – Правилником о претходним и периодичним лекарским прегледима запослених на радним местима са повећаним ризиком, за један део запослених из Управе ПД „Електроводовина“ и Огранка ЕД „Нови Сад“, још крајем јануара обављен је периодични лекарски преглед радника који раде на пословима са повећаним ризиком. На том прегледу, који се обавља једном годишње, били су запослени у Сектору управљања и планирања конзума (из Службе за аутоматизацију дистрибуције), Сектору експлоатације (из службе МИЗ-а), возачи и монтери.

Код већег броја запослених пронађене су повећане вредности холестерола и триглицерида, тј. масноћа у крви. Битно је, стога, да је за успешно лечење поремећаја метаболизма холестерола и других масти неопходно регулисати исхрану, повећати физичку активност, редовно узимати одговарајућу терапију. Неопходно је, у ствари, да свако од запослених, ако зна најважније факторе који повећавају ризик од настанка кардиоваскуларних болести, предузме основне мере како би се избегла или смањи-

ла опасност од настанка срчаног или можданог удара.

У случају повишеног холестерола и триглицерида, потребно је: доживотно се придржавати упутства о правилној исхрани, телесну тежину одржавати у границама нормале, свакодневно се бавити физичком активношћу, смањити унос кухињске соли, алкохола и дувана, храну припремати искључиво на уљу, смањити унос меса, јести незаслађену храну, јести више разноврсне свеже салате... С тим у вези једном броју запослених код којих су констатоване повећане вредности холестерола и крвног и очног притиска одређена је забрана обављања рада на висини већој од три метра, затим, забрана управљања службеним возилом и условљено је коришћење наочара при обављању посла.

– Периодични прегледи су и због тога да би се пацијенти натерали да посете свог лекара, да би, ако је потребно, почели на време да узимају терапију. Неки радници су, стога, само привремено на боловању, уз редовно узимање терапије – каже др Душанка Ћорилић, специјалиста медицине рада у амбуланти „Електроводовине“. А код настанка кардиоваскуларних болести, велику одговорност има и генетски фактор, као и поднебље у коме живимо.

Медицина рада – на длану

У складу са одредбама Закона о безбедности и здрављу на раду, послодавац је у ПД „Електродистрибуција Београд“ именовao одговорно лице које у оквиру свог делокруга рада обавља низ значајних послова. То лице,

Здравље и безбедност – први задатак

– Извештаји о контролама у којима се наводе затечене неправилности не смеју остати без реакције – истакао је Слободан Михајловић, директор ПД „Електросрбија“. – Здравље и безбедност на раду су испред свих осталих задатака које имамо! Зато ће овај сегмент постати један од критеријума у оцењивању резултата огранака. У предстојећем периоду посебно ће се радити на томе да контрола примене мера безбедности и здравља на раду постане саставни део радних налога о чијем спровођењу ће посебно водити рачуна шефови, пословође и руководиоци радова екипа – закључио је Михајловић.

између осталог, свакодневно прати и контролише примену мера за безбедност и здравље на раду, затим прати стање у вези са повредама на раду и професионалним обољењима, као и болестима у вези са радом, учествује у утврђивању њихових узрока и припрема извештаје са предлозима мера за њихово отклањање. Припрема и спроводи, такође, оспособљавање запослених и упутства за безбедан и здрав рад, затим забрањује рад на радном месту или употребу средстава за рад када утврди непосредну опасност по живот или здравље запосленог. То лице, истовремено, сарађује и координира рад са Службом медицине рада по свим питањима у области безбедности и здравља на раду.

Како је и предвиђено одредбама Закона о безбедности и здрављу на раду, за обављање послова заштите здравља запослених, послодавац ангажује Службу медицине рада, а ПД ЕДБ је још пре више од 27 година ангажовала Службу медицине рада Дома здравља „Врачар“. ДЗ „Врачар“ је, потом, лоцирао др Васу Шуштрана, специјалисту медицине рада, у просторије ЕДБ-а, са задатком да врши лакшу координацију потреба и извршења услуга здравствене заштите радника. Убрзо су запослени стекли велико поверење у „свог“ доктора, а његова делатност је одавно превазишла ону која је била предвиђена.

Радници у амбуланти, смештеној у управној згради ЕДБ-а у Масариковој улици, обављају периодичне прегледе, вакцинацију од сезонског грипа, а овде се обавља и избор радника који су оболели од хроничних болести и који треба да иду на бањско лечење. Рехабилитационо – здравствено, односно бањско лечење обично траје 10 дана, али може да се продужи и до 21 дана, ако то захтева природа болести, на пример, ако се ради о опоравку после болничког лечења и слично. Програмом су обухваћене бање за све могуће болести – Сокобања, Врњачка, Нишка, Ковиљача, Рибарска, Луковска, Младеновац и Златибор. Овде се врше и процене потреба за доделу материјалне помоћи за дијагностику, лечење и набавку лекова, како је и предвиђено правилником, у висини од 50.000 на годишњем нивоу. У амбуланти се добија и процена здравственог стања за добијање бодова за станове, а са психологом и социјалним радником служба учествује у пружању помоћи у лечењу алкохоличара, наркомана и осталих

У ПД ЕДБ нема професионалних болести

зависника, каже др Шуштран, додајући да са Службом заштите на раду, Кадровском и Службом за људске ресурсе, медицина рада учествује у распореду на радна места оболелих радника, као и оних радника који су на инвалидској комисији добили умањену радну способност.

Мањи број повреда на раду

Запослени код др Васе долазе и по свом нахођењу, онда када им од доктора затреба савет или да се са њим консултују о лечењу и поступцима у случају болести или сумње на неко обољење. У току дана најчешће долазе да измере притисак, шећер, масти у крви (триглицериде и холестерол), прегледају плућа, а ако је то потребно, запосленима се код акутних проблема или повреда указује прва помоћ. Обука за пружање прве помоћи новопримљених радника и упознавање са опасностима по здравље, углавном везане за рад електромонтера, спада у редовне делатности службе, а обука се периодично и обнавља.

– Како су нека радна места процењена као радна места са повећаним ризиком, на пример електромонтер,

један од задатака Службе медицине рада је и да на основу постојећих ризика каже какво здравствено стање треба да има запослени да може да ради на тим пословима, а нарочито које болести не сме да има ако обавља тај посао – објашњава др Шуштран. Раде се, такође, и систематски прегледи радника који не раде на радним местима са повећаним ризиком и ти прегледи се обављају у изабраној здравственој установи, а према добијеним резултатима препоручује се даље поступање. Такви прегледи обухватају основне лабораторијске анализе (крвна слика и биохемија), преглед урина, ЕКГ, спирометрију, преглед очног лекара, ултразвук абдомена, ултразвук штитне жлезде, гинеколошки преглед за жене и ултразвук простате за мушкарце старије од 45 година.

Професионалних болести у ЕДБ-у нема, оцењује доктор Васа, а како велики број радника, око осам стотина, ради на радним местима са повећаним ризиком, 35 повреда забележених у прошлој години, од којих су 23 механичке и друге повреде, седам је забележено у току доласка и одласка са посла, а пет је „електричних“ повреда, од којих је једна била тежа.

Не тако давно, на Онколошком институту, на коме се иначе на редован преглед чека и по неколико месеци, послодавац је за жене запослене у ЕДБ-у организовао преглед дојке за евентуалну дијагностику неких промена, који је обухватио мануелни преглед, мамографију и ултразвучни преглед. Колико је то важно говори и податак да је велики број жена први пут урадио тако важан, мамографски преглед, незаобилазан у превенцији малигних обољења.

Са повећаним ризиком – 26 радних места, са 1.398 запослених

Брига о безбедности и здрављу запослених у ПД „Електросрбија“ спроводи се кроз оспособљавање запослених за безбедан рад, обезбеђивање личних и колективних заштитних средстава, кроз периодичне лекарске прегледе, контролу екипа на терену, анализу повреда на раду и боловања и реализацију свих других послова из ове области. Ова област од пре годину и по дана уређена је и према међународном стандарду OHSAS 18001:2008. Према Акту о процени ризика, у „Електросрбији“ је утврђено 26 радних места са повећаним ризиком на којима ради 1.398 запослених. За њих се једном годишње спровode обавезни лекарски прегледи и током прошле године код 58 запослених је утврђена потпуна или делимична неспособност за одређена радна места, при чему професионална обољења нису регистрована.

Драгутин Јеремић, стручни сарадник за безбедност и здравље на раду у ПД „Електросрбија“, истиче да су од посебног значаја ванредни лекарски прегледи који се у сарадњи са синдикатом једном годишње организују и за све остале запослене који желе да иду на преглед, а актив жена организује и специјалистичке прегледе за припаднице женског пола.

– Ови прегледи су од великог значаја, јер имају превентивни карактер – каже Јеремић. – Систематски прегледи су много мањи трошак од боловања, а да не говоримо о тежим болестима или губитку запосленог. То се огледа и у податку да последњих година опада број дана проведених на боловањима. И поред свих мера заштите, догађају се, ипак, повреде и све док је тако, не можемо бити потпуно задовољни. Прошле године се догодило 80 лаких, осам тешких и једна смртна повреда. Позитивно је да је значајно смањен

број повреда од електричне енергије, а да је највећи број регистрованих тзв. осталих повреда (повреде при доласку и одласку са посла, ујед паса, огреботине и слично) – каже Јеремић.

У „Електросрбији“ се посебна пажња посвећује контролама екипа на терену у примени мера за безбедност и здравље на раду. Приметно је, међутим, да у многим случајевима након утврђених неправилности, нема адекватне реакције – што обесмишљава контроле. Тако је, на пример, од почетка ове године обављено 490 контрола, а само у 19 случајева је уследила корекција зараде због утврђених неправилности.

Актом до вишег нивоа безбедности

Оснивањем ПД „Југоисток“ стекли су се услови и за формирање посебног центра за заштиту и безбедност запослених како би се побољшао ниво безбедности и здравља радника, а критеријуми за заштиту били су јединствени за све огранке. Зоран Цветковић, руководилац Центра за заштиту и безбедност запослених, стога, подвлачи да је у циљу квалитетније заштите запослених и повећања нивоа њихове безбедности крајем 2008. године донет акт о процени ризика.

– Тим актом су обухваћене све опасности и штетности које се потенцијално могу десити на радном месту, а процена ризика је урађена за свако радно место које постоји у ПД – истиче Цветковић. – Будући да је усаглашен са позитивним законским одредбама, овај акт садржи и средства и опрему

за личну заштиту на раду, а најважније је да су у њему прописане и мере за смањење ризика на радном месту. Остваривањем тих мера ниво безбедности и здравља на раду запослених подиже се на знатно виши ниво. Постојећи Правилник о безбедности и здрављу на раду је, такође, усаглашен са помнутим актом.

– Урађене су измене и допуне Правилника о безбедности и здрављу на раду са табеларним деловима, који су његов саставни део, којима су регулисана средства и опрема за личну заштиту на раду за свако радно место у складу са процењеним ризиком – подвлачи Цветковић. – То подразумева да је тачно прецизирано шта од средстава и опреме припада запосленом на сваком радном месту, као и да су одређени рокови употребе наведених средстава и опреме, односно, у ком периоду они могу безбедно да послуже сврси заштите.

У складу са актом донесена је и препорука за избор средстава и опреме за личну заштиту на раду, која предвиђа испуњење критеријума за одређени ниво квалитета тих средстава и опреме, како би се и на тај начин осигурала заштита радника и ризик од потенцијалне опасности приликом обављања радних задатака свео на најмању могућу меру. У том смислу, сада се брже и ефикасније набављају средства и опрема за заштиту. Набавка неопходне опреме и средстава за личну заштиту иде преко „Југоистока“, чиме се елиминише могућност шаренила средстава и опреме за личну заштиту на раду у огранцима, а истовремено

У ПД „Електросрбија“ знатно смањен број повреда од електричне енергије

се управо таквом унификацијом осигурава једнак квалитет безбедности и здравља на раду.

У циљу повећања нивоа безбедности запослених у „Југоистоку“, Центар за заштиту и безбедност ПД покренуо је поступак и за оснивање одељења за обуку односно оспособљавање запослених за безбедан рад. Како каже Цветковић, ово одељење ће функционисати у оквиру центра и требало би да почне са радом крајем августа. Оснивање оваквог одељења омогућава подизање образовног нивоа, свести и усавршавање поступака за безбедно обављање радних задатака. Цветковић још подвлачи и да је постојање таквог одељења од великог значаја, јер се ствара јединствена платформа у оспособљавању, као и у уједначавању таквог нивоа кадрова за све огранке по једнаким критеријумима.

Циљ – рад без повреда

У ПД „Центар“ послови у вези са заштитом здравља и безбедношћу запослених обављају се преко Службе за безбедност и заштиту здравља, која се организационо налази у Дирекцији за корпоративне послове. А у огранцима ПД ови послови се обављају преко служби за безбедност и заштиту на раду, које се налазе у оквиру Сектора за логистику. У свим овим службама, рачунајући и управу, ради девет људи са положеним стручним испитом. На нивоу ПД формиран је Одбор за безбедност и заштиту здравља у коме се налазе три представника послодавца (стручна лица која се баве заштитом) и четири представника запослених које предлаже синдикат.

– Трудимо се да континуирано унапређујемо ову област, јер је циљ који смо поставили – рад без повреда – каже Александар Јевтић, директор Сектора за квалитет и заштиту ПД „Центар“. – Добили смо и сертификат за ИМС што подразумева и ОХСАС, безбедност и заштиту здравља запослених. Прописане су процедуре за спровођење система безбедности и здравља на раду, а са њима су прописане и разне обуке људи за безбедан рад, лекарски прегледи, радна упутства. Прошле године смо усвојили Акт о процени ризика на радним местима и радној околини. На изради акта је радио тим који је био састављен од стручњака са Факултета заштите на раду из Ниша и стручних лица из нашег друштва. Актом су обухваћени сви

У ПД „Југоисток“ елиминисана могућност шаренила средстава и опреме за личну заштиту на раду

запослени, значи целокупан процес рада и сва радна места у систематизацији. Утврђено је да имамо 94 места са повећаним ризиком на којима раде претежно електромонтери. За свако радно место су прописане мере за смањење ризика, а за таква радна места и мере за које је директор ПД потписао обавезујућу изјаву да ће се оне примењивати. Доста се улаже у куповину заштитне опреме и опреме за рад. Редовно се спроводе лекарски прегледи, на годину дана за радна места са повећаним ризиком, а периодично се спроводе систематски прегледи за све запослене. Само током прошле године на рехабилитацију је упућено 83 запослена – истиче Јевтић.

Тренд смањења повреда на раду је

видан и може се пратити из године у годину. Током 2009. године, на нивоу ПД „Центар“, забележено је укупно 19 повреда, док их је током 2008. године било 23. Највећи број ових повреда није у вези са радом на електроенергетским објектима.

– Може се рећи да стални рад на едукацији запослених, праћење њиховог здравственог стања, улагање у заштитну и у опрему за рад даје резултате. Нарочито је уочљиво да су смањене повреде изазване електричном енергијом која у процесу рада у овом друштву представља највећу опасност и ризик по безбедност и здравље запослених – наглашава Јевтић.

Екипа извештача kWh

Фото: М. Дрча

У очекивању рекорда

Годишњи план производње и препумпавања воде из лисинске у власинску акумулацију реализован пре истека првог полугођа. – У току припреме за продужени двомесечни ремонт

Производни биланс „Власинских ХЕ“ за првих шест месеци ове године и никад пунија акумулација у ово доба године наговештавају нови рекорд најстаријег огранка ПД ХЕ „Ђердап“. Како нас је обавестио Митко Станков, руководилац Службе за експлоатацију, у првом полугођу вршне хидроелектране власинског система произвеле су 308,5 милиона киловат-часова електричне енергије, односно 20 милиона више од годишњег плана, који је реализован још 18. јуна. Недељу дана, потом, испуњене су и годишње планске обавезе препумпавања воде из лисинске у власинску акумулацију, што износи 83 милиона кубних метара воде. Тако су „Власинске ХЕ“, које ове године обележавају и 55 година рада, почетак другог полугођа дочекале не само са највишом до сада оствареном шестомесечном производњом, него и са потпуно пуним језером, чија кота од 1.212 метара упућује на више од 170 милиона киловат-часова електричне енергије у резерви.

Како истиче Златко Ђукановић, директор „Власинских ХЕ“, повољна хидрологија условила је овог пролећа постизање до сада највеће коте успора језера, више и од пројектом предвиђених максималних 1.213 метара. Та кота је одржавана уз помоћ „зечјих“

„Власинске ХЕ“: за шест месеци до планиране годишње производње

насипа на преливном пољу Водојажа. У августу почиње и двомесечни продужени ремонт опреме, због чега се до тада очекује појачана производња, а да би се постигла безбедна кота језера, нижа за два метра. Стекли су се сви услови да „Власинске ХЕ“ у јубиларној

55. години рада надмаше све годишње и месечне рекорде.

У међувремену овде се ужурбано обављају припреме за продужени ремонт, у оквиру којег ће бити настављен процес модернизације опреме, а све је то и увод у предстојећу ревитализацију. Поред повећаних захвата на санацији проточних (доводних и одводних) органа, предстоје и значајни радови на одржавању турбинске и електроопреме, каже Зоран Цветковић, заменик директора за производњу. За два месеца ваља обавити реконструкцију развода сопствене потрошње на ХЕ „Врла 3“, уградњу нове командне табле на „Врли 1“, преклињавање статора генератора једног од два агрегата на „Врли 4“, замену радног кола агрегата Б на „Врли 3“, уградњу микропроцесорске заштите мотора пумпних агрегата на ПАП „Лисина“, ремонт два блок трансформатора, санацију разводног постројења од 110 kV на „Врли 2“, грађевински део. Једном речју, широка лепеза

значајних захвата, које радници једне од најстаријих хидроелектрана у Србији успешно реализују годинама у сарадњи са домаћим специјализованим фирмама и институтима на простору пречника већем од 100 километара.

Ч. Драгишић

МЕЂУНАРОДНОМ КОНФЕРЕНЦИЈОМ ОБЕЛЕЖЕНА 110. ГОДИШЊИЦА ХЕ „ПОД ГРАДОМ“

Обновљиви извори и одрживи развој

Поводом 110. годишњице ујичке хидроелектране „Под градом“, у Дрвенграду на Међавнику одржана је 20. и 21. јула међународна конференција „Обновљиви извори и одрживи развој“. Конференцију је у име Владе Србије отворио потпредседник Јован Кркобабић. У присуству министара енергетике Србије и РС, Петра Шкундрића и Слободана Пухалца, представника ЕУ Ференца Симона и Милосава Рансдорфа, челника општине Ужице и Електропривреде Србије, представници регулаторних агенција, финансијских институција, произвођача енергије и опреме разговарали су о концепту и стратегији развоја енергетике у процесу придруживања Европској унији, модалитетима финансирања пројеката подршке одрживог развоја из обновљивих извора и улози произвођача и дистрибутера у одрживом развоју.

Опширнији извештај са ове конференције доносимо у наредном броју нашег листа.

А. Ц.

Нови објекти отварају перспективу

Две новоизграђене ТС од 110 kV, које су пуштене у рад у марту ове године, права су подршка у пројектовању и формирању индустријске зоне на потезу Нови Сад – Бачка Паланка

Град Нови Сад и његова околина у последњих 15 година имају интензиван развој који условљава изградњу нове електроенергетске инфраструктуре. „Електродистрибуција Нови Сад“ је у потпуности одговорила свим захтевима реализацијом својих развојних и инвестиционих планова – каже за kWh Мирко Мајсторовић, директор Огранка ЕД „Нови Сад“. На конзуму „Електродистрибуције Нови Сад“ седиште имају покрајинске и неке важне државне институције као што су покрајинска влада, универзитет, медицински центар – Институт у Каменици и покрајинска болница, као и остали битни купци. Посебно је значајна и улога коју дистрибуција има у функционисању термосистема „Новосадских топлана“.

Како истиче Мајсторовић, инвестиције су важан сегмент коме дистрибуција посвећује посебну пажњу. За ову годину планирано је за инвестирање, које се реализује заједно са купцима, око 700 милиона динара. Дугорочни циљ дистрибуције је прелазак постојећих ТС 35/10 на напонски ниво од 20 kV. Трафо-станица напонског нивоа 10/0,4 kV има 423, што значи да њихово учешће у укупном броју износи око 17 одсто. Највећи део ТС – 2.021 већ је прилагођен напонском нивоу 20/0,4 kV.

Мирко Мајсторовић

Дугорочни план развоја електроенергетског развоја конзума Нови Сад подразумева обезбеђење напонског нивоа од 20 kV за цео конзум, што ће значајно умањити учешће техничких губитака у дистрибуцији електричне енергије.

Наплата изнад 93 одсто

Што се тиче наплате потраживања у 2009. години ЕД „Нови Сад“ је испунила задатак са 99,40 одсто. У првих шест месеци може се рећи да је остварена

успешна наплата, јер је за овај период године остварен кумулативни ниво наплате од 93,43 одсто. Имајући у виду отежане услове привређивања и пад стандарда грађана биће изузетно тешко задржати постојећи ниво наплате. Укупна потраживања за електричну енергију за првих шест месеци износе око 1,6 милијарди динара, односно једнака су једној и по месечној фактури испоручене електричне енергије.

– У овој години планови наплате све теже се реализују, и то је забрињавајућа чињеница – истиче Мајсторовић. – Нажалост, транзиција и приватизација су више дуго трају и са собом носе тешке последице у погледу лоше или поништене приватизације за одређени број наших купаца, што у погледу наплате за дистрибуцију производи двоструки проблем. Изузетно се тешко наплаћује утрошена електрична енергија тих друштава, а уједно и од запослених који нередовно или уопште не примају плату скоро је немогуће остварити редовну наплату. Отежану наплату, такође, производи дејство законских прописа из марта ове године по којима у стечај одлазе сва привредна друштва која су у непрекидној блокади три године. На подручју ЕД „Нови Сад“ на списку стечајног поступка по основу тог закона је 120 таквих друштава.

У складу са новим прописима ЕДНС је увела систем и процедуре обезбеђивања потраживања за све дужнике у виду меница, гаранције банака, личних меница и хипотека на имовину. Процењује се да ће се, уз велике потешкоће, остварити наплатни задатак за јун, али биће веома тешко већ у јулу и августу, када део купаца одлази на годишње одморе. Отежане услове наплате у последњих неколико година потврђују показатељи из 2008, када је остварен ниво наплате 100,28 одсто, у 2009. је 99,40 одсто, а прва половина 2010. потврђује да ниво наплате има силазни тренд од 93,43 одсто. Нажалост, отежана наплата остварује се и код буџетских корисника,

Исправни мерни уређаји смањују губитке

који укупно дугују 90 милиона динара за утрошену електричну енергију.

У структури укупног дуга за испоручену електричну енергију домаћинства дугују 58,47, а привреда (вирманци) преосталих 41,53 одсто. Карактеристична група у категорији домаћинства налази се у распону од 5.000 до 10.000 динара, а таквих је 15.000, који дугују 107 милиона динара. Међу дужницима из привреде на челу је ПИК „Бечеј“, а следе „Монтис“, „Петар Драпшин“ и „Југоалат“.

ЕД „Нови Сад“ је за првих шест месеци ове године, захваљујући реализацији Акционог плана донетог у ЕПС-у, исказала смањење губитака за 1,53 одсто у односу на исти период претходне године. Остварени губици су мањи за 13 милиона киловат-часова или за око 80 милиона динара. Реално је очекивати да ће се остварити задати циљ од надлежних органа ЕПС-а који је определио смањења губитака за један одсто у 2010. у односу на претходну годину.

Један од главних предуслова испуњења оперативног плана за смањење губитака јесте да се у складу са њим обезбеди неопходан контингент мерних уређаја – подвлачи Мајсторовић. – Уочавају су тешкоће у оперативном смислу због континуираног недостатка мерних уређаја. Мањак бројила условљен је у знатној мери компликованом процедуром и регулативом у примени јавних набавки. У следећа два месеца, с тим у вези, неопходно је да на конзуму елиминисемо монофазна четвороцифрена бројила, јер су се купци са овим бројилима извештили да преко њих могу лако красти електричну енергију. Тих застарелих уређаја и нема много, свега неколико стотина. Битно је да се кроз инвестиције и инвестиционо одржавање ради на смањењу техничких губитака. Највеће ангажовање у циљу смањивања нетехничких губитака, који су прошле године били 8,7 одсто, одвија се у смеру откривања и процесуирања крађе електричне енергије.

У 2009. години на конзуму ЕД „Нови Сад“ украдено је 204 милиона киловат-часова електричне енергије у вредности 971 милион динара или 10,3 милиона евра. У циљу смањивања тих губитака ове године уложиће се око милион евра у куповину нових бројила, измена мерних уређаја, за радну снагу за појачану контролу мерних места итд. Сматрамо да је то најисплативије улагање и да ће уложена средства бити враћена кроз смањење губитака – каже директор Мајсторовић.

М. Филиповић

МОДЕРНИЗАЦИЈА И ИЗГРАДЊА НОВИХ ОБЈЕКТА У ПРВОМ ПЛАНУ У ОГРАНКУ ЕД ЧАЧАК

Значајан пад прекида у испоруци

Приоритет комплетној реконструкцији и санацији нисконапонске мреже. – Тендер за даљинско управљање за три ТС 35/10 kV и за други трансформатор у ТС 110/35 kV Гуча. – У првом тромесечју губици смањени за један одсто.

У првом плану у пословању Електродистрибуције Чачак налази се смањивање прекида у испоруци електричне енергије као једног од најзначајнијих параметара успешности пословања. Овај огранак ПД „Електросрбије“, са пет погона (у Чачку, Горњем Милановцу, Гучи, Ивањици и Сјеници), упркос томе што је солидно опремљен електроенергетским објектима (а међу којима су и три велике ТС 110/x, 35 ТС 35/10 и 1.486 ТС 10/0,4 kV и преко 8.000 километара водова свих напонских нивоа), акценат је ставио на модернизацију постојећих и на изградњу нових. Приоритет у пословању усмерен је и на комплетну реконструкцију и санацију нисконапонске мреже.

– Електроенергетски објекти на вишем напонском нивоу у добром стању, солидни су и на нижем напонском нивоу, а деонице 10 kV далековада раде се сваке године. Кључни проблем, стога, представља стање нисконапонске мреже – каже за „kWh“ Предраг Икодиновић, директор Огранка ЕД Чачак. – Реконструкција и потпуна санација ове мреже посебно се форсира у последњих седам-осам година. То је и разлог што је закључно са 31. децембром 2009. године на овом конзумном подручју 54 одсто ове мреже (између 3.300–3.400) на бетонским стубовима. Годишње се, наиме, ради од 200 до 300–350 километара мреже ниског напона, затим око 30 нових ТС 10/0,4, 30 километара ДВ 10 kV.

Предраг Икодиновић

Како истиче Драган Јанковић, директор техничког система Огранка ЕД Чачак, модернизовано је већ преко половине ТС 35/10 kV. Уводи се даљинско управљање са SCADA системом. Расписан је и тендер за даљинско управљање три таква објекта у Лучанима, Ивањици и Сјеници, а у плану су још две ТС 35/10 kV у Чачку и једна у Горњем Милановцу. У припреми је реконструкција заштите и даљинског управљања у ТС Чачак 2, и то напонског нивоа 110/35/10 kV. Једна од најзначајнијих инвестиције је увођење другог трансформатора у ТС Гуча 110 /35 kV, снаге 20 MVA. За ову ТС обезбеђена је

Дуг око две фактуре

Укупан дуг у Огранку ЕД Чачак, тренутно што се тиче текуће реализације, износи око две месечне фактуре. Од тога домаћинства дугују износ већи од 490 милиона, док су преостала потраживања од вирманца у износу од 360 милиона динара. Као истиче Икодиновић, основни циљ је да се наплаћује месечна фактура и за сада та динамика се спроводи. Највећи проблем су домаћинства, посебно на сеоским подручјима. У Погону ЕД Чачак критичан ниво наплате условљавају велика ромска популација и социјални случајеви. Појединачни износи дугова иду и преко 100.000 динара. Тешко иде наплата и од дужника из привреде, јер доста фирми се бори само за голо преживљавање. Највећи дужник је фирма „Слобода апарати“, која је у поступку приватизације, а чији дуг износи више од 93 милиона динара. По величини дуга следе ИКГ „Гуча“, „Магнохром Шумадија“ – Чачак и ФХД Чачак.

опрема и у току је тендер за извођача радова за тај објекат. Ова инвестиција је у вредности од преко 30 милиона динара.

А у важније инвестиције спадају и санација и реконструкција мале ХЕ „Моравица“, реконструкција 35 kV далековод Заблаће–Бресница, за који се ускоро очекује расписивање тендера, затим изградња ТС 35/10 kV Таково (заједничким средствима ЕД Чачак и фирме „Таково“) у износу од 55 милиона динара за новог купца – фабрику сладоледа. Предстоји и санација грађевинских радова у више ТС 35/10 kV, и то покривања кровних конструкција. У плану су и активности на 10 kV далеководима, а пре свега за кабловске и ваздушне водове од преко 30 километара, као и за сређивање мреже ниског напона од 200 километара, при чему се сарађује са општинама и на основу уговора заједнички се обезбеђује новац.

Према речима Икодиновића, ЕД Чачак заједно са ЕД Краљево и са ЕД „Електрошумадија“ ушла је у реализацију пројекта изградње ТС Мрчајевци 35/10 kV и реконструкције постојеће ТС 35/10 kV „Бресница“. На тој тремеђи, тако, решава се проблем сигурног напајања купаца. У току су припреме за

Са замењеним бројилима у врху „Електросрбије“

израду пројектне документације. За Горњи Милановац битно је преузимање ТС 110/35 kV од ЕМС-а, као и изградња још једне ТС 110/35 kV чиме би се решиле напонске прилике, а кренуло се и у реализацију обезбеђивања резервног напајања за ивањичку општину, и то изградњом 110 kV далековод-а Ивањица–Гуча.

Што се тиче губитака за примену акционог плана формиран је стручни радни тим. Већ две године заредом у циљу смањивања комерцијалних губитака више од планираног реализована

је замена мерних уређаја у свим категоријама. Пет екипа најмање дневно контролише и проналази неовлашћено коришћење електричне енергије. Против крадљиваца струје подносе се и кривичне пријаве за које су у Гучи, на пример, изрицане и казне затвором.

– У првом тромесечју остварен је значајан помак у смањивању укупних губитака од један одсто – наглашава Јанковић. – Још је, ипак, висок њихов годишњи ниво са укупних 15 одсто, односно са 11 одсто за техничке и са четири одсто за нетехничке (комерцијалне) губитке. Високи ниво нетехничких губитака последица је неисправних бројила, индиректних и полуиндиректних мерних група, недовољно баждарених уређаја, старих трансформатора, упркос томе што је у овом огранку пребачен план „Електросрбије“, и то за 20 до 30 одсто када је реч о замени бројила. Има тренутно око 40 одсто небаждарених бројила, а план је да таквих за три до четири године више не буде. Што се тиче крађе електричне енергије уочава се да тај тренд опада. Јер, док је у 2001/2002. години било око 100 таквих случајева, лане их је било око 45. У овој години у јануару било је 10 таквих случајева, у фебруару – седам, марту – три, или у прва три месеца 20, односно украдено је око 300.000 киловат-часова у вредности 1,1 милион динара.

М. Филиповић
Фото: М. Дрча

Резервно напајање не може да чека

На локалном нивоу у Ивањици развијена је веома добра сарадња између општинске управе и ЕПС-а. Заједнички се, наиме, реализују текући и дневни планови, па све до инвестиционих пројеката и пројекта одржавања. Како каже Радомир Ристић, председник СО Ивањица, привреда, нажалост, пролази кроз веома тежак период и док је 90-их овај град био право привредно чудо са 12.000 запослених, тај број је спао на само 7.300, а на бироу за незапослене је чак 5.700 људи. Предузима се шта се може, а има наговештаја и доласка нових инвеститора. У току је реализација инвестиције за производни погон фирме „Тисо“ („Матис“) који ће запошљавати 220 радника, затим једна италијанска фирма је заинтересована за погоне индустрије тепиха, а фабрика чарапа „Пролетер“ ускоро почиње градњу хале у којој ће запослење наћи 150 радника. У току је налажење купца и за фирму „Металац“, а у плану су инвестиције и у нове хладњаче. Са усвојеним просторним планом Голије пружају се могућности и за легалну градњу на три локалитета на општини Ивањица.

Ова општина, међутим, једна је од ретких које немају резервно напајање електричном енергијом, па Ристић примећује да је то опасност да потенцијални инвеститори одустану да улажу у пројекте. Из Министарства рударства и енергетике добијена је подршка да ЈП ЕМС подигне далековод као предуслов за ово напајање. Инвестиција би требало да започне до године да би се у 2012. завршила.

Зорица Крсмановић-Михаиловић, директор Погона ЕД Ивањица, тим поводом објашњава да је сагледавајући проблем антенског напајања општине (само један ДВ 110 kV из правца Пожеге) и прекиде у напајању који су тиме били условљени, дошло до ове иницијативе локалне самоуправе. Иницирана је изградња још једног ДВ из правца Гуче (око 23 километара). Очекује се, стога, да ће ЈП ЕМС тај објекат сада ставити у приоритет како би се већ у овој години урадила пројектна документација.

Нуклеарка је одговор за одрживи развој

Најважније је да у стратегији развоја енергетике опција нуклеарне енергије добије равноправан третман. – Од тренутка одлуке о градњи, за пројекат изградње атомске централе у свету потребно је барем 12 година, а Србија нема ни кадрове

Зоран В. Стошић, директор за истраживање и развој инжењеринга у „Ареви“, где је од пре три године истовремено и директор маркетинга за земље Југославије, сматра себе Београђанином иако је рођен у Сарајеву. У граду на Миљацки провео је најраније детињство, а потом стасавао и школовао се у Београду, где је у Институту „Винча“ добио и прво запослење. Свој Београд, и Србију, воли, али му је, са сетом помиње, остала жал што није добио плакету „Винче“ за десетогодишњи рад. У радној књижици недостајале су му две-три седмице за целу декаду.

– „Винча“ је угледан и познати институт у Европи и свету. Била би ми част да имам њену плакету – додаје. Новинару је дато да примети да би и „Винчи“ била част да је међу добитницима њене плакете име Зорана В. Стошића. Поред тога што је у „Ареви“, једној од водећих светских компанија за производњу енергије у технологијама ослобођеним емисије угљен-доксида, завредио престижну руководећу позицију, Стошић је и предавач на загребачком Факултету за електро и рачунарску технику. Држи изборни предмет на четвртој години Нуклеарна сигурност и каже да га слуша тридесетак студената, што је, сматра, изненађујуће с обзиром на величину Хрватске и развој нуклеарне технологије на простору бивше Југославије.

Прилику за разговор са господином Стошићем добили смо после његовог сусрета са менаџерима ЕПС-а средином овога месеца, о чему такође доносимо информацију у овом броју. Наше прво питање било је да ли је у иностранство отишао зато што је у Србији донет Закон о забрани изградње нуклеарки, а он се посветио изучавању нуклеарне технологије.

– Ми, тада млади људи, нисмо имали представу какве ће консеквенце имати

Зоран В. Стошић: Са нуклеаркама у окружењу, Србија није заштићена од последица евентуалног акцидента

мораторијум на нуклеарке. Веровали смо да је то тренутна ствар и да се исто тако, у неком другом тренутку, може променити. У мом случају, мораторијум није имао никаквог утицаја. У то време био сам добио стипендију немачке владе за један пројекат у тадашњем нуклеарном центру у Карлсруеу, где сам провео годину и по и радио на веома занимљивим програмима. Пошто сам се вратио у „Винчу“, осећао сам да ми је потребан онај стимуланс који дају развијене земље и компаније, тако да сам убрзо поново отишао у Немачку.

Будући да су у Србији, иако је мораторијум и даље на снази, почели разговори о коришћењу нуклеарне енергије, могућим учешћем у изградњи ХЕ „Белене“, колико је потребно времена да неки такав пројекат крене и код нас?

– Према искуствима из света, од тренутка доношења одлуке о градњи, за израду пројекта изградње нуклеарке потребно је најмање 11 или 12 година. Пре доношења одлуке, међутим,

држава мора да сазри како би могла самостално да одлучује да ли ће ући у нуклерани програм. То значи да има све потребне административне апарате и кадрове за доношење одлуке и регулативе у вези с нуклеарним пројектима. Само за то потребно је, у нашем случају, барем три године. Такође, у међувремену мора се постићи сагласност свих за улазак у овакав пројекат, јер и у Србији ће се, као и другде, појавити они који ће се баш овим поводом забринути за животну средину.

Да ли је могуће постићи сагласност свих?

– Наравно, сагласност свих је импонација. Али, зато земља мора да има стратегију развоја енергетике, којом ће се отворити врата нуклеарној опцији. То је најбитније. Важно је, дакле, да у том основном развојном документу нуклеарна енергија добије равноправан третман са осталим видовима енергије, тако да српски стручњаци и укупна интелигенција могу са аспекта друштвеноекономских и социјалних потреба да разматрају њене предности, па и основаност страха од нуклеарки. Ако смо свесни да Србија има угла још за педесетак година, већ сада се мора знати како ће се обезбеђивати електрична енергија после тога. Да

Искористити помоћ ЕУ

– Србија има врло значајан положај у региону у погледу развоја електроенергетике. Она би морала да искористи своју изузетно развијену, у поређењу чак и с Немачком, високонапонску мрежу и велики број прекограничних веза. То има ретко која земља у региону. То значи да би Србија морала да се наметне као будућа водећа електротранзитна сила у овом делу Европе и да Европској унији понуди пројекте којима ће повући напред цео регион. А енергетика овог региона је за ЕУ врло значајна. Самој Европској унији је у интересу да јача овај регион – истакао је Стошић.

ли ћемо тада моћи да купујемо угаљ за термоелектране? При томе, Србија нема излаз на море, којим је превоз угаљ најјефтинији. Ако би се рачунало на Дунав, превоз би морао да иде узводно, а то увећава цену. Такође, данас се много говори о одрживом развоју, али је питање како га обезбедити. Рецимо, у Србији се планира изградња нових ТЕ, а бојим се да се не размишља много о снабдевању угљем којег на нашем тлу неће бити за цео њихов радни век. На крају, када је реч о постизању сагласности свих, треба поменути и то да је све најскупље што је у датом тренутку најпотребније. Због тога сам убеђен да Србија треба већ сада озбиљно да размишља о нуклеарном програму.

Како се могу помирити аргументи за и против нуклеарки?

- Најважније је да Србија уведе ову опцију, а да ли ће се она искористити, то је већ следећи кораку размишљањима. Морало би, међутим, да се окренемо стварању кадра, оним стручњацима који ће гледати у будућност, а будућност није оно што треба искористити до последњег грама. Наравно, не треба занемаривати ни страх. Ипак, у окружењу Србије је 11 нуклеарки и евентуални акцидент у било којој од њих не би спасао нашу земљу од последица. Према томе, помирење аргумента ће се постићи трасирањем одрживог развоја и тиме што ћемо данас тражити одговоре на питања која ће се појавити тек за неку деценију.

Ако би се мораторијум укинуо одмах, када бисмо могли да добијемо прву нуклеарку?

- Хипотетички гледано, ако би мораторијум пао до краја ове године, а Влада и Скупштина донеле одлуке о равноправности нуклеарне опције у првим месецима наредне, на прву нуклеарку могли бисмо да рачунамо 2025. То подразумева да до 2015. одредимо локацију, обезбедимо документацију о њој, изаберемо технологију, обавимо физибилиити студије и решимо фи-

нансирање. У томе Србија може да се ослани на помоћ међународне заједнице, посебно Међународне агенције за атомску енергију (IAEA), али већ у 2011. години морала би озбиљније да се позабави приступом програму NEPIO (Програм за имплементацију нуклеарне енергије), који је незаобилазан. Пре свега, Сама Србија морала би много тога да одради.

Да ли вам је познато да је „Енерго-пројект-Ентел“ још у време СФРЈ идентификовао четири могуће локације за нуклеарну електрану на простору Србије, али да су оне под ознаком „државна тајна“?

- Да, недавно сам чуо да су те локације државна тајна, али ми уопште није јасно због чега. Ако мени, као стручњаку, покажете мапу 400-киловолтних далековода и речних токова у било којој земљи, одмах ћу вам рећи које су локације погодне за нуклеарку. У Србији, то су две локације на Дунаву, једна код „Ђердапа“, друга код Ердута. Још две локације су на југу: једна код Ниша, на току Нишаве, и друга нешто западније, на току Јужне Мораве.

Колико би учешће у изградњи НЕ „Белене“ помогло Србији да створи сопствене кадрове?

- После Другог светског рата Немачка није имала кадра за нуклеарну технологију. Створила га је на ледоломцу „Ото Хан“, градећи га и возећи, да би већ 60-их година постала водећа сила у свету. Према томе, сваки пројекат може да се користи за стварање кадра. Ипак, ту се мора мерити на прецизној ваги. Радећи на једној нуклеарки, стручњаци могу да стекну наклоност или, пак, анимозитет, због негативног сопственог искуства, према ту примењеној технологији. Такође, они се могу припремати за технологију која уопште неће бити изабрана у Србији. Колико ми је познато, ни Бугарска се још није дефинитивно определила за технологију на „Белену“. Уосталом, унапред треба рачунати на то да је стварање кадра дугорочан процес, који траје и до 30 година. Да би се добило 400 врхунских стручњака, почиње се са три до четири хиљаде кандидата. Битно је и који кадар желимо: за регулативу, технологију или управљање производњом у НЕ. У сваком случају, за школовање кадра треба се ослонити на програме Европске уније, који нуде широке могућности да се подигне ниво знања у коришћењу нуклеарне енергије - рекао је г. Стошић.

Анка Цвијановић

ВЕСТИ ИЗ ЕНЕРГЕТИКЕ

Без пада цена струје у Ирској

Даблин – Ирски енергетски регулатор упозорио је потрошаче да не очекују пад цена електричне енергије када се на јесен у потпуности буде либерализовало ово тржиште, али је наметнуо монополисти – компанији ЕСБ – да скреше своју контролу тржишта на максимално 60 одсто са садашњих 77 одсто потрошача. ЕСБ ће моћи самостално да одређује цене електричне енергије тек када испуни овај услов, што се очекује до краја године. ЕСБ ће, такође, морати да промени име или да уклони бренд из малопродајног тржишта како би подстакао конкуренцију. Шеф регулаторног тела Мајкл Тати рекао је за RTE да је овај процес либерализације трајао десет година.

Соларне електране радиле и – ноћу!

Мадрид – Шпански истражни органи открили су како соларне електране, које су преко подстицајних, односно feed-in tarifa ослобођене на државне субвенције, могу да раде „пуним капацитетом“ и ноћу. Истрага је, наиме, утврдила да су после заласка сунца неки власници сунчаних колектора пуштали у електроенергетску мрежу струју коју су добијали из агрегата на нафту, а затим су продајом те струје као „соларне“ убирали подстицајне тарифе од државе. Мундо

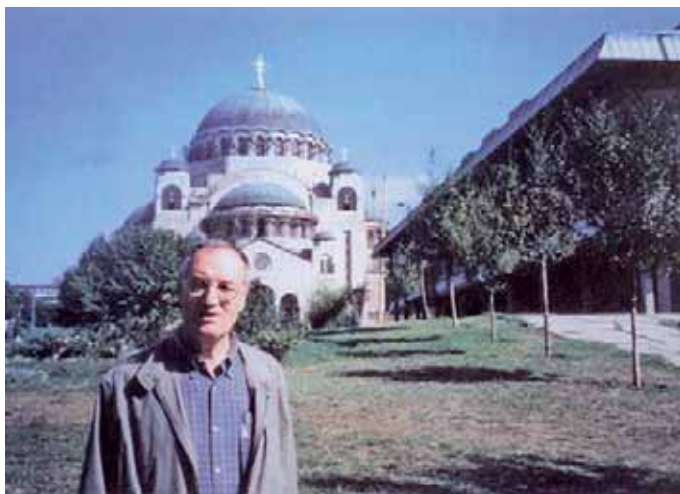
„Арева“ у Србији

- Пре три године у „Ареви“ су ми понудили да се посветим Словенији у маркетиншком погледу. Тако сам ушао у овај делокруг рада, који ме све више заокупља. Из Словеније сам, наравно, стално погледао према Србији. Следила је, потом, Хрватска, а да заинтересујем „Ареву“ за Србију било ми је потребно годину и по дана - казао је Стошић, показавши широким осмехом задовољство што је „стигао“ у Србију.

Живот са електроенергетиком

Шокантна је па и депримирајућа чињеница да Србија у протекле две деценије није изградила ниједан нови електроенергетски објекат, каже Вукота Мاستиловић, дипломирани инжењер електротехнике, који је читав радни век, најпре у „Југелу“, а потом у Светској банци и у јапанској „Номури“, посветио електропривреди

Читав радни век Вукота Мастиловић, дипломирани инжењер електротехнике, посветио је електропривреди. Најпре петнаест година у „Југелу“, Заједници југословенске електропривреде, чије је седиште било у Београду, а потом као експерт у Светској банци у Вашингтону, у којој је остао две и по деценије. Радни век, односно последњих пет година завршио је у „Номури“ из Токија, једној од највећих инвестиционих кућа у Јапану, за коју је послове радио на другом крају света

Вукота Мастиловић испред храма Светог Саве у Београду

– у Сингапору и Хонгконгу. Свој богати живот, од родне Соколовине у горњој Херцеговини, до Александрије у Вирџинији (САД), где данас живи, преко породице, пријатеља, посла, безбројних путовања, Вукота Мастиловић сажео је и у аутобиографској књизи „Осврт“.

Уз несумњиво довољно искуства да процени садашње електроенергетске прилике у Србији, али ипак признајући да овдашњу ситуацију не познаје до танчина, Мастиловић за „kWh“, најпре, истиче да је шокантна па и депримирајућа чињеница да Србија у протекле две деценије није изградила ниједан нови електроенергетски објекат.

– Ако неко не гради, обавезно пре или касније почне да стагнира. Најважније би било да у Србији почне градња, па не мора великих, може и мањих електрана – наглашава Мастиловић, додајући да додатну невољу како код нас тако и у многим другим земљама представља компликовање и бирократско одуговлачење процедуре која се односи на пројекте. Стал-

но се траже нови пројекти, допуне за њих, потпројекти и читав посао се тако одлаже у недоглед.

Уколико Србија у енергетски сектор жели да привуче стране инвеститоре, каже наш саговорник, неизбежно мора да се позабави и ценом струје. Светска банка, наиме, инсистира на томе да потрошачи осете колико коштају киловат-сати које троше. У реду је да за социјално угрожене важи ниска цена за основну потрошњу, али ако неко користи много струје, примера ради за грејање, у том случају за овакву ценовну политику нема оправдања.

СБ улагала у пројекте, а не у државне буџете

– Србија не мора да гради нуклеарне електране, али мора да буде активна и у том погледу. То је технологија која долази и треба улагати у развој кадрова који ће успешно моћи да прате светске трендове. Слично је и са обновљивим изворима енергије. Нужне су експерименталне станице у којима ће се стручњаци бавити испитивањем,

праћењем искустава других, експериментима. Треба стално ићи напред – наводи Мастиловић.

Највећи део свог радног стажа наш саговорник је стекао у Светској банци у коју је закорачио као стручњак са великим искуством у „Југелу“.

– Радио сам на месту експерта за електроенергетику. Светска банка је тада на листи запослених имала око 30 инжењера из свих области – енергетике, саобраћаја, телекомуникација, социјалне политике, здравства, тако

да је међу нама било и педијатара... У банци се у то време инсистирало на улагањима у пројекте, а не у државне буџете – истиче даље Мастиловић. – Мој посао је био да оцењујем да ли су пројекти подобни за финансирање. Најважније је, значи, било утврдити да је пројекат добар, чврст, „здрав“, а потом би на ред долазили економски и финансијски показатељи. Ми, инжењери, имали смо важну улогу и када је реч о економском преиспитивању пројекта, јер је због утврђивања трошкова било потребно знати много штошта и о радној снази, машинерији, опреми. Тако смо доносили закључке да ли је тај пројекат конкурентнији од других понуђених, а потом би он одлазио у руке финансијских аналитичара, с тим што су у мом делокругу рада биле земље Европе, Блиског истока и северне Африке.

Како каже наш саговорник, прва земља у коју је као представник Светске банке отпутовао била је Турска. У њој је радио на неколико хидроелектрана, великој термоелектрани, на преносној мрежи и на дистрибутив-

ном систему Истанбула. У Португалији је био задужен за велику хидроелектрану у којој је пречник цевних турбина достигао чак 11 метара, док је у Египту у његовој надлежности била брана највећа после асуанске, термоелектрана на природни гас поред Каира и дистрибутивна мрежа. У Јордану је радио на великој термоелектрани, као и на 380-киловолтној преносној мрежи.

– Светска банка никада није финансирала градњу нуклеарних електрана уз образложење да не може да се обезбеди права конкуренција у набавци опреме, што није давало шансу земљама у развоју да конкуришу у таквим пројектима. Додатни разлог да се ови пројекти не узимају у обзир биле су познате нуклеарне катастрофе. Тек сада је почела да се јавља идеја да би ту дугогодишњу праксу требало напустити – напомиње Мاستиловић.

Светска банка, по његовим речима, има два система финансирања. Земље које не спадају у ред најсиромашнијих могу да рачунају на зајмове са одређеном каматном стопом, дужим периодом отплате и грејс периодом. Сиромашним земљама банка даје кредит на дужи рок, на, рецимо, 50 година који могу да буду и бескаматни. Средства за такве кредитне прилично су ограничена јер зависе од донација земаља чланица Светске банке.

Југословенски пројекат за који је све било спремно да добије зајам Светске банке, али је на крају читав посао „пао у воду“ био је ХЕ „Бук Бијела“.

– Одвели смо мисију банке на Бук Бијелу, она је одобрила зајам, документа су потписана и остало је само да се добије ратификација Савезне скупштине – присећа се Мастиловић. – Црна Гора није хтела да прихвати овај пројекат због идеје о превођењу воде Таре у Морачу. Влада СФРЈ је обавестила банку да Савезна скупштина не може да ратификује овај документ. Да је било другачије ХЕ „Бук Бијела“ била би завршена још крајем седамдесетих година прошлог века – каже наш саговорник.

Из средстава СБ – ХЕ „Бајина Башта“, ХЕ на Неретви, у Вишеграду

Један од првих електроенергетских објеката који је на подручју бивше Југославије финансирала Светска банка била је, иначе, Хидроелектрана „Бајина Башта“. Из истог извора стигла су и средства за хидроелектране на Неретви, као и за ХЕ у Вишеграду. На другој страни Светска банка није улагала у југословенски термосектор. Једноставно, није било толико новца да се подмире све потребе једне земље, али ни Југославија није конкурисала за финансирање неке термоелектране.

– Преносна мрежа је била посебна прича, а крупан искорак у њеном „хватању корака са светом“ било је прикључење рада тада нове ХЕ „Ђердап“, сећа се наш саговорник рада у „Југелу“. Када је почела дискусија како да се електрана повеже појавиле су

се две струје. Једна, традиционална, залагала се за шест 220 киловолтних водова, по два за Зрењанин, Београд и Бор. Нама у „Југелу“ се чинило да би требало ићи на већи напон, али то није било лако прогурати. У помоћ нам је прискочио Франсоа Каен, који је тада важио за најпознатије име у свету електроенергетике, са чувене Високе електротехничке школе у Паризу, који је без икакве резерве подржао нашу идеју уз уверљиве аргументе. Тада смо први пут у Југославији „изашли“ на нови, квалитетнији ниво европске мреже – запажа Мастиловић.

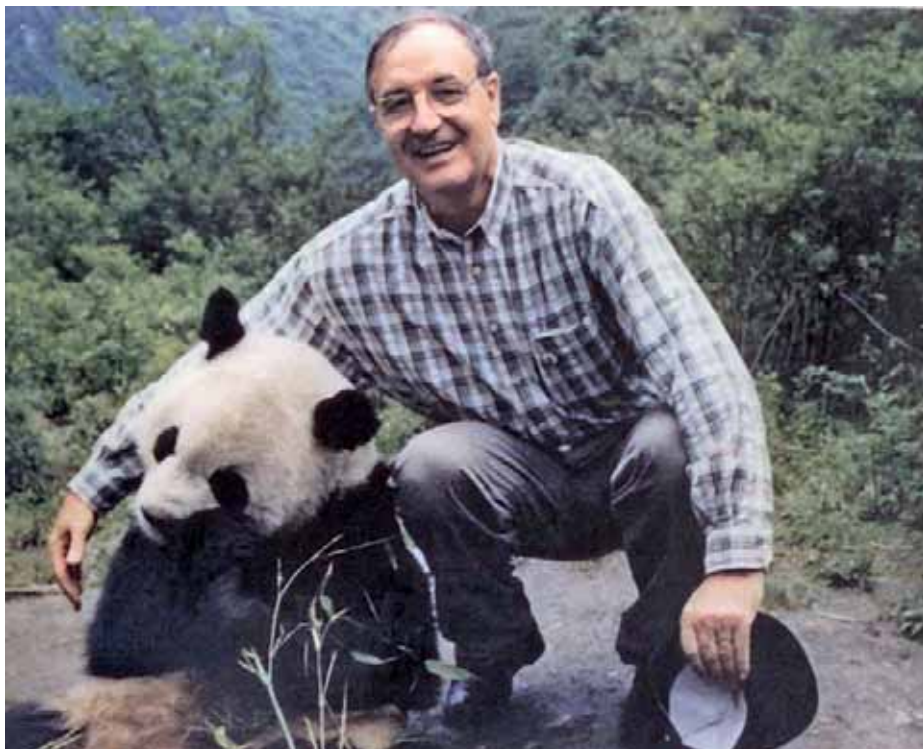
Следећи корак била је градња 400-киловолтног преносног прстена који је обухватао читаву некадашњу земљу. За овај посао Југославија је добила највећи зајам Светске банке. Други део новца неопходног да се овај пројекат спроведе у дело обезбеђен из дугорочног кредита који је Немачка дала Југославији уместо исплате ратне одштете.

Још један пројекат, на који се електроенергетичари често враћају, потиче из времена када је Мастиловић радио у „Југелу“.

– Са др Недељком Комненићем припремио сам елаборат о могућем извозу електричне енергије из Југославије у Италију помоћу подморског кабла са једносмерном струјом високог напона. Тај елаборат је имао првенствено намену да скрене пажњу на постојеће неискоришћене хидроенергетске ресурсе дуж Јадрана, независно од тога да ли ће бити грађене за домаће потребе или за извоз. Том приликом први пут указали смо и на могућност градње термоелектрана у Гацку, Ливну и Дувну које би користиле локални нискокалорични угаљ. Елаборат је успео у својој тактичкој намери, па је дошло до градње више електрана дуж приморја, без обзира на то што никада није остварена интерконекција са Италијом – истиче тим поводом Мастиловић.

У инвестициону кућу „Номура“ наш саговорник је, како каже, прешао када је Светска банка почела да пропугира предности приватизације, да види како се у пракси спроводи оно што се прокламује. Ту је радио на електроенергетским пројектима у југоисточној Азији, од којих као најзанимљивије издваја пројекат термоелектране на Филипинима, која као погонско гориво троши љуске пиринча, као и неколико електрана у Кини и Индији.

М. Перовић

Са пута по Кини

Без пара нема развоја

„Јужни ток” разбуктао страсти и повукао лавину негодовања за све оно што у протеклој деценији није учињено за развој домаће електроенергетике. – Замерке властима за неспособност привлачења страних инвеститора

Недавна посета македонског председника Иванова Русији и куртоазност Медведева датом изјавом да се и Македонија може краком прикључити магистралном гасоводу „Јужни ток” за трен су подгрејале већ замрзнуте наде овдашње стручне јавности у некакву бољу енергетску перспективу државе. Јер, само неколико дана након овог сусрета на државном нивоу, први човек руског „Гаспрома” Алексеј Милер јасно је, наиме, указао да брзог решења за прикључивање Македоније планираном магистралном гасоводу нема, односно да је за такав озбиљан подухват главни предуслов економска исплативост целог пројекта. А који, најпре, треба анализирати и изградити, а потом – и врло детаљно одредити вредност.

Ова последња и, по свему судећи, нова неуспешна лобирајућа иницијатива призивања страних инвеститора да помогну развој електроенергетике Македоније покренула је лавину аргументованих критика за све досадашње промашаје када је реч о електроенергетској будућности државе. Прво су реаговале опозиционе партије, које су властима замериле за незаинтересованост да се овај проблем хитно решава, али и за нестручност у могућностима привлачења страних инвеститора. Није нормално, поменуто је на бројним конференцијама за новинаре, да ниједан енергетски тендер што се међународних партнера тиче нема позитивни исход. И то, рецимо, упркос јавно декларисаном интересу једног енергетског гиганта, као што је RWE за концесионарство у изградњи хидроелектрана „Чебрин” и „Галиште”, вредних 700 милиона евра. Ни у три наврата, тако, договор са Немцима није постигнут. Ни за планирану изградњу ХЕ „Бошков мост”, истакнуто је такође, а чија реализација кошта скромних 60 милиона евра, ни по четврти пут на јавним позивима није

ХЕ „Козјак” једина инвестиција у протеклих двадесет транзиционих година

пронађен заинтересован инопартнер. Власт, међутим, обећава развојне инвестиције од три до осам милијарди евра у домаћу енергетику(!), а да од тих силних пара за четири године није издвојен ни евро за градњу неког производног капацитета за електричну енергију, упркос томе што су ресурси и потенцијали крајње ограничени, а дефицит са струјом све већи. Неодговорно понашање најбоље се огледа и у томе што су државни органи, упркос финансијским проблемима државе, спремни да издвоје чак 250 милиона евра за започету изградњу непродуктивних инвестиција – историјских споменика, цркава, музеја и позоришта, уместо да део тих инвестиција усмере на отварање нових рудника угља, на изградњу неке термоелектране или хидроелектране за производњу струје, односно за преко потребне развојне пројекте у Македонији.

Стручна јавност, уз то, истиче и још неке чињенице због чега је Македонија дошла у такав енергетски ћорсокак. Јер, у протеклој 20-годишњој транзицији сасвим је била запостављена изградња главне инфраструктуре за даљи друштвени развој земље, а посебно у делу електроенергетике и за то време изграђена је, на пример, само ХЕ „Козјак” крај Скопља, и то са ограниченим енергетским производним потенцијалом од само 180 милиона

киловат-часова годишње. А, истовремено, распродата је и сама стратешка инфраструктура, која је као главна задржана у друштвеној својини у скоро свим развијеним земљама Европе. Такву судбину доживео је и енергетски најзначајнији капацитет – Скопска рафинерија, која је одавно и за скроман износ од неких 700 милиона марака продата грчком „Хеленик петролеуму”. Подједнако исхитрен и апсолутно штетан потез била је и продаја македонских дистрибуција аустријском концерну EVN, који је

за 200 милиона евра (враћена инвестиција још у другој години пословања!) добио на поклон не само нисконапонску него и средњенапонску мрежу, комплетну инфраструктуру, све потрошаче у држави, седам мањих хидроелектрана, а у наслеђе и све дугове купаца за преузету, а неплаћену електричну енергију. И македонски Телеком који је био изграђен улагањима самих грађана (свако је за телефонски прикључак морао да издвоји тадашњих 1.000 марака), а који је доносио сасвим добре приходе и компанији и држави, својевремено је продат за само око 360 милиона евра, а што је експресно враћено пословањем мађарских гасда, који су до сада само на име дивиденди радницима исплатили три пута више средстава од ове купљене македонске аквизиције.

Вероватно све ово, а не само покушај да се искористи македонско традиционално православно пријатељство за Русима, разлог је свим тим критикама домаће јавности. Више него сигурно је и да руски гигант „Гаспром” и у повезивању Македоније краком на магистралу „Јужни ток” првенствено гледа свој интерес. И то независно од тога што руска држава још није испунила део обавезе да Македонији врати средства од око 60 милиона долара клириншког дуга још из времена поделе бивше заједничке државе.

С. Новевски

Киша „појачала“ извоз

У свим хидроелектранама у БиХ због обилних киша повећана је производња електричне енергије, и уколико се овакав темпо настави, њихови годишњи планови ће бити испуњени већ у октобру. Такву претпоставку потврђују у Електропривреди БиХ где кажу да су до сада њихове хидроелектране већ реализовале око 80 одсто годишњег плана производње. Од планираних 1.060, Хидроелектране на Требишњици већ су произвеле око две трећине гигават-сати. „Временске прилике свакако иду на руку пословању свих хидроелектрана у БиХ. Велике количине кише и воде доприносе већој акумулацији тако да је сразмерно томе увећана и производња струје“, наводи Благога Марковић, извршни директор Хидроелектрана на Требишњици.

Влатко Међугорац, портпарол ЕП ХЗХБ, каже да је њихових шест хидроелектрана у првих пет овогодишњих месеци, у односу на исти период лане, дало 30 одсто више струје. Уз кишу и за ХЕ повољне услове, по његовим речима, ово предузеће већ је испунило велики део овогодишњег плана. И Хидроелектране на Неретви, чији је предвиђени биланс за ову годину 1.500 гигават-часова, већ су испуниле

ХЕ на Требишњици увећале производњу струје

80 одсто плана. „Првих овогодишњих пет месеци су за производњу струје најбољи у последњих петнаест година, достигли смо расположивост капацитета од готово 100 одсто, што је свакако успех“, рекао је Адис Бубало, директор овог предузећа.

У три електропривреде БиХ, како јављају медији, истичу да ће већа производња струје утицати на боље финансијско пословање предузећа, и да ће дневни, недељни и месечни вишкови ићи на тржиште. Ако се пође од чињенице да је цена гигават-сата струје из хидроелектрана три пута нижа од оне која је произведена у термокапацитетима, јасно је да ће пословање електропривреда бити побољшано, навео је Бубало.

У БУГАРСКОЈ

Скупљи струја и гас

Од 1. јула, упркос притисцима синдиката да се избегне поскупљење енергената у време економске кризе, у Бугарској важе нове веће цене струје и гаса. Државна комисија за регулацију енергије и воде одобрила је поскупљење електричне енергије за, у просеку, 1,7 одсто и природног гаса за 24,6 процената због поскупљења увозног руског гаса и јачања долара. Повећање цена не премашује 30 одсто, колико је тражио главни бугарски увозник и дистрибутер гаса „Булгаргас“. Поскупљење гаса, како је јавио Ројтерс, утицаће и на цене грејања у Бугарској, које ће поскупети у просеку за 11,7 процената.

ХРВАТСКА

Коригован проценат поскупљења струје

Струја ће у Хрватској поскупети осам од девет одсто. Дакле, готово упола мање од најављеног у претходном захтеву који је Хрватска електропривреда упутила Министарству привреде ове земље, рекао је за ХТВ Лео Беговић, председник управе ХЕП-а. До корекције захтева за поскупљење дошло је, како је навео, због добрих пословних резултата компаније и смањења дугова ХЕП-а. Одговора на питање – када потрошачи могу да очекују скупље рачуне, за сада, међутим, нема. То, по речима Беговића, одлучује ресорно министарство.

ЦРНА ГОРА

Шпанци граде ветроелектрану на Можуру

Представници Владе Црне Горе и шпанског конзорцијума „Ферса“ потписали су уговор о закупу земљишта и изградњи ветроелектране на локалитету Можура. За реализацију овог пројекта биће потребно 65 милиона евра. Уговором је обухваћен закуп државног земљишта од 502.860 квадратних метара у општинама Бар и Улцињ и изградња ветроелектране инсталисане снаге 46 мегавата, рекао је Бранко Вујовић, црногорски министар економије, додајући да је предвиђена и могућност продужења закупа за додатних десет година, уколико такав корак економске анализе покажу оправданим. Црна Гора се, по његовим речима, обавезала на откуп укупне произведене струје у периоду од 12 година.

Акционари без дивиденди

Упркос лане оствареном профиту од 4,14 милиона евра, Електропривреда Црне Горе акционарима неће исплатити дивиденду – констатовано је на седници Скупштине акционара ове компаније у којој држава има 55, а италијанска компанија А2А 43,7 одсто акција и право петогодишњег менаџерског управљања. Електроенергетски биланс је испуњен и обезбеђено је уредно снабдевање потрошача струјом. Након 14 година пословања са губитком исказан је пословни резултат са профитом, а што појачава уверење да је компанија коначно изашла из финансијске рецесије, казао је Ранко Војиновић, помоћник извршног директора ЕПЦГ.

Према његовим речима, средствима из добити по закону морају да буду санирани губици књижени у претходним годинама. Ипак, истакао је Војиновић, менаџмент и управа компаније могу да најаве да ће се Скупштина акционара ускоро позабавити и питањем поделе дивиденди.

М. П.

БИОСКОПИ

„ЧАРОБЊАКОВ ШЕГРТ“

Николас Кејџ и Моника Белучи

Студио „Волт Дизни“, продуцент Цери Брукхајмер и редитељ Џон Туртилтоб, творци франшизе „Национално благо“, представљају филм „Чаробњаков шегрт“ – иновативну и невероватну романтичну комедију о чаробњаку и његовом беспомоћном помоћнику који се нашао усред сукоба између добра и зла. „Чаробњаков шегрт“ је комбинација авантуре и комедије, заснована на истоименом сегменту Дизнијевог цртаћа „Фантазија“, који је снимљен према делу француског композитора Пола Дике (из 1890. године) и Гетеовој балади (1797).

Балтазар Блејк (Николас Кејџ) сјајан је чаробњак у савременом Менхетну који покушава да одбрани град од свог исконског непријатеља Максима Хорвата (Алфред Молина), којем овога пута у ђаволском науку помаже и злокобни илузиониста Дрејк Стоун. Балтазар то не може да учини сам, зато регрутује Дејву Статлера, наизглед просечног момка који испољава скривени потенцијал да буде његов протеже. Чаробњак даје свом невољном помоћнику убрзан курс из уметности и науке о магији и, заједно, ови невероватни партнери покушаће да зауставе силе зла. Дејву ће бити потребна сва храброст коју може да скупи како би преживео обуку, спасао град, освојио Беки, девојку у коју је заљубљен, и постао чаробњаков шегрт. У овој филмској бајци

глуми још и Моника Белучи, која игра чаробницу Веронику, Балтазарову давно изгубљену љубав.

ПОЗОРИШТЕ

ТВРЂАВА ТЕАТАР

Други фестивал „Тврђава театар“ биће одржан од 11. до 20. августа у Малом граду Смедеревске тврђаве. Прво издање овог амбијенталног позоришног фестивала било је успешно и дало је добру интонацију. Изузетна лепота простора Смедеревске тврђаве даје посебну атмосферу свакој представи, а публици посебан угођај, о чему сведочи и прошлогодишњи број посетилаца који је износио више од 20.000.

Бранислава Лијешевић, уметничка директорка фестивала, најавила је за отварање спектакуларну шпанску представу „Do do land“ Театра Пухо из Сан Себастијана у

којој извођачи, уз помоћ специјалног крана, играју на великој висини, око 20 метара изнад тла, као на небеској позорници. Театар ХКД из Ријеке гостоваће са представом српског аутора Душана Спасојевића „Метак за све“ у режији Немање Ранковића. У главном програму биће и домаће представе „Свирај то поново, Сем“ Београдског драмског позоришта, „Румунија 21“ Народног позоришта из Ужица, „Буђење пролећа“ Малог позоришта „Душко Радовић“, затим „Путујуће позориште Шопаловић“ у извођењу Краљевачког позоришта, „Кате Капуралица“ Народног позоришта из Сомбора, „Човекова трагедија“ Новосадског позоришта „Ујвидеки синхаз“ и „Прослава“ Атељеа 212.

Последње вечери у част награђених на тврђави ће поново наступити „Ујвидеки синхаз“ са драмом „Сан летње ноћи“, по Шекспиру, у кореографији Ласла Бобиша, Ласла Будаија и Илдико Ђенеш, у режији Золтана Пушкаша. У пратећем програму на градском тргу гостоваће Театро Павана из Амстердама са перформансом „Колорс“ и представом за децу „Фолети“, као и Театре ен Вол из Сасарија, са представом „Бригада за хармонизацију града“.

ФЕСТИВАЛИ

БЕЛЕФ

Београдски летњи фестивал (БЕЛЕФ) биће одржан од 15. јула до 8. августа под слоганом „На новом таласу“. Централни догађаји посвећени су обележавању 30-годишњице новог таласа, тако да ће у оквиру музичког програма фестивала наступити кључни бендови осамдесетих на простору бивше Југославије. БЕЛЕФ 2010. ће бити отворен концертом „Дисциплине кичме“, а настављен наступима петком и суботом на платоу иза Природњачког музеја. Учествоваће: Јура Стублић и „Филм“, Дарко Рундек и „Карго оркестар“, Даворин Боговић са својим бендом (екс „Прљаво казалиште“), „Булдожер“, „Лачни Франц“, „Електрични оргазам“, „Дисциплина кичме“, „Обојени програм“, Лајнер и Хрњак – Поздрав „Азри“ и други. Концерти нове рок сцене из региона, у оквиру којих ће наступити три до четири бенда, предвиђени су недељом, та-

кође на платоу иза Природњачког музеја. Програм БЕЛЕФ-а, обухвата и концерте класичне музике.

Даворин Боговић

Први пут, ове године, у сегменту визуелног програма биће реализован „Отворени биоскоп“, на Калемегдану, код споменика Победнику. Овај програм представља фестивале из региона, кратког метра, алтернативног, ауторског и документарног филма. Млади и искусни редитељи добијају шансу да се представе београдској публици. У селекцији је ретроспектива српског авангардног и алтернативног филма, као и филмови забрањени без забране, које српски дистрибутери нису никада уврстили у биоскопски репертоар. Случајни и намерни посетиоци Калемегдана моћи ће да погледају филмове и сазнају који фестивали представљају филмско стваралаштво те врсте. Након пројекција филмског програма, биће одржавани ди-џеј програми алтернативне рок музике. Улаз на те програме је бесплатан.

У сегменту „Сцена“, планирана је реализација мултимедијалних представа и перформанса. Сцена БЕЛЕФ-а ове године је у покрету. Креће се од Кнез Михаилове, преко Калемегдана до Ушћа. Њом доминирају савремени плес и театар покрета, чине је Међупростор, Три сестре, Параноја шик, Рика у блоку, Балкан нови покрет, гостовање атрактивног музичког циркуса из Француске „Urban rabbit“, али и модна ревија посвећена осамдесетим.

Визуелни програм БЕЛЕФ-а обележиће Асоцијација за савремену уметност „Bildetage“ из Беча, одакле стижу млади уметници, али пре свега дело Владе Величковића „Застављени тренуци времена“, највећа отворена изложба коју чине инсталације на фасади Дома Народне скупштине.

50. ГУЧА

Уз Егзит, Гуча наш најпознатији музички фестивал у иностранству и један од најпрепознатљивијих српских брендова, јубиларни 50. пут биће одржан од 13. до 22. августа, и то под слоганом „Једном се живи“. Пола века драгачевског сабора трубача обележиће надметања најбољих мајстора трубе из Србије и иностранства, публика ће моћи да ужива у концертима Горана Бреговића, Мирослава Илића, Бобана и Марка Марковића, словеначког бенда „Мањифико“, Дејана Петровића, Дејана Лазаревића и многих других. Организатори ове године очекују да посета далеко премаши пола милиона сабораца. А у част великом јубилеју улаз ће бити бесплатан. Сваког фестивалског дана биће организован целодневни програм испред Дома културе, док ће у вечерњим часовима концерти бити на стадиону. Не чуди велико интересовање из иностранства с обзиром на то да ће ове године први пут у историји сабора бити одржано међународно такмичење 15 трубачких оркестара у коме учествује и 13 иностраних оркестара. Ово такмичење на програму је у четвртак, 19. августа, на стадиону, а о победнику ће одлучивати жири међу којима ће бити и универзитетски професори из Беча, Москве и Македоније.

Сабор ће прве вечери у 20 часова отворити трубачки оркестар Дејана Петровића, прошлогодишњег победника. Сваки дан биће у знаку трубе и српских специјалитета, купус из земљаног лонца, пиво и печење, детаљи који су постали заштитни знак сабора.

До сада је завршица фестивала и избор за најбољег трубача и оркестар била недељом, а ове године то ће се догодити дан раније. У суботу, у 21 час на централној бини биће такмичење за престижну награду најбољих у Гучи, најпознатијој варошици трубе на свету.

КЊИГЕ

„КОНСТАНТИНОВО РАСКРШЋЕ“ ДЕЈАНА СТОЈИЉКОВИЋА

Роман Дејана Стојиљковића који се, на до сада невиђен начин, бави историјом Ниша, прича је о нацистичкој потрази за мачем цара Константина скривеним у подземним лагумима Ниша што се десило крајем Другог светског рата.

Према легенди, клинови којима је Исус Христос био прикован за крст нестали су након његовог васкрсења. Један је уметнут као део у круни, други је стављен на врх

копља, а трећи је претопљен у сечиво мача... Онај ко буде имао у поседу ове три ствари завладаће светом. Иста легенда каже да се трећа света реликвија налази на Балкану, на југу земље коју потреса грађански рат, у граду у коме је рођен Константин Велики. У пролеће 1939. године Хајнрих Хитлер поклатио је Адолфу Хитлеру мапу са уцртаних шест праваца у којима би требало да се крећу истраживања древне аријевске прошлости. Један од тих праваца показивао је на Србију.

Пет година касније, у Нишу, официр СС Хајнрих Кан успева да пронађе локацију места које крије тајне великог римског императора. Мач за којим Хитлер толико жуди налази се испод темеља античког Науса, у збирци оружја означеној као Константиново раскршће. Али на путу који Кан треба да пређе испречиће се двојица људи: загонетни четнички мајор Немања Лукић и командант одбране града – баварски племић Ото фон Фен.

За ово дело Дејан Стојиљковић добио је угледно признање „Милош Црњански“ и био у најужем избору за НИН-ову награду. Роман има и своју интернет презентацију, а у премији је и снимање филма по књижи. „Константиново раскршће“ би требало да има филмску премијеру 2012. године.

Јелена Кнежевић

Полисе важније од крема за сунчање

Опасна сунчаница и на одмору и у викендици. – Због тровања храном, лежање у болници у Хамамету у Тунису путника коштало 1.700 евра. – Збрињавање оболелих због алергије на сунце, опекотина, убода јежа, инфекција грла и црева креће се од 85 до 880 евра!

Било да је за одмор изабрана нека егзотична дестинација у сенци палми, било да се од врелине „побегло“ у викендицу или се ужива на тераси свог дома, постоји неколико општих лекарских савета које није на одмет послушати да се лето не би провело у болничком кревету. О здрављу, наравно, треба мислити у свако доба године, али када су температуре изнад 30 степени Целзијуса, а да се не помињу оне афричке од 45 степени, све ово постаје још много озбиљније.

Први савет је, чини се, најједноставнији: да се више пажње обрати општој и личној хигијени, јер лето је време када царују цревни вируси који се шире прљавим рукама и преко загађених предмета. Дакле, што чешће треба прати руке – сапуном! Симптоми ових инфекција су у највећем броју случаја повраћање, малаксалост или пролив. Ови вируси постају озбиљан посао за лекаре када прелазе у можданице и изазивају вирусни менингитис.

За оне који крећу пут Грчке, Турске, Туниса или Египта, од крема за сунчање важније је да понесу полису здравственог путног осигурања добре осигуравајуће компаније, јер је због тровања храном, на пример, лежање у болници у Хамамету у Тунису једног путника коштало чак 1.700 евра! Збрињавање оболелих због алергије на сунце, опекотина, убода јежа, тешких инфекција грла или црева, креће се од 85 до 880 евра!

Типична летња „интервенција“ је појава сунчанице, која може да се спречи једноставно – ношењем мараме, шешира или качкета. Топлотни удари могу бити и стања опасна по живот. Зајакљеност у лицу, збуњеност и конфузија, несвестица, често и повишена температура могу изгледати и врло драматично. Понекад је, стога, пресуднија помоћ пролазника од чекања екипе лекара: болесника треба склонити у хладовину, раскомотити, освежити хладном водом по врату и челу. Треба

Појава сунчанице може да се једноставно спречи ношењем мараме или шешира

знати да топлотни удар најчешће погађа хроничне болеснике, изнурене и гојазне особе, али не штеди ни младе и наизглед здраве и праве. На мети су и они који претерају са сунчањем, алкохолом или тешком храном.

Лети, без обзира на то где се налазимо, на послу или одмору, најважније је да уносимо довољно течности. И то током целог дана, јер када се осети жеђ, већ је касно. Такође, веома је важно појити децу, јер су малишани уз особе старије од 65 година под највећим ризиком да дехидрирају, односно да организам изгуби течност.

Најбоље је освежавати се и надокнађивати течност обичном, негазираном и умерено хладном водом, као и млеком и воћним соковима. Веома је, такође, важно расхлађивање под тушем, а на радном месту или на јавном месту у близини неке чесме или постављених цистерни са пијаћом водом, потребно је поквасити руке и подлактице, врат и главу.

Слабост, малаксалост, тремост,

поспаност, презнојавање и потиљачне главобоље су знаци упозорења да вредности крвног притиска „скачу“ или падају, па треба потражити савет лекара. Ово важи и за млађе особе које се излажу опасном „коклету“ стреса, недовољног сна и врућина.

Тровања храном изазвана стафилококом или салмонелом, било породичног типа било у колективима, оно су што редовно иде уз лето, високе температуре, али и непажљиво руковање намирницама и смањену хигијену. Доктори апелују да се, пре свега, води рачуна о термичкој обради намирница. У недовољно куваном или печеном месу крију се највеће замке, али је врло важно и воће и поврће опрати хигијенски исправном водом. Свако подгревање куваног јела носи ризик да се развије салмонела, а опрез је важан и при конзумирању хране из лименки. Савет је да се води рачуна о року трајања, као и спољном изгледу лименке, које ако су надуване или оштећене треба бацити.

У тесној вези са летом, мада се испољава тек када најжешће врућине прођу, јесте лајмска болест, која настаје као последица уједа крпеља инфицираног бактеријом „борелијом бургдорфери“. Ујед крпеља, наравно, не треба да буде разлог за панику, јер само је трећина тих инсеката инфицирана овом бактеријом, па према томе и потенцијално опасна. Најважније је, међутим, да се крпељ стручном руком – пинцетом, и то цео – што пре одстрани са површине коже, али не мора се због тога трчати право у Ургентни центар. Савет је да се после сваког боравка у природи особа окупа и добро прегледа цела површина коже. У случају да се појави црвенило или да је под кожом заостао део крпеља услед евентуалног нестручног вађења, као и ако је тај инсект дужи време био на телу, лекар ће преписати антибиотике, који су врло ефикасни у спречавању развоја лајмске болести.

П. О. П.

Упут за специјалисту до три месеца

Болесник и његова породица коначно убудуће мање ће времена издвајати за бирократију по домовима здравља: упуте за лекаре специјалисте, уместо месец дана, као што је сада, важиће три месеца. А упут за операцију или болничко лечење важиће, осим тога, неограничено. До сада сваки пут када у року од месец дана пацијент не би стигао да обави преглед и контролу код специјалисте или није прибавио све анализе да почне лечење у болници (или у њима није било слободних кревета) пацијент је морао да се враћа изабраном лекару по – нови упут. То је за велики број тешких болесника било непотребно мал-

третирање, јер, на пример, пацијенти који су ишли на хемиотерапију или на операције, где су листе чекања дуге, по упуте у дом здравља враћали су се и по неколико пута.

Најзад, нико више у болницама неће правити проблем око упута, ако је пацијент у болницу примљен као хитан случај. Јер родбина пацијента је до сада морала да у дому здравља прибави упут изабраног лекара за болничко лечење. Када се пацијент, такође, пребацује из једне установе у другу, упут неће морати да обезбеђује пацијент, односно његова родбина, него су здравствене установе дужне да то обаве између себе преко интернета. Да би скратили процедуре, бирократију, али и растеретили изабране лекаре у домовима здравља, Министарство здравља је променило Правилник о начину и поступку остваривања права пацијената. Прописан је рок од 15 дана у коме изабрани лекар мора да пружи пацијенту здравствену заштиту која није хитна или да му обезбеди другог лекара.

Овера књижица поново на годину дана

Из Републичког завода за здравствено осигурање је најављено да ће бити продужени рокови овере здравствене књижице за запослене и то на неодређено време. Идеја је да се овако смање обавезе послодаваца, који су до сада књижице запослених

оверавали на шест месеци. Наиме, када се полази од претпоставке да ће запосленом радни однос на неодређено време трајати у току целе календарске године, оправдано је да се здравствена књижица оверава на годину дана.

Упут од комисије, а не од лекара

У току је измена Правилника о организацији и раду лекарских комисија, којим би требало да се поједностави поступак прибављања лекарских налаза потребних за доношење одлуке комисије о продужењу боловања или инвалидском пензионисању. Како се ово односи на велики број пацијената, који се сада „шетају“ од изабраног лекара преко специјалисте, па поново до комисије, плани-

рано је да убудуће када је потребно прибавити још неки лекарски налаз или дијагностику, лекарска комисија непосредно изда налог и директно упуте пацијента у здравствену установу, чији налаз недостаје. Значи да се пацијент не враћа у дом здравља код изабраног лекара по упут, што олакшава заказивање и обављање потребних здравствених услуга.

ИСХРАНА

Литар пива за – двоје

Иако је лето незамисливо без пива, препорука је да је 330 мл за жене и 660 мл за мушкарце количина која не утиче на здравље. Судећи према телевизијским рекламама и преносима фудбалских утакмица са тек завршеног мундијала, гледање утакмица бар у Србији изгледа да је незамисливо без пива. Пиво је у тесној вези и са свим другим спортским и осталим друштвеним догађањима. Ко лети још пије воду, кад може пиво?!

Тешко је оспорити да лети, кад се седне и одахне после напорног рада, многим пиво прија највише. Много мање се говори о хранљивим и можда чак корисним по здравље особинама овог пића. Пиво садржи Бе витамин у обиљу, а врло је и калорично, чак толико да се налази у врху криваца за вишак килограма и нарочито за округли стомак, познати „пивски стомак“!

Умереним уживањем у пиву може се избећи тај стомак. У неким земљама, пре свега афричким, пиво је незаобилазан део исхране јер има релативно малу количину алкохола, а велику калоричну вредност. Састојцима пива се приписује и смањење стреса и – веровали или не – успоравање старости. Пиво је, међутим, алкохолно пиће и лекари упозоравају да због опасности од стварања зависности ваља ограничити унос пива на максималних 330 милилитара за жене и 660 милилитара за јачи пол дневно. Дакле, литар пива – пуна мера за двоје!

П. О. П.

Сладак живот

О човеку који је потекао из села Костолац којем се увек враћао, а ових дана му долази на дуже време: међу воће, цвеће, кошнице, мед и медовину

Када сам ушао у канцелу-рају Љубише Стевића, помоћника директора ПД „Термoe-лектране и копови Костолац“, за развојне програме - очекивао сам да видим седокосог дежмекастог и уморног старину који ће, ево за који дан, у пензију. Пуну пензију у коју се иде са 65 година живота и 40 година радног стажа. Кад тамо, угледах витког - не баш младића - али средовечног тамнокосог човека (који ли је овај? - помислио сам) који ми је срдечно пружио руку и представио се:

- Стевић.

Мора да је од меда овакав, опет сам помислио.

Јер, Љубиша Стевић, јунак ове приче, стручњак, машински инжењер који је учествовао у изградњи све четири електране у Костолацу, вођа машинског надзора, главни инжењер, руководи-лац и директор - познат је и као пчелар. Пчеларство му је било хоби, а за непун месец дана постаће му главна преокупација. Уз воће и сушару за шљиве.

Зато сам највише и дошао. Због тог необичног интересовања једног инжењера и директора. А кад је тако, најбоље ће бити да причу саслушам на лицу места, тамо где је имање Стевића и где су кошнице.

Одлазимо у село Костолац које је постојало док је овде, где је сада варошица Костолац и где су електране, била утрина. Када је ту почела градња староседеоци су ово место називали Нови Костолац или само - Централа. Данас мало ко то памти.

Данас мало ко памти оно послератно време када је Љубиша Стевић био дечак који је трчао за крпењачом, играо се клиса и кликера, „терао обруч“... (Ко зна шта значи то „терао обруч“, зна,

Љубиша Стевић: Пчеларство није само мед, оно је и прополис, полен, пчелињи отров, млеч...

а ко не зна не вреди му објашњавати.) Играо се тада Љуба са Ратком Костићем који му је и сад комшија, са Веришом Аћимовићем, Будом Костићем... често су се јурили по слами на гумнима где је пшеница овршена, а њих су јурили власници, трчали су по прашини сеоских сокака и купали се на оближњој Млави где је лежала смочена тежина (конопла) која ће се после тући и од ње ткати кошуље. А када се сврше сеоски послови, када се здеси затишје у пословима онда су се на раскршћима или тако неким zgodним местима приређивали супретци. Супретци су била места где се народ окупао уз велике

ватре и ту су играли, певали, ашиковали, шалили се... е па ту су около трчакарала и де-чурлија.

Данас је село Костолац велико насеље с новоизграђеним или обновљеним кућама. Кућа Љубе Стевића је стара, али у новом руху. Двориште је уредно, трава ошишана, цвеће неговано.

Медовина по Љубином рецепту

На средини дворишта је под широким кровом, нова, пре неколико година подигнута фуруна за печење прасића и сушара за шљиве. Поред дворишта је воћњак. Окућница је на осамдесет ари. А некада, пре Другог светског рата, Љубишин деда по мајци, Божидар Микић, који је у три мандата био председник општине, имао је 18 хектара. Онда дошло ослобођење, одвели га и никад се више није вратио. Земљу одузели, остало четири и по хектара. Онда дошли да откупе земљу за електрану, по цени о којој се није могло расправљати. Тако се дошло до ових осамдесет ари. Ваљ-

да се држава намирила.

Седимо на тераси и причамо. Домаћин је изнео медовину, пиће које сам справља по рецептури коју је дознао из књига, али и са неким особеним додацима, тако да је начин справљања ипак тајна. Кушам „тајну“ и изненађен сам префињеним укусом и аромом. Занимљиво је да ово пиће не спада у ракије, већ је врста вина. Има и грожда у себи.

Одавде, из овог дворишта пошао је мали Љуба у први основне, школу која је била у селу, а учитељ је био чувени Методије Војдановић. Љубиша је био одличан ђак. Из тог времена сећа се,

у четвртом разреду, када је школа добила нове клупе. А већ се морало у другу школу, још четири разреда, у Новом Костолцу, преко брда, пешице неколико километара. Скупа су ишли, Ратко, Вериша, Буда, Љуба...

Са терасе на којој седимо види се само зеленило и небо плаво у које, у даљини, стреми димњак најмлађе, последње изграђене електране.

Љубиша се уписао у косточачку Техничку школу. Наставио је да пешачи, али сада сам јер су његови другови отишли на занате. На факултет је Љубиша отишао са Ницом Кузмановићем, другом још из осмогodiшње школе. И он се касније запослио у Електропривреди. Отишао је у пензију пре недељу дана. Уписали су се на Машински, у Београду. По цео дан боравили су на факултету. Веома ретко је ишао на играчке, а у биоскоп ако би продао бон за вечеру. Кад год је био слободан, трчао је кући. Дипломирао је 1969. године, па у војску, у Школу резервних официра у Загребу, техничка служба. Обучавали су се у кабинетима Војне академије која је била светски опремљена. Ту је, чини се, научио више него на факултету. После је стажирао у Смедеревској Паланци, па у Пожаревцу.

Тако је живот Љубише Стевића текао неким ухладним стазама: школа, факултет, војска, па - запослење. Запослио се у марту 1971. као машински инжењер у одржавању на ТЕ „Костолац“ од сто мегавата. Јесте да је инжењер, али и даље на посао и са посла пешачи преко оног брда, пречицом, неколико километара, као када је био ђак. И тако...

А шта долази на ред кад човек одслужи војску и запосли се? Зна се. Али не може то кад ко хоће него кад се деси. И десило се на једној заветини у Дрмну, одакле је Бојана, тада студенткиња на Вишој економској. Љуба дошао на бициклу, у фармеркама, на ногама јапанке. Бојана била у хаљини боје лила. Десила се љубав, а то кад се деси ништа није важније ни лепше. Сваки викенд је Љуба трчао за Београд, док је Бојана студирала. Годишну дана касније, 1974, узели су се. Стан

Са имања годишње се добија и по 500-600 килограма меда

је добио одмах. Могао је да бира: колики стан, у којој улици, који спрат. Тако је то тада било. Као што је било и повољних кредита којима је стан одмах опремљен. Годишну дана касније родио се Александар, а Владимир 1977. Саша је завршио исти факултет и исти смер као и отац и запослен је у ТЕ „Никола Тесла“ у Обреновцу, а Владимир је остао у Пожаревцу и ради као стручњак за одржавање електронске опреме.

Стручњак и за кошнице

Живот Љубише Стевића текао је без изненађења и ломова, бар што се тиче зацртане путање. Сада, после женидбе, преостало му је да се посвети послу и породици. Напредовао је.

Почиње градња Блока А 2 од 200 мегавата. Љубиша је руководио машинског надзора. Све је готово 1980, па прелази на ТЕ „Дрмно - Костолац Б“ и ту је водио машински надзор главног погонског објекта, а кад је ова ТЕ пуштена у погон постао је главни инжењер техничке припреме. Да се ова прича не би претворила у биографију, прелетећемо преко низа функција које су се смењивале и задржати на једној - директора инвестиција, а када их у време санкција није било. У једном периоду био је и главни директор, али кратко, схватио је, каже, да није за то место, на које је после дошао Бојан Живановић. О Бојану Живановићу сам слушао и од Чеде Радојичића, колеге из „Гласа произвођача“, листа овог

Привредног друштва, а нарочито од Љубише који каже да никада ни са ким није боље сарађивао. Бојан Живановић је изненада умро од срчане капи.

- Волео бих - рекао ми је Љубиша - када бисте о Бојану написали бар неколико реченица...

После опет реорганизације, а после последње Љубиша постаје директор Дирекције за унапређење производње. Од прошле године помоћник је директора ПД за развојне програме. Богме, богата каријера.

А пчеле? О њима почиње да чита 1985. Све о пчелама научио је из књига. Нашим, али више руским. Само једну кошницу је, 1987, купио, све остале је сам правео. Постао је стручњак. Добија и по 500-600 килограма меда годишње.

- Пчеларство није само мед, - каже Љубиша. - оно је и прополис, Polen, восак, пчелињи отров, млеч... па трutowско млеко које је познато у руској литератури...

Пчеларство је наука, али и љубав. Заволе се инсекти које је човек почео да гаји још у праисторији. Љубиша Стевић полако заокружује свој живот. Проводиће све више времена на месту где се и родио. На месту којем се враћао са свих путовања и на крају и животног. Ту на огњишту Стевића. Имаће време на за размишљање о животу који је био тако пун а тако једноставан. Да га на крају заслади.

Слободан Стојићевећ
Фото: М. Дрча

Друга словенска школа

У тој гимназији школовани великани који су задужили своје време. – Школска библиотека са 18.000 књига

У Аустроугарској се увек сматрало да школовање умањује борбени дух Срба, а сувише мирољубиви граничари никако нису били zgodни за заштиту од Отоманске империје која је вековима с обала Саве и Дунава меркала плодну панонску равницу, преко ње и Беч, па и читаву Европу, успевајући повремено и привремено да запоседне део ових територија. Ово је ваљало споменути како би се докучило колико је напора, мудрости и дипломатског умећа било потребно да би се од власти добила дозвола за отварање било какве српске просветне или културне установе на тлу царевине.

Тек митрополит Стеван Стратимировић, филозоф, правник и политичар, успева да од власти добије сагласност за изградњу прве српске гимназије у Сремским Карловцима (после Кијевске гимназије, друге у словенском и православном свету). Ипак, мора се признати да је овоме допринела владарска великодушност цара Леополда Другог.

Митрополит Стефан је, заправо, од 1790. године маштао да у Сремским Карловцима установи генералну семинарију, у којој би се школовао православни подмладак, али је гимназија, ипак, била преча. Свеједно, 1794. године основао је о свом трошку једно мало клерикално уочиште, претечу потоње Богословије. Карловачка гимназија почела је с радом 1. новембра 1792. године у здању негдашње Латинске школе, настава се одвијала на латинском и немачком језику, али због недостатка школованих људи међу Србима наставу су најчешће водили Чеси и Словаци. И први директор је био Словак др Андрија Грос...

Гимназија је имала шест разреда: четири нижа („Граматика“) и два виша („Хуманиора“), а изучавали су се латински и немачки језик, историја, земљопис, природне науке, антропологија, римске старине, физика, логика и моралика, а доцније и старогрчки језик. Не зна се поуздано када је почела

да се одвија настава и на српском језику (спомињу се 1825. и 1853. година), али је познато да су захваљујући приложницима, међу којима је најистакнутији био Димитрије Атанасијевић Сабов, успели да сакупе око 325.000 златних форинти како би се изградила нова зграда гимназије. Садашње здање гимназије подигнуто је 1891. године по идеји пројектанта мађарског архитекте Ђуле Партоша, а у њој је био смештен чак и патријаршијски двор. Сматрало се да је здање било најрепрезентативнија српска грађевина у Војводини.

Колики је углед гимназија уживала најсликовитије сведочи податак да је Вук Караџић покушао да се упише, али је одбијен јер је престарио, па му је часове приватно држао Лукијан Мушички. У Карловачкој гимназији школовали су се великани који су задужили своје време, као и многи њени (али и универзитетски!) потоњи професори: Јован Стерија Поповић, Бранко Радичевић, Васа Стајић, Вељко Петровић, Дејан Медаковић, Борислав Михаиловић Михиз, Вида Огњеновић...

У гимназији је и најстарија, а свакако и најбогатија школска библиотека у Србији. Основана је кад и школа, а у фондусу чува више од осамнаест хиљада књига, међу којима су нека раритетна дела. „Четворојевањђе“ из 1562. године, „Службеник“ Вићенца Вуковића из 1554. године, па „Историја“ Јована Рајића, прва дела Доситеја Обрадовића, дела Захарија Орфелина, Вука Караџића, Бранка Радичевића...

Карловачка гимназија, њени професори и ђаци, библиотека и све остало, нажалост, пострадао је током Другог светског рата, када је читав Срем (осим Земуна) потпао под власт квислиншке творевине, Независне државе Хрватске. Уништено је и опљачкано готово све, а посебно су пострадали фрушкогорски манастири, чије су ризнице завршиле у загребачком Музеју за умјетност и обрт, а делови у приватним колекцијама. Данас је ту филолошка гимназија која негује традицију своје славне претходнице.

М. Лазић

Гимназија у Сремским Карловцима

Први поглавар обновљене Патријаршије

Благодарећи његовом труду у 1921. години основане Чешко-моравска и Америчко-канадска епархија, а четири године касније и Бихаћка

Постоји правило да нико за живота не може да добије „своју“ улицу или трг (од правила се одступило само једном, и то с таквим претеривањем да је само на територији Београда шеснаест улица, булевара и тргова добило назив по Јосипу Брозџу Титу!). Правила, такође, налажу да на овакву почаст уметници морају да причекају најмање три године од смрти, а политичари и читаву деценију. Јер, као што се зна, време је у свему најбољи судија.

Али, патријарх Димитрије улицу је „добио“ 1930, исте године када се и упокојио. У Раковици, додуше, која је тада још била само село наомак Београда. Злобници су тврдили да је такав преседан учињен јер је патријарх 22. јуна 1922. године лично венчао краља Александра и краљицу Марију, док су разумни упућивали на то да је он био први поглавар на трону обновљене Српске патријаршије.

Димитрије Павловић рођен је у Пожаревцу 1846. године. У његовој званичној биографији пише да је основну школу учио у родном граду, Великом Селу и у Београду, као и да је после петог разреда гимназије уписао богословију. Учитељевао је у Шумадији до 1970, године, када је постављен за капелана у Лапову. Када му је три године доцније умрла супруга, уписао се на Велику школу у Београду, да изучава филологију. По завршетку студија постављен је за професора Богословије, да би одатле 1884. године био рукоположен за епископа нишког.

По повратку митрополита Михаила у земљу, скупа с осталим епископима, одступио је с тог положаја и преселио се у Француску, у Монпеље, где је три године студирао филозофију и књижевност, а две године пољопривреду. Вратио се у Србију после смрти митрополита Михаила 1889. године и одмах је био постављен за државног саветника и рукоположен је за епископа шабачко-ваљевског, а 1905, након

Патријарх Димитрије

смрти митрополита Инокентија и за новог поглавара Српске цркве.

Упркос оштром противљењу Владе Краљевине Србије, скупа с војском и народом прошао је голготу Албаније и стигао на Крф, избегавајући хапшење и интернацију која није мимоишла све српске епископе који су остали у поробљеној земљи.

После завршетка Великог рата све епархије Српске цркве нашле су се у јединственој држави, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, чиме су се стекли услови и за обнову Патријаршије. Српска црква се обратила Васељенској патријаршији, као мајци цркви, а ова је издала одговарајући томос којим се сагласила о овој obnovи. У Сремским Карловцима, крајем августа 1920. године, одржан је Свети архијерејски сабор на којем је одлучено да се наша црква уздигне у степен патријаршије, а митрополит Димитрије је рукоположен за њеног патријарха.

Већ наредне године, благодарећи његовом труду, основане су две нове епархије: Чешко-моравска и Америчко-

ко-канадска, а четири године доцније Бихаћка, с тим што је обновљен и рад Браничевске епархије. У међувремену, изабрано је и шеснаест нових епископа.

Започео је у манастиру Раковица градњу зграде штампарије, у чему је имао огромну потпору архимандрита Платона, потоњег епископа бањалучког свештеномученика (убиле га усташе 1941). Штампарија није довршена зато што се у Раковичком манастиру већ налазила монашка школа. Урадио је редакцију, кажу најбољу, „Хиландарског типика“ Светог Саве, канонизовао је деспота Стефана Лазаревића, али то Архијерејски сабор није признао јер је све обављено мимо његове сагласности.

Завештањем је омогућио изградњу цркве светог Димитрија у селу Ратковићи, а уз помоћ краља Александра Првог и неколико високих приложника обнову храма Покрова пресвете Богородице, познате цркве Ружице. Помогао је покретање „Богословља“, које је и данас гласило Богословског факултета, а у Београду је основао фонд за изнемогле свештенике и њихову сирочад. Десет година је припремао јединствени Устав СПЦ, који је донет тек након његове смрти, 6. априла 1930. године.

У незваничној биографији, која се може реконструисати на основу изјава и сведочанстава која су за собом оставили пријатељи и непријатељи патријарха Димитрија, могло би се закључити да је управо од њега потекла идеја да не може бити Србин нико ко није православац и светосавац?! Ако је то тачно, онда би му се могло приписати да је преполовио српско национално биће искључивши из „српства“ све оне који су се изјашњавали као католици или муслимани. А најновија повест нас је трагично подсетила на то да кад се одвоји део националности, то са собом однесе и део територија.

М. Лазић

Сврљешки Тимок и кеј Димитрија Туцовића

Српска Венеција

Због чега је највише приватних електрана у Србији изграђено на овом подручју, како су старци из Буцака и Заглавка заглавили у буцаку, где је била Српска Бастиља и шта се може прочитати у књизи Бранислава Стојадиновића

Постојала су својевремено у Србији два привредна чуда: Горњи Милановац и Књажевац. Било је то, отприлике, између 1970. и 1985. године.

Четири-пет година потом живело се од старе славе, а онда је, од 1991, почело посрнуће, па суноврат.

Растакање привреде захватило је, наравно, целу земљу, али је најочљивије баш тамо где је претходно привреда раскошно цветала. Цела ондашња СФРЈ знала је за подвиге пољопривредног комбината Цервин, о Лединим обућарима, књажевачким мотокултиваторима, новим плантажама воћа и винограда, производњи и извозу намештаја Тине, конфекционарима из Бранке Динић, светским успесима рударско-грађевинског предузећа Књажевац... Није било такозваних промашених инвестиција, нити дугова иностранству.

Варош на југоистоку Србије (250 километра од Београда) подигнута

је на ушћу Трговишког и Сврљешког Тимока који чине Бели Тимок. (Бели Тимок тече ка Зајечару и заједно са Црним Тимоком чини Тимок, по коме је названа Тимочка крајина.) Обале река обложене су каменом, спојене предивним каменим мостићима, цветни парк са споменицима који је пројектовао архитекта Богдан Богдановић, горе, на брду изнад града уздиже се вила Ђорђа Цветковића, као средњовековни дворца, доле кућерци Старе чаршије, огледајући се у Сврљешком Тимоку, призивају времена између два светска рата, а када лети запове чамци – то је комплетна слика идиличне вароши која личи на Венецију или некакав мали Париз. Али, нити има чуда (нарочито привредних), нити је ово идиличан град, данас.

Данас је овде просечна плата упола мања него у Тимочној крајини. У Књажевцу је данас запослено око четири и по хиљада људи, а 1981, на пример

– запослених је било 13.000. Утуљени жар овдашње привреде, ипак, почиње помало и местимице да се појављује испод пепела, на крилима приватног капитала.

А књажевачка села су све пустија. Налазе се претежно у областима која се називају Буцак и Заглавак и има их 85. Они који су остали тамо (старци), баш су се заглавали у буцаку.

Бројеви могу бити сувопарни, али и речити. Забележено је да је 1948. у општини живело готово 62.000 становника, а од тога непуних пет хиљада у граду. Према попису 2002. укупан број становника се готово преполовио (око 37.000), а број житеља града већи је од броја оних који живе на селу: 21.000 према 16.000. У Буцаку, на пример, у 14 села било је 12.000 становника (1948), а сада их је мање од две хиљаде.

Очигледно је да је погрешна политика подстицања изградње крупне индустрије и запошљавање сељака у

градовима после Другог светског рата узела свој данак. Ништа није учињено да се заустави одлазак младих са села у градове, чак и данас када се по многим фабрикама масовно отпуштају радници. Мали, готово незнатан помак је изградња (отворен 2000. године) хотела „Електропривреде Србије“ на Бабином зубу, који запошљава 16 радника из тог краја. Мало, али више него да не постоји. Готово све намирнице хотел откупљује из околних села.

Стара планина је драгуљ Србије. Природа је готово нетакнута. Има изгледа да се не понови грешка као са Златибором који се претворио у град на висинама. Стара планина је душу дала и за зимски и за летњи туризам. Богата је биљним и животињским светом. Природни услови за смучање су јединствени. Сеоски туризам је у повоју. Остарело село које не може ни себе да подмири полако обнавља крвоток. Има изгледа, у будућности. Нарочито сада када је незапосленост у градовима драстична и све већа.

Име у част књаза Милоша

Занимљиво је да је највише приватних електрана у Србији, чак 15, изграђено на подручју Књажевца, и то између 1983. и 2006, уз помоћ „Електротимока“ из Зајечара. Једно од таквих постројења је мала хидроелектрана Градиште, чији је власник Бране Вељковић. Смештена у бајколику долину, ова електрана користи пад воде од седам метара, са протоком од 0,25 кубних метара у секунди. У њу је уграђена турбина „франсис“ са асинхроним генератором снаге од 11 kW. Годишње произведе шездесет хиљада kWh струје. Уз електрану се налазе и стамбене просторије, а у околини рибањак и место за одмор.

Књажевац је богат историјским споменицима. Остаци утврђења Тимасит minus код села Равна сведоче о римском периоду, а из средњег века потичу градови Равна и Кожељ, црква Свете Богородице у Горњој Каменици и манастир Свете тројице у Доњој Каменици грађене у петнаестом веку, као и први траг имена Гургусовац.

Из времена турске власти има мало података. Запис из 17. века ближе бележи ондашњи Гургусовац, као војно утврђење са палисадима и топом, са 46 турских и 120 хришћанских кућа.

Године 1833. Гургусовац је ослобођен од Турака. Граду је остала Гур-

Зоран Милијић, директор Погона ЕД Књажевац

Губици око девет одсто!

Зоран Милијић

Зоран Милијић, директор Погона Књажевац, Огранка „Електротимок“, ПД „Југоисток“, рођен је 1957. године у Књажевцу. Основну школу завршио је у Књажевцу, средњу електротехничку у Зајечару, а ЕТФ, одсек енергетика у Скопљу. У Електродистрибуцији Књажевац је од 1985. године, с тим што је од 1997. до 2006. године био технички директор, а од 2006. је и директор погона. Са супругом Лидијом, Македонком, економистом и тржишним инспектором у општини Књажевац, има ћерку Наташу (16 година), ученицу Гимназије у Књажевцу. — Општина Књажевац је четврта у Србији по пространству, а са општином Сврљиг то је још већа територија. Карактеристично је и да је то претежно брдско-планинско подручје — каже Зоран Милијић. — На подручју ове општине егзистирају, наиме, 85 насеља која захватају површину од 1.202 квадратних километара, плус у сврљешкој општини још 40 насеља на 497 квадратних километара. Укупна дужина мреже је око 1.500 километара. ЕД Књажевац, иначе, напаја се из две ТС 110/35, затим из осам ТС 35/10 kV и из 347 ТС 10/0,4 kV. Све ово је битно имајући у виду да губици електричне енергије, упркос овако разуђеној мрежи и великом броју ТС, у првих пет месеци 2010. године износе само девет одсто. ЕД Књажевац по томе, несумњиво, спада у најуспешније у ПД „Југоисток“, али и шире.

Дом културе

Споменик погинулима за ослобођење Књажевца 1833–1945.

Градски музеј

гусовачка кула, злогласни затвор за политичке затворенике, познатија као „Српска Бастиља“. Кула је запаљена наредбом књаза Милоша Обреновића и, њему у част, грађани су 1859. године променили име града у Књажевац. (Гургусовац су Турци звали и Тимочка Паланка, па се и данас може чути: Вицува ли моји по Паланку? Или: Појде ли у Паланку?)

Књажевац је временом стекао статус важног места за источни део Србије. Међу првима је добио болницу, читалаштво, цркву Светог Ђорђа, основну школу и гимназију. Изградњом пруге Ниш–Прахово, пред почетак Првог светског рата, убрзао је развој.

Помоћу фотографија и сећања старих Књажевчана сачуван је изглед Књажевца између два рата. Улице тада нису имале називе, већ маље (или махале): Доња и Горња чаршија, Терамицијска маља, Марвена пијаца, Стара чаршија, Збриште, Ракон брег, Прцмаља, Цукер-маља.... У главној улици, поред хотела „Париз“, „Српска круна“, „Национал“ и „Бердап“, биле су и кафане: „Македонија“, „Букурешт“, „Крива врба“, „Девет Југовића“, „Хајдук Вељко“, „Лика Ферари“, „Балкан“, „Клисурса“, „Андреа“, „Мулен руж“, „Порт Артур“, „Златни топ“, „Мали Београд“...

Шетам се по Књажевцу са Ратком Мицићем, пензионером, а својевремено директором Комунално-стамбеног предузећа, Интересне заједнице за очување Старе планине, потпредседником општине... који је прихватио

да ми накратко покаже варош. Дивим се уређеним обалама и мостовима. – Сврљишки Тимок је регулисан од улаза у Књажевац до ушћа у Трговишки. Први радови обављени су негде 1952–1954, а комплетно све је завршено осамдесетих година. Од онда град ниједном није плаћен. Све је урађено како треба – вели Мицић.

Трагови за хронику града

На мосту преко којег прелазимо пише: Највеће оптерећење парним ваљком од 23 тоне. Монтирано 1933. године. – Да – каже Ратко – инжењер који је градио мост стајао је испод њега када је ваљак прелазео на свечаности пуштања у саобраћај.

Мицић казује шта је где било, а шта је сада и да је – док је био директор – ангажовао фотографа Бранка Митровића да слика сваку кућу пре рушења да би остао траг за хронику града. Те слике, вели, свакако постоје негде. – Књажевац је 1906. имао шест чесама у оквиру јавног водовода, а већ 1934. градску комуналну мрежу. Ево, погледајте овамо десно... То су комуналне гараже које смо ми тада (1975. године) сами и добровољно градили. После завршеног радног времена одлазили смо сви да их подижемо, по пројекту архитекте Топлице Бранковића који је сада запослен у канадском Министарству за екологију...

Постојала је тада воља...

О прошлости Књажевца постоји знатан број књига, а једна од скоријих је „Књажевац у хиљаду појмова“ почившег Бранислава Стојадиновића. Ту се може прочитати ко је био Бора Јаре, а ко Љуба Пужа, ко су били знаменити јунаци, дунђери, трговци, кафеџије, видари и бојми, како се најпознатији светски филателиста свих времена, италијански племић Филип Ферари побратимио с Луком Стефановићем, жандармом из овдашњег села Јаковца... Стојадиновић је забележио и велики број надимака по којима су се Књажевчани лакше препознавали него по правим именима. На пример: Акреп, Вртоглавка, Дремча, Кокодајка, Цепаница, Кршикљечка... а неког Алексу прозвали су Целолебоња јер је, док је изучавао касапски занат, за сваки оброк јео по један хлеб.

Слободан Стојићевић

фото: М. Дрча

ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА КРОЗ ИСТОРИЈУ

Пре више од једног века Тесла у чланку објављеном у „Њујорк тајмсу“, а који су „ископали“ новинари америчког часописа „Популар механик“, предвидео и коришћење мобилног телефона и интернета

Мали уређај, који неће бити већи од ручног сата, а људима ће омогућити телефонски спој на било којој тачки земљине кугле да се налазе. Тако је генијални проналазач Никола Тесла описао будућност телекомуникација још давне 1909. године. Све доћи о томе чланак Тесле, објављен тада у листу „Њујорк тајмс“ који су „ископали“ новинари америчког часописа „Популар механик“ и отргли из заборава ову важну чињеницу из генијалног стваралаштва и заоставштине овог научника. Може се рећи да је то било откриће „медјске археологије“ јер је очито дошло време да се копа по старим новинама, звучним и видео-снимцима....

У доба када се тек почело ширити телефонирање преко стационарних телефона, овај генијални Србин умео

Грамзивост оборила торањ

Из апартмана у хотелу „Герлах“ на Менхетну у Њујорку, тада већ познати научник и проналазач, Никола Тесла послао је 1896. први радио сигнал у историји. Још тада је знао шта се све може с тим... Екцентрични геније будућности хтео је визију да претвори у дело, но људска грамзивост спречила је да се мобилни „паметни“ телефони и блекбери уређаји појаве још за његовог живота. У близини Менхетна, 1901, под покровитељством америчког финансијера, чувеног Џ. П. Моргана, започела је градња Теслиног торња, високог 30 метара, у чијој је бакарној кугли на врху био уграђен моћан одашиљач. Торањ је требало да бесплатно дели струју, покреће индустрију, омогућава светску, чак и интерпланетарну комуникацију. Но, „ако свако може да добије енергију, где ћемо ставити сат за потрошњу?“, похлепно је упитао Морган, рушећи тако Теслину замисао. „Новац ми не значи ништа, осим што отвара врата мојим изумима и даје светло људима“, одговорио је са моралном супериорношћу овај геније и хуманист у коме племенитост и част нису заостајали за његовим блиставим умом. Морган је срушио торањ 1917. године, али Тесла није заборављен...

Теслина „безжична будућност“

је да види много даље – до настанка мобилних телефона. Предвидео је чак и пренос мобилних дата и то у време када о интернету нико није ни сањао! Теслина предвиђања се темеље на егзистенцији безжичног телеграфа који је у то време био хит, као и на сопственим истраживањима безжичног преноса електричне енергије. Тај принцип преноса енергије се ни дан-данас није „примио“, што према општем уверењу доказује да се и такав геније, као што је био Тесла, може преварити (мада то може да значи и само то да се још није родио нови Тесла који би био на висини тог задатка).

Справа не већа од ручног сата

Но, ево Теслиних предвиђања у целини онако како је то објављено у чланку, под насловом „Безжична будућност“: „Практична примена револуционарних начела безжичног умећа тек је почела. Оно што ће у будућности бити постигнуто тешко је и схватити.“ То запањујуће пророчанство изриче Никола Тесла. Говорећи о коришћењу безжичног преноса у блиској будућности, он је указао: „Пажњу света привукао је и задржао безжични телеграф, а то је тек врло примитивно коришћење те вештине. До сада су коришћени само електрични таласи, које је врло брзо ослабио њихов пролаз кроз ваздух. Могуће је, међутим, пренети електричну струју огромне јачине хиљадама миља, не умањујући њихову енергију. То није никаква теорија, већ истина доказана бројним експериментима у пракси.“ Тесла, даље, примећује да ће ускоро бити могуће преносити безжичне поруке широм света толико једноставно да ће сваки појединац носити властити апарат и њиме руковати. „Безжични пренос струје преко океана, на пример, очито, отвара целу нову еру у развоју механике. Ускоро ће бити могуће, на пример,

Теслин торањ, висок 30 метара, срушен 1917. године

да пословни човек у Њујорку диктира упутства које ће се истог трену одштампана појавити у Лондону или било где другде. Моћи ће, седећи за својим столом, да разговара с било којим телефонским претплатником у свету. Биће потребно само да носи са собом справу приступачне цене не већу од ручног сата, која ће свом власнику омогућити да чује било где на мору или копну на удаљености од много хиљада миља. Моћи ће се слушати или слати говор или музика у најудаљеније крајеве света. На исти начин може бити преношена с места на место и свака врста слике, нацрта или штампе“, пише Тесла.

И најудаљенији крајеви у међусобном контакту

Тесла, такође, наводи да ће, са милионима таквих инструмената, моћи да се управља из једне једине станице. „Тако ће бити крајње једноставно да се и најудаљенији крајеви света држе у међусобном контакту. Песма неког великог певача, проповед ве-

ликог пророка, предавање зналца науке... тако ће моћи бити пренесени публици раштрканој широм света. Још битнији од тога, међутим, биће пренос струје без жица на велике удаљености. Изводио сам експерименте с моделом брода који покреће електрична енергија пренесена без жица и резултати су запањујући“, – истиче Тесла. „Могуће је, установио сам, у потпуности контролисати кретање брода из средишње станице без електричних веза било какве врсте. Оно што је учињено с малим бродом на малој површини воде на крају ће бити учињено и с највећим паробродима на било којој удаљености од копна. Другим речима, прекоокеански брод може преко Атланског океана великом брзином покретати енергија усмерена из безжичне станице на обали. Можемо с чврстим уверењем очекивати да ће за неколико година многа чуда о којима и не сањамо постати свакодневица.“

Данашњи мобилни телефони (још) не функционишу на сасвим централизованом моделу, какав је замишљао Тесла, али у принципу омогућавају данас управо оно што је пре 101 годину овај „видовњак“ прорекао најављујући неслућене могућности такве „мале справе, не веће од ручног часовника“.

Први прави мобилни телефони, овакве какве их данас знамо, почели су да се појављују још током седамдесетих, а комерцијално их је прва лансирала „Моторола Дунатек“ у 1983. години. Дакле, 74 године пошто их је Тесла предвидео! А замисао да мали мобилни уређаји омогућују лако повезивање и комуницирање са било ким било где и било када реализује се, практично, тек последњих десетак година. И даље нас изненађује за шта све може да служи, стално се откривају неке нове функције и употребне вредности. А Тесла је све то још одавно видео...

М. Лазаревић

